Ruda Gábor

Adalékok a muravidéki magyarok kultúrájához

Oktatás, művészet és irodalom

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület

Ruda Gábor

Adalékok a muravidéki magyarok kultúrájához

Oktatás, művészet és irodalom

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület

Pilisvörösvár, 2018, 2020

© Ruda Gábor, 2018 (nyomtatott), 2020 (online, PDF)

Bevezető

A kötetbe olyan tanulmányok és rövidebb írások kerültek be – voltaképpen időrendi sorrendben –, amelyek már folyóiratokban vagy / és gyűjteményes kötetekben az elmúlt évek során megjelentek. Legtöbbjük a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (MBKKE) gondozásában, emellett a Maribori Egyetem Magyar Tanszéke, vagy a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet kiadványaiban is.

A Muravidékről szerzett első közvetlen tapasztalatok egy 1995 nyarán tett utazásnak köszönhetők, amely során több személlyel is sikerült elbeszélgetni a szlovéniai magyarokat érintő fontosabb kérdésekről. Ezekről a beszélgetésekről – szinte kivétel nélkül – videófelvétel is készült, kötetindító fejezetként három interjút közlünk. A beszélgetések központi témájává a sajátos jellegű muravidéki kétnyelvű oktatás helyzete vált, és a következő muravidéki utazás alkalmával, 1996 tavaszán sikerült a göntérházi iskolában tanítási órákat is meglátogatni. Az egyedi kétnyelvű oktatási modellel való gyakorlati szintű ismerkedés mellett elméleti felkészülésként a szakirodalom áttekintése elengedhetetlen volt, amely főként a Lendvai Könyvtárban és a budapesti Országos Idegennyelvű Könyvtárban valósult meg. Így született meg 1996 őszén a kötet második fejezetét képező, a kétnyelvű oktatási modellről szóló tanulmány, amely 1998-ban szinte egyszerre jelent meg Győri-Nagy Sándor *Kétnyelvűség* című folyóiratában és a szlovéniai magyarok kulturális folyóiratában, a *Muratáj*ban.

Már a kétnyelvű modellel való első találkozáskor is szembetűnt annak feloldhatatlan ellentmondásossága: olyan *célkitűzései* vannak (voltak), amelyeket a gyakorlatban szinte lehetetlen, ill. nem *„célszerű”* betartani. A probléma megvilágítására idézünk a kétnyelvű oktatás húsz éves fennállására írt tanulmányokból.

Alojz Novak az 1965-ös, kétnyelvű iskolákról szóló szlovén törvény 13. szakaszáról így ír: „…a lényege abban áll, hogy a tanítást olyképpen kell megszervezni, hogy a tanulók egyenértékű tudást szerezzenek mind a két nyelvből és hasonlóképpen megismerjék mindkét nemzet történetét és kultúrvívmányait.” (Novak 1979: 20–21) Ugyanitt a kétnyelvű általános iskola külön célkitűzéseiként megemlíti, hogy az „… felkészíti a fiatalokat arra, hogy a mindennapi életben szóban és írásban is használhassák mind a két nyelvet.” (I. m. 21) A mindkét nyelvből való „egyenértékű tudás” megszerzése és mindkét nyelv „szóban és írásban” való használatának képessége nagyon szép célkitűzés, de vajon milyen középiskolákban kamatoztatják ezt az „egyenértékű tudást” a

kétnyelvű általános iskolából kikerült tanulók? Logikus lenne, hogy magyar és szlovén középiskolákban, hogy ne vesszen kárba a felgyülemlett „egyenértékű" magyar tudásanyag sem. De (sajnos akkor) a törvény alkotói nem gondoltak arra, *„elfelejtették",* hogy Szlovénián belül biztosítsák a magyar nyelvű (vagy szlovén–magyar kétnyelvű) továbbtanulás lehetőségét. „A Szlovén SZK-ban nincs külön középiskola a magyar nemzetiség tagjai számára. Ezek a tanulók a kétnyelvű oktatás tíz éves időtartama alatt (2 év óvoda és 8 év általános iskola) kellő mértékben elsajátítják a szlovén nyelvet és megfelelő általános képesítést kapnak, amely lehetővé teszi számukra tanulmányaik folytatását a szlovén nyelvű középiskolákban. A kétnyelvű iskolák tanulói, akiket pedagógiai pályára készítenek elő, a megfelelő iskolákban heti 3 óra magyar nyelvet tanulnak, a maribori pedagógiai akadémián, ahol magyar nyelvi lektor működik, pedig pótképzést kapnak magyar nyelvből és vizsgát tesznek a magyar nyelvi kultúrából és a magyar nyelv módszertanából." (I. m. 19) – közli A. Novak.

Előbb-utóbb nyilván sok tanulóban és szülőben, talán még pedagógusban is felmerült a kérdés: akkor pedig mi értelme „egyenértékűen" tanulni (tanítani) a magyar nyelvet? Talán így gondolták ezt a törvény alkotói is? Hogy a magyar (főleg pedig a szlovén–magyar vegyes) szülők és gyerekek hamarosan belátják: törvényadta lehetőségeik ugyan vannak bőven, de jobb, ha anyanyelvüket „természetes körülmények közt" elfelejtik, és nem tanúsítanak értelmetlen ellenállást a „természetes asszimilációval" szemben. Ha így gondolták, akkor cinikusak, ha nem így gondolták, akkor pedig végtelenül naivak, felkészületlenek voltak. Tehát van egy nagyszerű törvény, amit aztán nem hajtanak megfelelően végre, mert nincs megkövetelve „a törvénybe iktatott munkaformák és tananyag maradéktalan elvégzése" (lásd Varga József *Kétnyelvű oktatásunk csődje?!* című cikksorozatát – III. rész). De léptennyomon el lehet mondani: a muravidéki magyaroknak joguk van anyanyelvük ápolásához. [A különböző rövid beszámolók, jelentések is csak azt emelik ki, hogy vannak kétnyelvű iskolák, amelyekben a tanulók nyelvi kompetenciáját fejlesztik (államnyelv és kisebbségi nyelv), statisztikai adatokat sorolnak fel, de az oktatás eredményességéről nem tesznek említést. Másfelől viszont számtalan bírálat érte a kétnyelvű oktatási modellt, különös tekintettel a magyar nyelvű oktatás színvonala miatt.] És ki tehet már arról, hogy a muravidéki magyarok nem akarnak (vagy nem tudnak) élni a jogaikkal…?

Dónall Ó Riagáin, a Kisebbségi Nyelvek Európai Irodája főtitkára szerint – aki egyébként nem követel többet a fenti törvényeknél –, olyan atmoszférát teremteni vagy tolerálni, amelyben egy nyelv nem

képes a túlélésre, a nyelv elpusztításával (linguacídium) egyenértékű. Ráadásul ez még a kulturális környezet súlyos megsértése is, így mindannyian szegényebbek leszünk. (Ó Riagáin 1998)

A szlovéniai kétnyelvű oktatás 1959-es bevezetésének „szükségességével" kapcsolatban leszögezendő, hogy ez a szükséghelyzet nem magától jött létre. A muravidéki magyar tagozatok nem szükségszerűen néptelenedtek el, hanem az előállt, vagyis a felelősök által hanyagság vagy szándékosság útján előidézett lehetetlen helyzet miatt. Az adott politikai rendszerben véghezvitt értékelések viszont – éppen a rendszer sajátosságaihoz idomulva – „természetesnek" tartották ezt a folyamatot. Ha az illetékesek annyira aggódtak a magyar nemzetiség sorsáért, akkor miért hagyták, hogy a magyar tagozatok rosszul szervezettek és – a szlovén iskolákhoz képest – rossz felszereltségűek legyenek? Az 50-es évek végén a politikai viszonyok következtében mentek tönkre a muravidéki magyar iskolák. A kétnyelvű oktatás bevezetésének látványos (ugyancsak politikai) „mentőakciója" pedig nem hozta meg a kívánt eredményeket.

Az adott helyzetben nem is hozhatta, mivel az identitástudat és az anyanyelv megőrzésére csak a teljes vertikumú (óvodától egyetemig tartó) anyanyelvű oktatás alkalmas. Vagy olyan két- (esetleg) többnyelvű oktatás, amely – tiszteletben tartva az anyanyelv fontosságát – képes a kiegyensúlyozott, funkcionális két- vagy többnyelvűség elérésére. Mert az olyan gyakorlat, amely megelégszik a nemzetiségi nyelv nem követelményes, általános szintű használatával a mindennapi kommunikációban egyszerű, nem bonyolult tartalmakról, ill. a kivonatszerű tartalmi visszaadással vagy a terminológia izolált felsorolásával a kétnyelvű tantárgyak keretében, azt bizonyítja, hogy ez a nyelv a tantárgyszerepen kívül valójában nem funkcionál ismeretszerző nyelvként.

A többségi nyelv által gyakorolt, politikai hátterű *nyelvi elnyomás* következtében egyre veszélyesebb csapdahelyzet alakult ki. A kétnyelvű oktatást csak akkor tartjuk jónak, ha következetesen meg lehet őrizni mindkét nyelv tisztaságát, ha nem az egyik (vagy mindkét) nyelv romlásához vezet a kétnyelvűség. Ez akkor valósítható meg, ha a többség és a nemzetiség partnerként kezeli egymást, ha a kisebbségre nem erőszakolják rá a többség nyelvét (és fordítva!).

A nemzetiségi oktatás kérdése szoros összefüggésben van a civil társadalom építésével, a demokratizálódási folyamat továbbvitelével. A középkelet-európai államokban a demokratizálódási folyamat különféleképpen zajlik. Szlovéniában a „rendszerváltás" elsősorban a *szlovén* nemzet önállósulását jelentette, Jugoszláviából való kilépését. A muravidéki kétnyelvű oktatási modell végső soron *szlovén* „találmány", be-

hatóbb megkérdőjelezésére talán ezért sem került sor eddig Szlovéniában. A muravidéki magyarok pedig, akiknek leginkább érdekük (?) lenne a modell radikális megváltoztatása (vagy eltörlése), már jórészt „inkább szlovénnak" érzik magukat.

Idővel talán akad majd egy pszichológus (vagy inkább pszichiáter), aki veszi a bátorságot, hogy feltörje a „tabu témát", a muravidéki „kétnyelvűség", vagyis az asszimilációs folyamat titkát (reménykedni csak abban lehet, hogy minden valamire való pszichológusnak a „tabu témák" igazi kihívást jelentenek), ami hozzásegíthet majd a probléma megoldásához. Az eddigi „elemzések" során, illetve következtében létrejött kisebb-nagyobb modellkorrekciók sajnos nem tudták lefékezni az asszimilációs folyamatot. Az a néhány szülő, akinek a gyerekei magyarországi középiskolába, ill. főiskolára, egyetemre járnak, reménykedhet abban, hogy a gyerekek legfeljebb kiegyensúlyozott kétnyelvűekké válnak. A többségnek marad a „természetes" asszimiláció „szabadon választott" lehetősége.

Kiútkeresés. Az asszimiláció megállításához elengedhetetlen a fokozott mértékű tudományos kutatás és az erre épülő nyelvi tervezés. A Muravidéken „hozzáértő elméleti és gyakorlati szakemberek bevonásával kell reális kétnyelvű oktatási rendszert kidolgoznunk!" (Varga József i. m. I.) Reménykeltő (lehet) az új 9 osztályos általános iskola bevezetésével a göntérházi iskolában alkalmazott kétnyelvű modell, amely már egy nyelvhez konzekvensen egy tanárt kapcsol. Ennek behatóbb elemzésére majd egy külön kötetben vállalkozunk. Itt csak annyit szeretnénk megjegyezni, hogy váltig aszimmetrikus modellről van szó, amelyben a nyelvek 50-50%-os megoszlása sem lenne elegendő a magyar nyelv kedvezőtlen helyzetének megszüntetéséhez.

A muravidéki kétnyelvű oktatással kapcsolatban választ keresünk majd többek közt a következő kérdésekre. Vajon hogy lehet (lehetett) elhitetni, hogy a nem (egészen) egyenlő (mértékben és szigorral) tanított két nyelv mégis egyenértékű? A muravidéki „kétnyelvű" oktatásnak az első 30-35 évben jobbára csak az erényeit dicsérték, „… mindenáron bizonyítani akarták (…), hogy a Szlovén Köztársaság muravidéki kétnyelvű oktatási intézményeiben minden a törvényességet, a pedagógiai követelményeket és a két nép gazdagodását szolgálja…" (Varga József i. m. III.) Holott a nyelvromlás miatt – Dónall Ó Riagáin fent idézett mondatára gondolva – valójában mindkét nép (kulturális szempontból) csak *szegényebb* lett!

A kötetben olvasható következő tanulmányok (*Vázlat a muravidéki magyar és a rábavidéki szlovén iskolamodellhez; Változtatások szükségessége a kétnyelvű oktatásban*) szintén hozzájárulnak a muravidéki

kétnyelvű oktatás problémáinak feltárásához, és ezekben is megfogalmazódnak korrekciós javaslatok.

Ezt követően egy rövidebb írás számol be a ljubljanai „magyar iskoláról" (*Magyaroktatás Ljubljanában*), arról a nagyon örvendetes szülői kezdeményezésről, hogy heti 1-2 alkalommal délutáni magyarórákat szerveznek a gyerekeknek.

A muravidéki ember sziszifuszi köztes léte című fejezetben irodalmi kitekintés során találkozhatunk C. Toplák János muravidéki költő, képzőművész egyik alapvető jelentőségű írásával.

„Honnan jövünk? Kik vagyunk? Hová megyünk?" címmel olvasható a következő tanulmány, amely az 50 éves korát betöltő muravidéki kétnyelvű oktatási modellről próbál összefoglaló képet adni.

A muravidéki kétnyelvűség lélektani vonatkozásairól, valamint az *Anyanyelvi dominancia és nemzeti identitás* című fejezetekben találhatók ugyan a Muravidéktől első olvasásra esetleg távolinak tűnő párhuzamok, de ne tévesszük szem elől azt a módszertani megoldást, hogy bizonyos problémák csak úgy érthetők (és oldhatók) meg, ha a belső szemlélődést (amely egyébként teljesen jogos és indokolt) kiegészítjük / felváltjuk / összehangoljuk a külső megfigyelő szemszögével. A legfontosabb az összehangolhatóság, hogy az adott nemzeti kisebbségi közösség úgy kapjon (fogadjon el) „külső" tanácsokat, segítséget, hogy az kétoldalú megelégedést jelentsen.

Alapszabályában deklarált célja az MBKKE-nek, hogy behatóan foglalkozzon a nemzeti kisebbségek (és főleg a muravidéki magyarok) oktatási kérdéseivel – ezt bizonyítja az eddig kiadott kilenc gyűjteményes kötet és a témával foglalkozó több önálló tanulmány –, de a kultúra más területeinek ápolása, elsősorban kortárs művészeti kiállítások rendezése és szépirodalom megjelentetése is ide tartozik. 2001 óta jelenik meg az MBKKE kulturális folyóirata, a *Muravidék*, 2013-tól pedig az internetes újságként, negyedéves nyomtatott és online folyóiratként megjelenő Esztergom és Vidéke Társadalmi és Kulturális Folyóiratnak (EVID) is kiadója az MBKKE. Ennél a folyóiratnál a „vidék" jelentése gyakorlatilg az egész Kárpát-medencére is kiterjed, így természetesem muravidékiek is rendszeres szerzői a lapnak. Mindezt a kulturális tevékenységet próbálja rendszerbe foglalni a következő négy fejezet (*Határon átnyúló tudományos-kulturális együttműködés; Kiállítások és könyvbemutatók;* egy interjú *Szakmai gyakorlat a szlovéniai Muravidéken* címmel; *Civil szervezet és egyetem kapcsolata*).

Az utóbbiban felbukkan a *reménysugár* kifejezés, „...hogy hamarosan megindul Magyarországról is a munkavállalók serege, (…) sok gyerekkel. És akkor szükség lesz magyar iskola létrehozására…" Ez

így nem valósult meg, de érdekes módon sok magyarországi család telepedett le az utóbbi években közel a szlovén határhoz, sok gyereket hoznak át iskolába, a legtöbbet a Pártosfalvi Kétnyelvű Általános Iskolába. A szerző 2018 tavaszán látogatott el ebbe a tanintézménybe, ahol kizárólag pozitív benyomások érték. Az EVID-ben közölt beszámolója ennek a kötetnek a 107–109. oldalán olvasható (Ruda 2018), és a bővített változat is bekerült a kötetebe (119–120. oldal).

Négy részre osztott tematikus bibliográfiával zárjuk a kötetet, a következő módon: *Nyelv, nyelvi jogok és nyelvhasználat; Kétnyelvű oktatás, nemzetiségi iskolák; Irodalom, kultúra és identitás; Történelem.* Ezek nagyjából fedésbe hozhatók az MBKKE tevékenységi körével: nemzeti kisebbségek oktatásügye, művészet és irodalom.

A *Záró gondolatok* utáni *Függelék*ben az MBKKE-nek a témához tartozó fontosabb kiadványainak címlapjai találhatók. A *Muravidék* 3. számának az az érdekessége, hogy Győrffy Sándor főszerkesztő mellett Ruda Gábor, Wernke Bernát és a Muravidékről Zágorec-Csuka Judit is szerkesztője a lapszámnak. Az *EVID* már állandó jelleggel rendelkezik határon átnyúló szerkesztőséggel. Mivel a *Függelék* a Kárpát-medence könyv két újabb kötetével, két kiállításkatalógussal és két EVID számmal bővült, az online kiadás oldalszáma is emelkedett 152-ről 158-ra.

Irodalom

A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület kiadásában megjelent, Szlovéniát is érintő két- ill. többnyelvű tanulmánykötetek, írások:

Gasparics Judit – Ruda Gábor szerk. 2013. *Muravidék. Adalékok a szlovéniai magyarok nyelvéhez és kultúrájához*.

Ruda Gábor szerk.: *Nemzetiségi iskolák – Kétnyelvű oktatás* (2002); *Az iskola mint asszimilációs gépezet* (2002); *Kisebbségi oktatás és gyermekirodalom* (2003); *Kisebbségi gyermekirodalmak* (2005); *Kisebbségek és népcsoportok Európája* (2007); *Identitás – nyelv – irodalom* (2008).

Ruda Gábor szerk. 2010. *Muravidéki iskolák és könyvtárak az anyanyelv megmaradásáért.* Társkiadó: HETÉS Kultúregyesület, Göntérháza.

Ruda Gábor szerk. 2011. *Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában.*

Ruda Gábor: Egy nap muravidéki iskolákban. (2018. április 22.) http://www.evid.hu/kultura/item/2013-egy-nap-muravid%C3%A9ki-iskol%C3%A1kban-%E2%88%92-%C3%B3ral%C3%A1togat%C3%A1s-%C3%A9s-k%C3%B6nyvbemutat%C3%B3

Rudaš Jutka 2012. *Kulturális intarziák (Válogatott írások)*.
Székely András Bertalan szerk. 2008. *Varga Sándor emlékkönyv*.
Zágorec-Csuka Judit: *A muravidéki magyar könyvek világa* (2010) Társkiadó: Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, Lendva
Zágorec-Csuka Judit: *A szlovéniai magyar nemzetiségi könyvtárak stratégiája és menedzsmentje* (2012) Társkiadó: Kapcai Helyi Közösség
Zágorec-Csuka Judit: *A magyar–szlovén és a szlovén–magyar irodalmi kapcsolatok tükröződése a fordításirodalomban* (2015)

Pilisvörösvár, 2018. június / 2020. augusztus

Ruda Gábor

Interjúk

Az interjúkat Bencze László készítette 1995-ben. A beszélgetésekről készített videofelvétel alapján lejegyezte Ruda Gábor.

Tomka György

Tomka György: …36 éve, amikor bevezették a kétnyelvű iskolát, mindenki (…) azt gondolta, hogy ez lesz így a legjobb, hisz én annak idején még csak magyar iskolát, nyolc osztályost végeztem, és én tudtam, visszaemlékszem, hogy milyen nehezen indultam el horvát iskolában utána. Mert azért a kétnyelvű iskola úgy-ahogy fölkészíti a magyar diákot arra, hogy elinduljon, mondjuk Szlovéniában egy középiskolában vagy utána az egyetemen. De ugyanakkor ez a kétnyelvű iskola magával hoz nagyon sok rossz dolgot is számunkra. Azt, hogy az előírt dolgokat az iskolákban nem tartják be. Nem mindig a hivatalos szervek a hibásak, de nagyon sokszor megesik, hogy olyanok tanítanak magyart pl., akik nem tudnak magyarul. Na mert úgy gondolják, hogy nem is annyira fontos, és oda jutunk, hogy igazán, normálisan magyarul a gyerekek ebben az agyonhirdetett kétnyelvű iskolában nem tanulnak meg. (...) Valahogy úgy érzem, hogy itt a kétnyelvű iskolában a magyartanítás úgy megy, mint az angol vagy a francia, és ha egy iskolában megtanulunk angolul vagy franciául, az még nem jelenti azt, hogy angolok vagy franciák le-szünk. Így vagyunk mi is.

Bencze László: És kik azok, akik a magyart, mint nyelvet, illetve magyar nyelven oktatnak? Hol képezik ki őket? Szlovéniában? Vagy honnan kerülnek ide?

T. Gy.: A kétnyelvű iskola egyedülálló, és lehet, hogy nagyon sokan, akik ezt a műsort majd nézik, nem értik meg, hogy itt miről van szó. Itt nem csak magyart tanítanak. Itt minden tantárgyat két nyelven tanítanak, sokszor egy óra alatt is. És most attól függ, hogy az a magyar rész mennyire van végrehajtva, és hogy az a szlovén diák meg is tanulja a magyar részét az órának. Vagyis érdekes az, hogy pl. a magyar gyerek, az megtanulja a magyart – úgy-ahogy – és megtanulja a szlovént. De a szlovén gyerek csak szlovénul tanul meg. És oda jutunk, hogy befejezik a kétnyelvű iskolát, de még gyengén se tudnak a szlovén gyerekek magyarul. Szóval valami nincs rendjén az iskolában. Ez az egyik baj. Hogy most, vagy a jövőben hogy fog továbbfejlődni a kétnyelvű iskola... én úgy gondolom, hogy bizonyos dolgokat felül kellene vizsgálni, már csak azért is, mivel van azért a szlovénok között egy olyan

rész, aki rájött arra, hogy igenis jó tudni magyarul, a jövőben még jobb lesz, ha tudunk, hisz itt ez a „nagyhatár" [határátkelő – R. G.], itt van az új ország, és a kapcsolatok csak fejlődnek és sok jót hozhatnak egy szlovénnak, egy horvátnak, ha magyarul beszél.

B. L.: Ez a felülvizsgálat milyen keretek közt történhet? Tehát a minisztériumnak van erre joga, vagy a magyar közösségnek van arra lehetősége, hogy ezt megoldja?

T. Gy.: Én úgy gondolom, hogy a magyar közösségnek is kellene kezdeményezni egy-két dolgot, mivel a minisztérium nagyon jól tudja, hogy itt mi történik, és hogy megy. Csak egy kicsit félő az, hogy lehet, hogy sok minden úgy történik, amit mi nem szeretnénk, hogy úgy történjen. Én tudom, hogy sokban előreléptünk, és sokban előbbre vagyunk, mint a szlovákiai, romániai magyarok, de azért legyen nekem itt megengedve az, hogy ha Szlovákiában hallani sem akarnak egy ilyen hasonló iskoláról, mint ami nálunk van, akkor ez nekünk miért annyira jó? Pedig úgy gondolom, hogy a magyarságtudattal messzebb vannak, mint mi, és erősebbek. Most nemrégen jártam Szlovákiában, és azt mondták, hogy lehet szegényen élni, lehet tőlük sok mindent elvenni, de „a nyelvünket nem adjuk". Én nagyon szeretném, ha itt mi, magyarok is rájönnénk arra, hogy nem minden az anyagi, és nagyon jó lenne, hogyha itt mi, magyarok többet foglalkoznánk a saját magyarságunkkal.

B. L.: Még arról nem beszéltünk, hogy milyen változtatási lehetőségeket lát, vagy miben látja a továbblépés lehetőségét.

T. Gy.: A továbblépés lehetőségét abban látom, hogy be kellene tartani a törvényeinket. Vagyis ha a kétnyelvűségről beszélünk, akkor ezt be kell tartani. Vagyis ha bemegyünk egy postára vagy egy akármilyen irodába, jogunk van a saját nyelvünket használni, saját magyarságunkat használni és magyar nyelven beszélni. De nem egyszer megesik az, hogy bocsánatot kérnek, hogy ők nem értik, hát beszéljünk szlovénul. Hát átváltunk szlovénra és ebben semmi rossz nincs. De ebben van egy kis politika is. És ha a másik oldal rájön arra, hogy igenis ezen a helyen kell tudni ezt a másik nyelvet, ahol itt a magyarra gondolok, akkor úgy gondolom, hogy ennek a nyelvnek az értéke is nő. Vagyis tartsuk be azt, amit az alkotmány nekünk, számunkra biztosít, és akkor a postán, a községen, az irodákban, a gyárakban nagyon is előre léphetünk és talán akkor az értéke is ennek a kétnyelvűségnek nagyobb lesz az iskolákban is. Mert nagyon sokszor sok helyen, még magyar helyen is legyintéssel elintézik a magyar nyelv tanítását. És utána kellene még, csak ha már itt vagyunk, a hittan után is nézni. Hát elvégre nagyon szomorú az, hogy itt, mondjuk, a Szent Katalin templomban a hittant nem tanítják rendesen. Ez minden, csak nem magyar hittan. Mert ha gyerme-

keink már nem imádkoznak és álmodnak magyarul, akkor úgy gondolom, hogy halálra vagyunk ítélve. (...) Hát a magyar nyelvről annyit, hogy én nem tudom elképzelni (mondom, nem vagyok nyelvész, egy olyan kis amatőr politikus vagyok, és körülöttem vannak a tanáraim, már úgy gondolom, az ismerősök, akik már most úgy visszajöttek), de érzem, hogy nélküle nem tudunk létezni és hogy mindent meg kell tenni, hogy minél többet a fülünkben legyen, hogy a mindennapi életben előttem legyen, ha kimegyek az utcára, ahogy tetszett látni **ezt lehet látni,** de nem mindenhol, és ne csak mindig olyan savanyúan, szomorúan, magunk közt mondjuk, hogy látod, itt sincs felírva, ami kellene, ott sincs, hanem már **tegyünk is** valamit. Mert ha kritikus vagyok itt Szlovéniában, ezzel a kis országgal szemben, azért el kell ismernem, hogy sok minden sikerült, és nagyon sok hibában nekünk is részünk van. És épp a nyelvvel kapcsolatban. Mert az nem igaz, hogy a szülő, ha otthon kezdi el a gyerekével a nevelést, ne küldje el úgy templomba, hittanra, hogy otthon előbb a nagymama, a nagypapa vagy az anyu, édesapa ne tudná megtanítani a gyereket imádkozni. Akkor már könynyebb. És ha mást ne, akkor nézze meg a leckét, hogy van-e magyarból lecke, mert sok-szor az a baj, hogy nincs. (...) Új világot élünk, én csak arra tudok visszaemlékezni, hogy a Kádár-időkben a belgrádi nagykövet háromszor visszautasította egyetemista koromban a vízumot. Nem engedtek be a hazámba, mert hogy én ott mit akarok tenni. Hála a jó égnek, ez ma már nem így van, utazhatunk akár többször is naponta, utazunk is. Utaznak itt a szlovénok, a horvátok, a magyarok jobbrabalra, és ez így van jól. Természetesen új gazdaság, új gazdasági helyzet következett itt be és ma már a tiszta túloldalon, ahol csak magyarul beszéltek, már beszélik a szlovén nyelvet, a horvát nyelvet, mert ebben érdeket látnak és hasznot látnak belőle. Úgy gondolom, hogy az itteni szlávság is majd csak rájön arra, hogy ezt a magyar nyelvet, ha csak 15 millióan is beszélik, érdemes megtanulni, mert ebből csak hasznuk van. És talán még arra is rájönnek, hogy nemcsak a magyar oldalon tudják hasz-nálni majd a magyart, hanem itt, ezen a szlovén oldalon is beszélhetik ezt a szép magyar nyelvet. És talán még annyit, hogy én csak megköszönhetem az anyaországnak azt, hogy gyermekeim odamehetnek iskolába, és szép magyarsággal jönnek haza, mert ez nekünk valahogy egy támasz. Mert azért is érdemes tanulni itt most magyarul, hogy utána arra majd Magyarországon, az anyaországban rá lehet építeni a középiskolát vagy később az egyetemet. És nagyon sokan már ott fejezik be az iskoláikat, sajnos nem mindenki jön vissza, de aki visszajön, csak egy nagyobb erőt képvisel itt nálunk, magyarság szempontjából, magyar nyelv szempontjából is…

Varga István

Varga István: A régi, tehát a volt Jugoszláviában 1945 után arról gondolkodtak, hogyan valósítsák meg a magyar nemzetiség jogait, ezét a Vajdaságban, Horvátországban és Szlovéniában létrehozták a magyar iskolákat. A magyar iskolák a Vajdaságban és Horvátországban meg is alakultak, és éltek is, még ma is működnek, Szlovéniában pedig az történt, hogy a szülők nem íratták be a gyereküket a magyar iskolába. Miért? Az volt a gond, hogy a középiskolák és a többi szakiskolák Vajdaságban voltak, és így nagyon messzi el kellett a gyerekeknek utazni, hogy folytathassák tanulmányaikat. Ezért az történt az 1950-es években, hogy a szülők a gyerekeket a szlovén iskolába íratták be. Így a magyar iskolák üresen maradtak és a vezetőség elkezdett gondolkodni, mitévők legyenek. És akkor született egy olyan ötlet, hogy egy kétnyelvű modellt alakítanak meg. Ez a modell lényegében a világon nem található még, én legalábbis nem ismerek egy olyan országot, ahol ez a modell jelenleg is működik és megmaradott harminc valahány évig. Na most a Muravidéken a kétnyelvű iskolákat, a kétnyelvű modellt megalakították, ami azt jelenti, hogy területhez kötötték, az iskolakörnyékhez és az adott iskolakörnyékről a szlovén gyerekek, a magyar gyerekek mind egy ilyen kétnyelvű iskolába kezdtek járni. Hogy milyen a kétnyelvű modell, hogy kezdődött, lényegében itt szakemberek ezzel a modellel nagyon nem foglalkoztak, a tanítók saját maguk alakították ki. Az alsó tagozatban úgy gondolták, hogy 100%-os legyen a kétnyelvűség. Ez azt jelenti, hogy a tankönyveket lefordították, az egyik oldalát szlovénul írja, a másik oldalán pedig le van fordítva magyarra. Ugyanúgy az órákon a tanítók, a gyerekek szlovénul és magyarul beszéltek, lényegében a két nyelv keveredett és használták, mondhatom 50-50%-ban. A tanítókat kikérdezték Szombathelyen, Budapesten, később pedig a Maribori Főiskolán, ahol megalakult a Magyar Tanszék is. Na ami a fölső tagozatot, tehát az ötödiktől a nyolcadik osztályig illeti, itt egy kicsit nagyobb a gond, ugyanis a tankönyveket nem fordították le és így azt kell, hogy meg-állapítsuk 36 év után, hogy a köznyelvet úgy a szlovénok, mind a magyarok na-gyon jól elsajátították, jól beszélnek szlovénul, magyarul, folytatják tanulmányaikat úgy a szlovén középiskolákon, mondjuk Muraszombatban, Mariborban, Ljubljanában, mint ahogy Magyarországon Szombathelyen vagy Budapesten is. A szakkifejezésekkel pedig egy kicsit itt nagyobb a gond, és így ezek a gyerekek itt kevésbé eredményesek, és több gondjuk is van, amikor elmennek Magyarországra, és folytatják ott a tanulmányaikat különböző középiskolákon.

Bencze László: Miért szüntettek meg iskolákat?

V. I.: Én ezt nem tudom, akkor a politika, vagy ha úgy gondolták...

B. L.: A létszám miatt vagy politika miatt?

V. I.: Ez politika lehetett, mert Göntérházán meghagyták az iskolát, Dobronakon meghagyták, Pártosfalván meghagyták, és hozzá olyan iskolákat, mondjuk a Göntérházának most nyolcvan gyereke van. Dobronaknak 120, Pártosfalvának 130. Lendván meg csináltak egy óriási, ezres iskolát.

B. L.: Na most hogy viszonyul ez a meghagyott a megszüntetett iskolákhoz, pl. mennyi létszám lett volna?

V. I.: Lényegében, hogyha megmaradnak, mondjuk a gyertyánosi iskola vagy kint a csentei iskola, és a csentei iskolakörnyék úgy alakul ki, hogy a csentei faluból, aztán Pince, Benica és a környéki magyarlakta falvakból bejárnak a gyerekek, akkor mondjuk, a csentei iskolának is lenne egy 80-as létszámú iskolája ugyanúgy, amilyen most Göntérházának van. És most az történt, hogy tehát a minisztérium támogatja a kétnyelvű iskolák fejlődését, a lendvai iskolának van egy nagyon szép, korszerű iskolája (mármint épülete), tornaterem fölépítve, a dobronaki iskolában tavaly nyitották meg a tornatermet, hozzáépítettek még szaktantermeket és így tovább, tehát egy korszerű iskola (lett), a pártosfalvi kétnyelvű iskola, kétnyelvű iskolákról beszélek, ugyanúgy nagyon korszerű, és a 96-os évre, tehát jövőre indítjuk meg az építészetet Göntérházán is, ott is 80 gyereknek még egy emeletet építünk, körülbelül még 1000 négyzetméter jön hozzá, kétnyelvű óvoda, egy nagy tornaterem, szaktantermek és így tovább.

B. L.: Ez helyi támogatásból történik vagy központiból?

V. I.: Minisztériumi. Szlovéniában valamikor 1993-94-ben a parlament elfogadta a oktatás fejlesztésének a programját 1999-ig. És ebben az időszakban van egy olyan tétel is, hogy a nemzetiségi iskolák fejlődése. Itt pontosan meg van mondva, melyik évben, mennyi pénzt fog kapni a magyar kisebbségi terület és az olasz. Ebben az évben az olasz területen építik az iskolát, azután Göntérházán, és azután megint az olasz területre és a végén jön a középiskola, a lendvai kétnyelvű középiskola. Ahhoz fognak építeni tornatermet. Hát ez azt jelenti, hogy itt egy nagyon jó, kor-szerű iskolahálózat épült ki, és most az a legnagyobb gondunk, hogy van három kisiskola 80-tól 140 gyerekkel. Lényegében egy 60%-a 70%-a magyar ajkú, 30-40%-a szlovén. De, tehát ezt most így mondtuk, hogy 60-40. Mondhatom, hogy egy 30%-a pedig vegyes családokból jön. Tehát ez azt jelenti, hogy az apa (vagy az) anya szlovén, a másik magyar. És most lényegében a szülők egy nagy kérdés előtt állnak, hogy mi a gyerek? Szlovén vagy magyar? Milyen iskolában folytassa a tanulmányát?

Mindketten szeretnék, hogy na az egyik, hogy tudjon szlovén nyelvet, a másik meg hogy a magyar nyelvet *is*. És valahogyan ezek a családok is kérik, hogy legyen kétnyelvű iskola, mert nálunk nemcsak kétnyelvű óvoda van, kétnyelvű iskola van, hanem van egy kétnyelvű családi környezet is. Mondjuk nálam is, én magyar vagyok, a feleségem szlovén. Most ha a gyerekemet beíratom magyar iskolába, akkor a feleségem fogja mondani, hogy hát nem egyezek ezzel. Ha ő beíratja szlovén iskolába, akkor úgy gondolom, hogy az én jogom, mint az apai, tehát egy magyar apának a joga valahogyan megcsorbul.

B. L.: Milyen szisztéma szerint folyik tulajdonképpen a kétnyelvű iskolában az oktatás. Tehát mit oktatnak magyarul, mit oktatnak szlovénül, mit hogy oktatnak?

V. I.: A kétnyelvű iskolákban a tanítóknak, minden tanítónak kell tudni magyarul és szlovénul. Tehát kell tudni az államnyelvet, a szlovén nyelvet, és a magyar nyelvet. Arról, hogy tud magyarul, ezt bizonyítani kell, tehát ez azt jelenti, hogy vizsgázott főiskolán, be kell neki bizonyítani. Na most az alsó tagozatokban úgy mondtam, hogy 100%-os a kétnyelvűség. Ez azt jelenti: magyarul folyik a magyar nyelv, szlovénul a szlovén nyelv.

B. L.: Ez hogy történik technikailag?

V. I.: Technikailag az úgy történik, hogy az első osztályban a szülőktől megkérde-zik, hogy szlovén vagy magyar anyanyelvűnek íratja a gyereket. Ha vegyes házasságból jön (a gyerek), megkérdezzük, magyar anyanyelvű legyen? Tehát magyarnak íratja. És ez azt jelenti, hogy az elsőtől a negyedik osztályig különbontjuk még ezt a tizenvalahány gyereket is, és egy csoportba mennek a szlovén gyerekek, a másik csoportba a magyar gyerekek. Öt órán belül tanulja az anyanyelvét, és a másik csoport három órán belül hetente pedig, úgy mondjuk, hogy a környezet nyelvét. Tehát ez azt jelenti, hogy 5 óra magyar, 3 óra szlovén és fordítva. Ami pedig mondjuk a matematikát, a társadalomismeretet és a többi tantárgyakat illeti, itt pedig 100%-os a kétnyelvűség. Azt jelenti, hogy a tankönyvet mind a két nyelven, tehát le van fordítva, a *szlovén tankönyv* magyarra, és az óra úgy folyik, hogy a tanító elmagyarázza az anyagot szlovénul, azután magyarul, a gyerekek kérdeznek szlovénul, felelnek magyarul, van úgy is, hogy a szlovén kérdésre magyar felelet jön. Tehát lényegében mondhatjuk, hogy itt mind a két nyelv egy 50-50%-ban használódik. A fölső tagozatokban magyar, tehát 100%-osan magyarul megy a magyar nyelv, szlovénul a szlovén nyelv, a német németül, a többi tantárgyakat pedig egy olyan 70%-ban szlovén nyelven, és egy 30%-ban magyar nyelven. Tehát az ötödiktől nyolcadik osztályig a matematika, kémia, biológia és a többi tantárgyat.

B. L.: Miért nem lehetett megtartani az alsó szint szisztémája szerint a felső tagozaton is az oktatást?

V. I.: Lényegében azt kell elmondani, hogy ez a kétnyelvű iskola egy szerves része a szlovén iskolának. Ez azt jelenti, hogy a célja a kétnyelvű iskolának, hogy úgy képezze ki, készítse föl a gyerekeket, hogy 8. osztály után eredményesek legyenek a középiskolákban, és azután később a főiskolán. Tehát ez a cél, hogy akkor tudják a matematikát és a többi tantárgyakat is egy olyan szinten, hogy eredményesek legyenek, mert ez nagyon fontos, mert a szülő lényegében azt kéri meg az iskolától, hogy a gyerek eredményes legyen, és később a középiskolában is eredményes le-gyen, a főiskolán is.

B. L.: Ez nem tűnik logikusnak egyébként vagy logikusabbnak, hogy a szülő vagy a gyerek, amennyiben el tudja a gyerek vagy szülő vagy a gyerek döntse el, hogy milyen módon akarja ő, akar ő eredményes lenni vagy eredményessé tenni a gyereket? Tehát akkor nincs értelme alsó szinten sem gyakorlatilag, vagy nem?

V. I.: Igen, de ennek egy ilyen történelmi múltja is van. Nagyon kis százalékban folytatták a...

B. L.: A logikát nem értem a váltásban.

V. I.: Tehát a lényege az, hogy nagyon kis százalékban folytatták a gyerekek a tanulmányaikat Magyarországon, vagy Vajdaságban. Mert csak ez a két lehetőség volt, hogy a gyerek elment Magyarországra: Szombathelyre, Zalaegerszegre; vagy Vajdaságba: Újvidékre és ott folytassa tanulmányait a középiskolákban. Tehát mivel nagyon kis százalékban történt meg ez, ezért úgy készítettük föl a gyerekeket, hogy Muraszombat, tehát Szlovéniában folytatták tanulmányaikat. És ez akkor valahogy így logikusan esett ki (logikusnak tűnt), hogy egy picikét több szlovén lett a fölső tagozatokban, mint a magyarból. A másik nagy gond pedig anyagi alapból indul, fölső tagozatokban a tankönyveket nem tudtuk lefordíttatni. Ezért a gyerekek szlovén tankönyveket kaptak, és még ma is szlovén tankönyveket kapnak, matematikánál, kémiánál, biológiánál és a többi tantárgyaknál ötödiktől fölfele, és nagyon nehezen kéri számon a tanító magyarul a gyerektől azt a kémia, biológia anyagot, mert egyszerűen a gyerekek nem bírják, nem tudták megtanulni. Na most az a kérdésem: Miért nem tudtuk használni a magyarországi tankönyveket? Ezeket az 1990-es évekig nem vihettük be az osztályba. Egyszerűen a tanító, tehát saját magának használhatta, de úgy, hogy kiosztottuk volna a gyerekeknek, ezt nem szabadott megcsinálni. ’90 óta megcsinálhatjuk már, és alkalmazzuk is. Úgyhogy a magyar ajkú gyerekeknek kiosztjuk ezeket a tankönyveket.

B. L.: A felső osztályokban is.

V. I.: Igen. Úgyhogy meg tudják tanulni az anyagot. Különösen azok a gyerekek, akik később Magyarországon akarják folytatni a tanulmányaikat mezőgazdasági középiskolákon, kertészeti középiskolákon, vagy később nagyon sokan magyar szakos tanárnak vagy orvosnak, tehát Pécsen vagy Budapesten folytatták az egyetemen a tanulmányaikat, még ma is nagyon sok gyerek. És eredményesen.

B. L.: Tudsz valamit mondani esetleg arról, hogy a tanítványaid közül, akik mondjuk, Magyarországra mentek továbbtanulni, azok közül százalékosan mennyien jöttek vissza, és mennyien maradtak az anyaországban?

V. I.: Az egész kétnyelvű területre nem tudnám megmondani az adatot, de mondjuk a Göntérháza, ami a göntérházi kétnyelvű iskolát illeti, azt kell hogy mondjam, hogy a mi iskolánkat mindig egy kicsit a magyar iskolának tartotta az egész környék, mert a magyarság ügyét mi mindig a szívünkön viseltük, ugyanúgy nagy szerencsénk volt, hogy nagyon jó magyar szakos tanáraink is voltak, most is na-gyon jó tanárom van, és így a tanulókat fölkészítették, hogy Magyarországon folytassák tanulmányaikat. A göntérházi kétnyelvű iskoláról nem tudom, egy olyan tíz vagy tizenvalahány gyerek folytatta tanulmányát, itt van Csuka Jutka, Bence Lajos, azután László Hermina, Dancs Anna és így tovább. Nagyon nagy százalékban visszajöttek, mondhatnám, hogy 100%-osan mind visszajöttek, és itt dolgoznak a Muravidéken, lényegében ez a legfontosabb. Mert a muravidéki magyarságnak saját magából kell, hogy kitermelje az intelligenciát, tehát ez azt jelenti, hogy a tanárokat, akik később tanítanak a kétnyelvű iskolákon, az orvosokat, az újságírókat, a rádió munkatársait és így tovább. Tehát azt kell, hogy mondjam, hogy a magyarságnak Muravidéken ebben valahogy az utolsó időben már sikerül ez, és az intelligencia megvan. Az orvosok és így tovább, és ez biztos egy nagy fejlődést jelent. Ez kötődik ahhoz is, hogy itt van a Népújság, itt van a magyar rádió, a muravidéki tv és így tovább. Tehát fejlődik. Nem elég, hogy Szlovénia a nemzetiségnek megadja a jogait, és mindenki azt mondja, hogy az alkotmányban nagyon szépen meg vannak adva a jogok. De ez nem elég. A jogokkal élni kell, és meg kell teremteni az alapját annak, hogy a jogok tehát éljenek a területen.

B. L.: Hogy látod, hogy akik Magyarországon végzik a felsőbb iskoláikat, azoknak a hazatérésük után a szlovéniai érvényesülésükben éri-e őket, nem mondom azt, hogy diszkrimináció, mert azt nem hiszem. De hátrányban vannak-e a beilleszkedésben, a munkavégzésükben?

V. I.: Úgy gondolom, hogy nagyobb gondjuk nincs, ami ezt illeti, ugyanis amint tudom, a nosztrifikáció nagyon gyorsan megtörténik,

úgyhogy a diplomát nosztrifikálják, már a szlovén és a magyar kormány aláírt egy olyan szerződést is, hogy a jövőben nem kellene nosztrifikálni a diplomákat, úgyhogy ez a gondjuk is elesne. Visszajönnek lényegében az otthonukhoz, a kétnyelvű területre, és mint jó szakembereket, fölveszik, tehát dolgoznak a rádiónál, az újságnál, a tv-nél, a kétnyelvű iskoláknál és így tovább. Úgy gondolom, hogy nagyobb gondjuk nincsen. De talán azért sem, mert kétnyelvű iskolát végeztek, és így tudják az ország nyelvét, tehát a szlovén nyelvet, és hogyha ebben a, mondjuk, ezen a téren nem találnak munkahelyet, akkor egyszerűen bekapcsolódnak egy másik munkahelyre.

B. L.: A kérdés egy kicsit erre is irányult volna, hogy...

V. I.: Tehát keresnek, azután...

B. L.: ...hogy ezzel be vannak-e zárva mondjuk, a kétnyelvű közösségbe vagy pedig azért a lehetőségük egyenrangú mondjuk, egész Szlovéniában, mint bárki, aki itt...

V. I.: Igen. Úgy gondolom, hogy igen. Mondjuk, egy orvos, Tomka Miklós például, ő Pécsen végzett, lényegében Mariborban, Ljubljanában specializáción volt, egyenrangúan dolgozott, és hogy ha ő ma úgy döntene, hogy el fog menni Rakičanba, Muraszombatba, Mariborba, akárhova, ő ottan bírja folytatni a munkáját, mivel most is, mondjuk, Lendván mind a két nyelvet használja és tudja. Na most talán még annyit kellene elmondani, hogy a, ez a kétnyelvű modell jó-e vagy nem jó. Tehát erre a kérdésre valahogy mindig a végén kitérünk, hogy jó-e ez a kétnyelvű modell vagy nem. Azt kell, hogy mondjam, hogy vannak neki jó oldalai, és rossz oldalai is. Na most mi az, ami jó ebben a kétnyelvű modellben? Először is az, hogy azokon a területeken, ahol kevés a magyar gyerek, a szlovénokkal együtt egy kisebb iskolában, korszerűen fölszerelt iskolában együtt bírnak tanulni. Hogyha különválasztjuk őket, (…) rosszabbak a feltételek. (…) Másrészt azt el kell mondani, hogy a kétnyelvű modellt fejlesztjük. Tehát mindig próbálkozunk fejleszteni, új dolgokkal kísérletezünk, minden újdonságot kísérleti szinten próbálunk ki, egy-két osztályon, és hogyha megállapítjuk, hogy ez jó, akkor általánosítjuk az egész kétnyelvű iskolákra. Nagyon sokan úgy szeretnék mégiscsak, hogy úgy, mint Szlovénia túloldalán az olasz területen, egynyelvű iskolák legyenek, de itt nagyon félünk, hogy valahogy mi lesz a vegyes családokból származó gyerekekkel, és mi lesz azokkal az iskolákkal, ahol nagyon kevés a magyar gyerek, hogy hova fogják beíratni a gyerekeket, és valahogyan mindig félünk, hogy visszajön az 1950-es év, és hogy a magyar szülők beíratják a gyereküket a szlovén iskolába. Ez valahogyan a mentalitáshoz is kötődik, ugyanis ezen a területen a jogok mindig meg voltak adva, ezért nem kellett a

jogokért harcolni. És hogyha nem harcolunk a jogokért, akkor valahogyan tompul a magyarságérzésünk is, és ezért könnyebben beíratja a szülő a gyereket a szlovén iskolába. Tehát ez egy másik veszély. Mi valahogyan úgy gondolkodunk most a parlamentben, hogy tehát a közeljövőben fogadják el az oktatásügyi törvényt is. Mi mindig kiálltunk a kétnyelvű modell mellett, azzal, hogy a jövőben ezt a modellt fejleszteni fogjuk, egy olyan irányba, hogy a szlovén gyerekek találják meg a helyüket ebben az iskolában, tehát ez azt jelenti, hogy tanulják meg a szlovén nyelvet, az anyanyelvüket és a többi tantárgyakat szlovén nyelven, és annyit sajátítsanak el a magyar nyelvből, amennyit, úgy gondolom, hogy éreznek, szükségesnek tartják, hogy tudjanak magyarul. Tehát lesz egy olyan gyerek, aki nagyon keveset fog tudni, de van olyan szlovén gyerek is, aki rendesen megtanulja a magyar nyelvet és talán még el is megy Magyarországra, mert ennek később lesz gazdasági alapja is. Ami pedig nagyon fontos, és itt van a kétnyelvű modellnek egy kis mínusza, hogy a magyar ajkú gyerekeket nem tudtuk annyira megtanítani, különösen a felső tagozatban, a szaktantárgyaknál, mint ahogy szeretnénk. Itt ez lesz a kétnyelvű modellnek a jövőben a legnagyobb tétele, a legnagyobb feladata, itt kell még nagyobbat lépni, talán merészebbet, amit eddig nem mertünk.

Bukovec János

Bukovec János: ...az iskolákban történő dolgokat most az elmúlt időszakra, hogyha elemeznők, a véleményem szerint nem sok jót tapasztalhattunk, lehet, hogy van valami jó oldala, van rossz oldala ennek az iskolának, de úgy gondolom, hogy nagyon sok üres hely van még, ami azt jelenti, hogy nincs teljes mértékben kihasználva minden lehetőség az itteni iskoláztatásnak a továbbfejlesztésére. Sajnos a legmegfelelőbb modelljét, én mint a közösség titkára, nem tudom. Lehet, hogy valaki tudja, van személyes véleményem, de nem tudom, hogyha ezt, amit én talán jónak látok, jónak látja-e a többség, nem a szlovén többségre, hanem elsősorban a nemzetiségi többségre gondolok, mert valamiképpen a jövőben, véleményem szerint egy olyan iskoláról kell gondolkodni a nemzetiségnek, ami egy elit iskola, amiben a nyelvtudást, a identitás megőrzést még jobban fejleszteni lehet, lehetne, mint ezidáig. Na most ez hogy kivitelezhető? Mivel az iskolatörvények, amit most a szlovén állam változtat, elfogadás előtt vannak, hogy abban az itteni nemzetiségi oktatás hogy találja meg magát, ez, én úgy gondolom, hogy a jövő titka. Én nagyon remélem, hogy az itteni oktatás, ami a nemzetiségekre vonatkozik, a jövőben fejlődni fog. De ugye ezt a fejlődést csak

közös munkával, véleményem szerint teljesen más hozzáállással lehet megvalósítani. Most hogy mit hoz az úgynevezett kétnyelvű oktatásról szóló törvény? Arról még talán csak a minisztériumban tudnak, mi még az első olvasásra elkészített anyagot sem láttuk, úgyhogy sajnos erről többet nem tudnék nyilatkozni.

B. L.: De ezt magyarok nem véleményezték?

B. J.: Erről a törvényszövegről, gondolom még ez nem volt a parlamentbe továbbítva, úgyhogy nem volt véleményezés, még nem kérték ki, hát ugye van szakember, aki...

B. L.: Nem véletlenül kérdezem, mert hallottunk olyan véleményt, aki ismerni vélte a majdnem hogy elfogadott törvényt. Törvénytervezetet. Tehát ami át fog menni, mert azért azt sejteni lehet.

B. J.: Hát nem, ez a törvénytervezet még sajnos nem készült el… gondolom, egy valami fajta félreértés van. Szó van, igen az iskolákról, az általános iskolákban és a gimnáziumokban folyó oktatásról. Egy-egy szakaszban meg van említve a nemzetiségi oktatás is, de az alaptörvény, ami lesz, ez a kétnyelvű oktatásról szóló alaptörvény, ami még nem is íródott meg jóformán. Csak kidolgozás alatt van, hát ez idáig közreműködött a nemzetiségi körökből is szakember, mindenképpen szeretne változásokat ebben a kétnyelvű oktatásban, ugye hát már a kétnyelvű oktatás keretében, hogy valami változások történjenek. Most ugye, ez hogy fog sikerülni, már magában a kivitelezésben, arról én nagyon nehezen nyilatkozok, de úgy gondolom, hogy valamiképpen a közösségnek még mindig van annyi ereje, hogy ezeket a változásokat, amiket tervez, vagy amelyeket javasol, a kétnyelvű oktatás keretében, a szakszolgálat, meg elsősorban maguk a tanárok közt, tanári szakszolgálat segítsé-gével kivitelezhetővé lehet tenni, most mennyi időn belül, ez a másik kérdés. Milyen anyagi költségekkel jár ez, az meg ugye a következő.

B. L.: Mik ezek az elképzelések, amiket terveztek?

B. J.: Konkrétan szeretnénk, hogy a természettudományi tantárgyaknál egy minőségesebb hozzáállás lenne, a magyar nyelven való oktatás területén, hát ugye itt elsősorban arra gondolok, hogy az anyag egy részét magyar nyelven tanítanák a tanárok, ugye itten mindjárt jelentkezik a káderkérdés (…) ilyen lehetősége van a közösségnek. Most hogy ereje mennyi van? (…) véleményem szerint nagyon nehéz lesz valamiképpen kivitelezni.

B. L.: És miért?

B. J.: Hogy miért? Gondolom, úgy hiszem, azt nagyon nem szereti senki sem, hogy egy kívülálló, egy politikai szerv egy szakmai dologba belebeszéljen. És innen keletkezik az, hogy nem na-

gyon szívesen látják talán a politikai beavatkozásokat, annak ellenére, hogy a tanárok, az iskolák vezetősége azt állítja, hogy amit a közösség javasolni fog, azt a tanári kar, gondolom az iskola vezetősége valamiképpen megvalósítja.

B. L.: A közösségnek nincsenek olyan szakmai tartalékai, olyan szakemberei, akik ezt szakmailag is alátámasztva tudják előadni?

B. J.: ...most olyant, hogy nálunk nincsenek szakemberek, azt ugye nem mondhatjuk. Megoldást találhatnak, hiszen a Maribori Pedagógiai Egyetem Magyar Tanszékén vannak emberek, akiknek kötelességük volna ezzel a problémával, ezeknek a problémáknak a megoldásával foglalkozni. Na most nem tudom, hogy éppenséggel a legtökéletesebb-e a kapcsolat az itteni általános iskolák és a Magyar Tanszék között...

Gondolatok a szlovéniai Muravidéken alkalmazott kétnyelvű oktatási modellről

A muraszombati Pedagógiai Szolgálat egykori igazgatójának, Horvát Béla jóvoltából jött létre a muravidéki kétnyelvű iskolamodell, melynek alapelvei kimondják a szlovén és a magyar nyelv egyenjogúságát és egyenlőségét mind tantárgyként, mind pedig tanítási nyelvként (Kerčmar 1984:5, Orešnik 1989:85). Ezek szerint a tanítási folyamatot úgy kell megszervezni, hogy a tanulók a lehető legnagyobb mértékben érezzék mindkét nyelv egyenjogúságát, tehát hogy a többségi nemzet nyelvének ne jusson domináns szerep (vö. Hajós 1985:34). Írni a gyereknek az első osztályban a saját nyelvén kell megtanulnia, a tanítás nagyobb része a gyermek anyanyelvén folyik, a második nyelven történő írás tanulása pedig a második osztályban kezdődik.

Mindemellett már a kezdeti 1959/60-as tanévben mutatkoztak, nyilván a fokozatos bevezetés elvének betartása miatt, bizonyos aszimmetriák a svájci rétoromán[1] iskolákat párthatározat alapján adaptáló modellben. (Vajon miért nem a finnországi svédek mintaszerűnek vehető példáját választották a sok tekintetben sanyargatott helyzetben lévő rétorománokkal szemben?) A szülőket pártmunkások és pedagógusok megagitálták (vö. Orešnik 1978:50), ahol is inkább a szlovének tanúsítottak ellenállást, a magyaroknak kevésbé volt választási lehetőségük.

A kétnyelvű oktatást elsősorban az oktatás színvonala növelésének céljából vezették be a hely- és pedagógushiánnyal küszködő kisebb iskolákban, mint pl. Petesházán és Göntérházán, ahol egy tanító tanított összevontan egyszerre öt osztályt (Orešnik 1978:49,1989:80), míg Lendván, ahova a muravidéki gyerekek döntő többsége jár iskolába, meghagytak szlovén nyelvű első osztályokat, valamint a kétnyelvű tagozaton, a fent kifejtett általános elv ellenében, az első osztályban a gyerekek mind szlovén nyelven tanultak meg írni. Így a fokozatosság elve legfeljebb a szlovén gyerekeknek jelentett fokozatosságot, míg a magyar gyerekek többsége gyakorlatilag szlovénül kellett az első osztályban írni tanuljon.

Elfogadhatatlan tehát az a köztudatba propaganda útján beágyazódott érv, ami szakembereket is megtéveszt, hogy a kétnyelvű oktatás elsősorban a magyar kisebbség érdekében, a tanulók „elnemzetlenítése" (Orešnik 1978:49) meggátolására jött létre, mivel a magyar iskolák „kiürültek" (Zágorec-Csuka 1995:17), illetve csak „1-2 tanuló maradt" (Pozsonec 1996:6) bennük. A statisztikai adatok valóban azt jelzik, hogy az 1958/59-es tanévben, tehát a kétnyelvű modell bevezetése

előtti tanévben, a lendvai községben a magyar gyerekek 68,4%-a járt magyar iskolába, azaz 825 tanuló, 31,6%-a pedig szlovénba. Lendván még szélsőségesebb volt a helyzet: a magyar tanulók 50%-a járt szlovén tagozatra (Orešnik 1978:49). De ez önmagában véve még nem olyan tragikus, hiszen az 1993/94-es tanévben összesen már csak 817 tanulója volt a lendvai iskolának! (vö. Székely 1995:55) 59-ben 825 gyerekkel – és akkor még nem számoltunk a muraszombati község magyar nemze-tiségű tanulóival – akár több iskolát is lehetett volna alapítani. Számos példa van arra is, hogyha egy közösségnek megvan az akaratereje, akkor (reguláris) iskola nélkül is fenn tudja tartani magát (Feidel-Mertz 1983). A következő évben viszont a lendvai iskola magyar első osztályosai kivétel nélkül megkapták a „lehetőséget", hogy a kétnyelvűség címén először szlovénül tanuljanak meg írni.

Most már nehéz lenne eldönteni, még ha jogosan is merül fel a kérdés, hogyha a pártszervek, és az őket kellve-kelletlen kiszolgáló agitátor-pedagógusok energiájukat a magyar iskolák feljavítására és az eredendő ok, a Muravidék gazdasági fejletlenségének és a krónikus magyar nemzetiségű pedagógushiány felszámolására fordítják, és amellett még a tanulókra váró továbbvezető utat is egyengetik, ha kell propaganda segédletével is. Annál is inkább, „mivel a nyelvi magatartásnak nem mindig vannak előrelátható, racionálisan felfogható vonásai" (Finger 1994).

Itt meg kell jegyezni, amely lényeges körülményről a különböző kutatók nagyon is megfeledkeznek, hogy az 1959-es év Magyarországon is a nemzetiségek elleni intenzív fellépés kezdete volt.[1a] „Kiderült", hogy a tisztán anyanyelvű oktatás nem felel meg a marxista-leninista pedagógia alapelveinek, ezért kétnyelvű iskolákat kell létrehozni, amelyek jobb minőségű oktatást biztosítanak, mindezt természetesen a tanulóifjúság „érdekében". Míg azonban a magyarországi kétnyelvű rendszerben konkrétan megszabták, hogy melyik tárgyat kell magyarul, illetve az anyanyelven tanítani, a szlovéniai rendszer a megosztást minden egyes tárgyra megszabja (kivéve a magyar és a szlovén nyelvet, ahol viszont az osztályt bontják két csoportra), tehát minden egyes tanítási órán 50%-ban a magyart, illetve a szlovén nyelvet kellene használni. Ezt a követelményt nehéz pontosan betartani, amihez még hozzájött a kezdeti krónikus pedagógushiány, hiszen a követelmény az volt, hogy a tanító mindkét nyelvet tökéletesen tudja.[2]

Itt rögtön felmerül az a probléma, hogy általában mindenki az anyanyelvén tudja magát a legárnyaltabban kifejezni, a pedagógusoknak nem volt a kétnyelvű oktatás terén tapasztalatuk, így feltételezhető, hogy a tanulók előnyösebb helyzetben maradtak volna, ha továbbra is

anyanyelvű pedagógusok oktatják őket. A valós muravidéki modell védelmezőinek oly sokszor emlegetett oktatási „minőség" kritériuma itt ellentmondásos helyzetbe kerül. Megesik ugyanis még most is, hogy olyanok tanítanak magyart, „akik nem tudnak magyarul" (Tomka 1995).

A modell fentemlített néhány eredendő ellentmondása melletti fő problémája az, hogy nem valósították meg a tervek szerint, tehát nem valósult meg az elvárt „funkcionális kétnyelvűség" (vö. Hajós 1985:32–34). Márpedig a kétnyelvűség csak egy bizonyos szint elérése után mutat pozitív vonásokat. Ellenkező esetben kialakulhat a félnyelvűség, amikor a beszélőnek mindkét nyelvvel nehézségei vannak. Jelen esetben a magyarokat fenyegeti az a veszély, hogy anyanyelvük „konyhanyelvvé" (Zágorec-Csuka 1995:19) degradálódik. Mert az még nem lenne olyan nagy hiba, hogy a keveréknyelvűség jegyei mutatkoznak (Bence 1992:72), hiszen a kontaktusnyelvészet megállapította, hogy a kevert nyelvi helyzeteket nem kell eleve a gyengébb nyelv hiányosságaként klasszifikálni, és hogy a nyelvi interferenciákat természetes adottságokként kell kezelni anélkül, hogy a gyengébb státusú nyelv megsemmisülését jósolgatnánk (Camartin 1985:111, még Sasse 1992:10–11,14,19). Itt sajnos mégis a magyar nyelvnek, még ha nem is szántszándékos, de gyakorlatilag mégis szisztematikus háttérbe szorításáról van szó. Az iskolákban a tendencia a szlovén nyelv dominanciájának erősödése felé mutat. Ötödikesek munkafüzetei arról tanúskodnak, hogy a „hivatalosan" felbecsült 40-60%-os (magyar–szlovén) kétnyelvűség (tulajdonképpen a fordítottja kéne legyen a gyengébb nyelv erősítése elv alapján) jó, ha 10-90% arányban megvalósul, ráadásul ebben a nagyon perdöntő életkorban (vö. Nehr 1988:7).

Az alsó tagozatban még viszonylag jól működő kétnyelvű oktatás után a felső tagozatban törés következik be, a magyar anyanyelvű tanulók – értelmiségi szülők gyerekeinek otthoni segítségben részesülő kivételes eseteitől eltekintve – nem tudják megfelelő mértékben két nyelven feldolgozni a rájuk zúduló új fogalom- és szakkifejezésáradatot, hiszen az elvont fogalmak tanulásánál a felsőbb osztályokban a nyelv szerepe egyre nő (vö. Zech 1977/1992:224–226), így a magyar nyelvi készségük eleve hátrányosan fejlődik, ami negatív módon hathat vissza szlovén nyelvi készségük, általában tanulmányi eredményeik és ennek folytán további életük alakulására is. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy „...az előírt dolgokat az iskolákban nem tartják be (…) és oda jutunk, hogy igazán, normálisan magyarul a gyerekek ebben az agyonhirdetett kétnyelvű iskolában nem tanulnak meg" (Tomka 1995). Az általános iskolát végzett magyar anyanyelvű tanulók nyelvi szintje pedig

olyan alacsony, hogy ez a középiskolában szinte teljesen használhatatlan (Bence 1992:72).

A szlovén tanulók magyartudását tekintve pedig még siralmasabb a helyzet. Pl. a lendvai iskolában 110 hatodikosból 70 tanulja a magyar nyelvet második nyelvként, a többi anyanyelvként. És a 70 tanuló között van 40-45 olyan, aki abszolút nem ismeri a magyar nyelvet (Király-Patyi 1995). Itt rögtön következik az a látszólag logikus érv, hogy ezeket a gyerekeket nem lehet magyarul más tárgyakra tanítani. De ha betartották volna a kitűzött alapelveket, „az előírt dolgokat", akkor nem állhatott volna elő ez a helyzet. Most viszont már kész tények elé állítják a közvéleményt, az egészből csak az látszik, hogy a kétnyelvű modell nem funkcionál az elvártak szerint. Márpedig a kétnyelvűségnek a tanulók értelmi fejlődésében csak akkor mutatkozik meg az előnye, ha valóban jól funkcionáló kétnyelvűség jön létre. Bizonyos szint alatti kétnyelvűség egyenesen zavaróan, akár károsan is hathat a tanulók értelmi fejlődésére. Jelen esetben főleg a szlovén tanulók vannak veszélyeztetett helyzetben, mert náluk nem valósul meg magas szinten a kétnyelvűség.

év	1961	1971	1981	1991
szlovének	9048	8139	5264	5486
magyarok	9766	9419	8322	7249
egyéb	782	935	1515	1757
összesen	19596	18493	15101	14492

(Forrás: Hajós/Klemenčič 1976:57, Székely 1995:52)

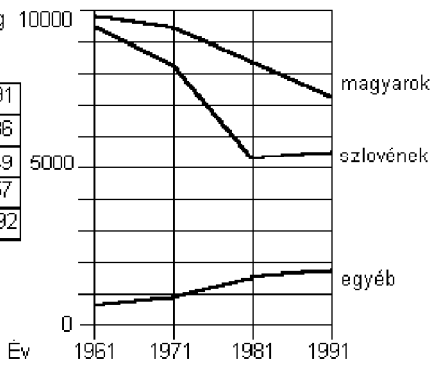

1. ábra: A kétnyelvű terület nemzetiségi összetétele 1961–1991

Mindez persze azért van, és ez talán a legfőbb gond, hogy az immár 37 éves „kísérletnek" még mindig nincs komolyan kidolgozott módszertana, elmaradt a konstruktív szakmai fejlesztése (Bence

1992:72, Zágorec-Csuka 1995:19), szisztematikus, tudományos megfigyelése. De hát senki sem foglalkozik a jelenlegi kétnyelvű oktatás eredményességének kutatásával (Göncz László 1995:3). Holott (a szülők) elvárják az eredményességet. Fokozza a problémát az a tény, hogy az elvárt eredményességgel kétnyelvűség nélkül is nehézségek lennének, mely nehézségek az általános tananyagtúlzsúfoltság miatt más egynyelvű rendszerekben is törvényszerűen fellépnek. Az iskola jobbára mindenütt magasra halmozott „látszattudást" közvetít, ami ugyan megfelelő szintű magabiztosságot, ugyanakkor „félműveltséget" eredményez. A cél az, hogy az „életbe" kilépő növendékek lehetőleg jól funkcionáló (eredmé-nyes) tagjai legyenek a társadalomnak. Az „eredményesség" fogalmát pedig azért nehéz taglalni, mert mindenki azt hiszi, hogy ugyanazt érti alatta, tehát teljesen egyértelmű, nincs mit róla beszélni. Sokakban rögződik meg így az előítélet, hogy az adott esetben fellépő „eredménytelenségnek" egyedüli oka a kétnyelvű iskola.

Mindezek mellett megvan a jövőbe vetett hit, hogy a Muravidéki Magyar Nemzetiségi Önigazgatási Közösség javaslatai alapján, a szakszolgálat és a tanárok kivitelezésével, változni fog a kétnyelvű oktatás. Tervezik, hogy a természettudományi tárgyaknál a tananyag egy részét (vajon hány %-át?) magyarul oktassák (Bukovec 1995), illetve hogy egy-két tantárgyat magyarul oktassanak (Göncz László 1996:5).

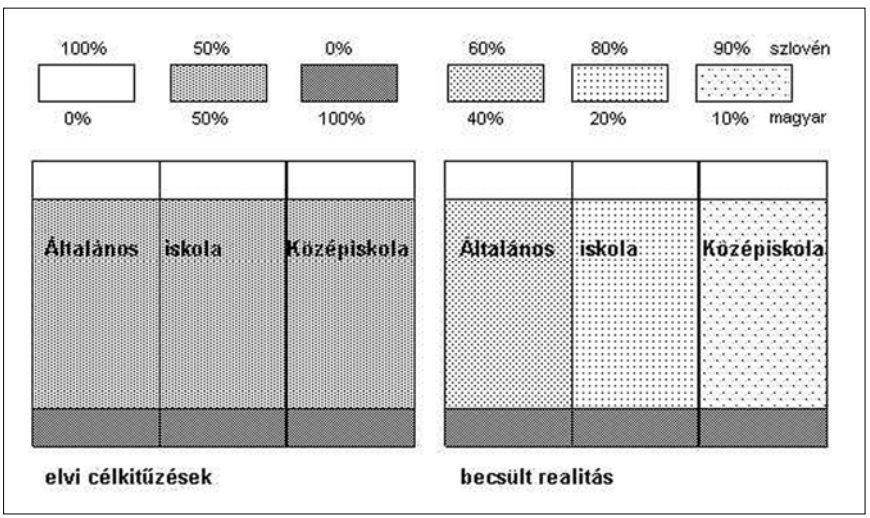

2. ábra: A tanítási nyelvek aránya a muravidéki kétnyelvű modellben

Az eredeti modell célkitűzéseitől már jócskán különböző jelenlegi gyakorlat egyedül a vegyesházasságokból származó gyerekek részére biztosít egyértelmű előnyöket. Ezeknek a tanulóknak a száma erősen növekvőben van, becslések szerint jelenleg 30% (Varga 1995) és 50% (Orešnik 1978[!]:48) között mozog. Ők vannak a legjobban „fölszerelkezve" a váltakozva két nyelven folyó oktatásban való optimális részvételre (Nečak-Lük 1992:59). Azonban a még egyértelműen magyar anyanyelvű gyerekek kapcsolata saját nyelvközösségükhöz viszont veszélyeztetve van, hiszen a magyar nyelv másodrangú szerepet játszik az oktatásban. A jelenlegi kétnyelvű oktatásnak áthidaló szerep jut: a magyar gyerekek legyenek (minél előbb) képesek részt venni a szlovén nyelvű oktatásban. Így a jelenlegi modell „valójában szlovén iskolát jelent" (Göncz László 1996:5) a magyar nyelv kötelező tanításával. A cél viszont az kellene legyen, mint ahogy azt az eredeti célkitűzések meg is fogalmazták, hogy az anyanyelv ápolásának bármiféle háttérbe szorítása nélkül sajátítsák el a tanulók a második nyelvet, azzal mintegy gazdagabbak legyenek (vö. Fishman 1977:97–105, Graf 1987:36–37). A kétnyelvű iskolatípusok Fishman (uo.) szerinti klasszifikációjában a Muravidékre jellemző „áthidaló" változat a legelőnytelenebb az úgynevezett „nyelvmegőrzési" és az imént említett, legelőnyösebb (a másik nyelvvel való) „gazdagodási" modell mellett.

Nem kevésbé problematikus a modell népszerűségét tekintve, hogy nem megoldott egyértelműen a továbbtanulás problémája, valamint ezzel összefüggésben nem működik megfelelően a kétnyelvűség a közélet minden területén (Bence 1992:72). „Vagyis ha bemegyünk egy postára vagy akármilyen irodába, jogunk van a saját nyelvünket használni... De nem egyszer megesik az, hogy bocsánatot kérnek, hogy ők nem értik, hát beszéljünk szlovénul" (Tomka 1995), hiába hivatalos nyelv a magyar a kétnyelvű területen. Ugyan egy felmérés (Hajós / Klemenčič 1976:60) kimutatta, hogy a szlovén nemzetiségű elárusítók 94%-a ért, 81%-a ért és beszél, 62%-a pedig ért, beszél és ír magyarul (a magyar nemzetiségűek mindegyike ért, beszél és ír szlovénul), mégis tapasztaltunk olyan helyzetet, ahol a kereskedő nyers modorba (ami gyanakvóbb szemszögből akár nacionalista kirohanásként is interpretálható lett volna) fojtotta nyelvi zavartságát.

Érdekes lenne tudni, hogy van-e, vagy miért nincs a lendvai turisztikai Fejlesztési Központban, illetve az Információs Központban magyar nyelvű prospektus. A Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet és a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet igyekszik két- sőt háromnyelvű kiadványokat is létrehozni (lásd Göncz / Halász 1996).

Az általános iskola felső tagozatában még ma is (Varga 1995) szlovén tankönyveket kapnak a tanulók, mert nem volt pénz lefordíttatni

őket. 1990 óta használhatók ugyan magyarországi tankönyvek is, de ezeket csak a magukat magyar anyanyelvűnek valló gyerekeknek osztják ki, akik jobbára saját szorgalomból tanulhatnak belőlük, hiszen az iskolában erre nincs lehetőség, mert a szlovén tanulóknak nincs meg ez a könyv, de különben is nehézségük lenne a megértéssel. A magyar gyerekeknek így lehetőségük van arra, hogy – immár iskolán kívül – felkészüljenek magyarországi továbbtanulásra. Évente 7-7 diák kaphat ösztöndíjat magyarországi középiskolákban, illetve felsőfokú oktatási intézményekben való továbbtanulásra, ez a keret azonban általában nem merül ki. Ebből „kiindulva" látszólag logikusnak tűnik a középiskolai magyaroktatás feleslegessége.

A kialakult helyzet védelmezői itt megint egy álokfejtést választanak: Nem kell fejleszteni a magyar középiskolai oktatást, mivel úgyis túl kevesen jelentkeznének magyar középiskolába, mint ahogy kevesen jelentkeznek magyarországi középiskolákba is. Ez a hiedelem tudományosan teljesen megalapozatlan konkrét felmérések és a szülők beható tájékoztatása nélkül.[3]

Azzal, hogy kezdetben nem vezették be a középiskolában a kétnyelvű oktatást, a modellel kapcsolatos „bizalmatlanság vette kezdetét nemcsak a magyar, de a szlovén szülők körében is." (Bence 1992:72) A 60-as évek végén a lendvai polgárok egy csoportja és a Szlavisták Egyesülete a modell felülvizsgálatát követelte. Eredményként a kétnyelvű órákon a magyar nyelv – különösen az általános iskola felső tagozatában – a szakkifejezések magyarul való „megadására" (Kerčmar 1976:31) redukálódott, még ha 1975-ben be is vezették a középiskolai magyaroktatást fakultatív jelleggel. Kétnyelvű középiskola csak 1981-től működik, mégpedig Lendván, a magyar nyelv arányát illetően az általános iskola felső tagozata mérvadó.

A magyar nyelv szempontjából erősen hiányos középiskolai hálózat viszont negatív módon visszahat az általános iskolai oktatásra, hiszen így az iskolai magyaroktatást és -tanulást szinte értelmetlen befektetéssé teszi (Šoš 1981:76). Ez erősen ellentmond a kétnyelvűség lefektetett célkitűzéseinek, vagyis a „kétnyelvű káder formálása" (Šoš 1981:81) elvének. Az irányadó intézkedéseknek a középiskola terén is való „ignorálása" (Šoš 1981:81), a hivatalos nemzetiségi politika és a gyakorlat között megmutatkozó „feszültség" (Makovecz 1996) arra enged következtetni, hogy a kétnyelvű modell bevezetését és praktizálását a lakosság egy része valóban kényszerként élte át és éli át még ma is. Ha azonban az oktatás pozitív szociokulturális légkörben folyik, ha reálisan felmérik, hogy melyik nyelvnek van nagyobb támogatásra szüksége (Göncz Lajos 1991:98, vö. Roussel 1995), akkor a kétnyelvű oktatási-

nevelési folyamatban észlelhető a kétnyelvűség pozitív hatása (Nečak-Lük 1992:56, vö. Cummins 1984, Skutnabb-Kangas 1981). Tehát elsősorban nem a modellel, hanem a végrehajtás módjával vannak problémák.

Arra lenne szükség, hogy a kétnyelvű oktatás, amely a bevezetésekor a muravidéki magyarok identitástudatára több szempontból is roncsoló hatással volt, valóban két tannyelvű legyen, ami biztosítaná a magyar nyelv fejlődését a Muravidéken (Göncz László 1995:3), legalábbis bizonyos mértékben. Optimális körülmények között optimális lehetőségeket nyújtana a kétnyelvű oktatás. Ezt a modellt mindenképpen fejleszteni kell, és módszertanilag ki kell egészíteni mindkét nyelv oktatásának modelljét (Zágorec-Csuka 1995a:4, vö. Zágorec-Csuka 1995:19).

Végezetül szót kell ejteni az egyre növekvő számú egyéb nemzetiségekről is. 1981-hez képest 1991-re Szlovéniában a muszlimok 99%-kal, az albánok 79%-kal, a cigányok pedig 59%kal lettek többen. A Muravidék vegyesenlakta területén pe-dig 1991-ben több mint 12% volt az egyéb nemzetiség. (Calic 1995:172) Ezek sajnos háttérbe fognak szorulni egy szlovén–magyar súlyponttal kiépített oktatási rendszerben. Elkészültek a tervek a kilencéves iskolarendszer bevezetéséről is, amely várhatóan újabb problémák jelentkezését okozza majd a kétnyelvű oktatásban. (Halász 1997)

Következtetések

1. A muravidéki kétnyelvű oktatási modell a nem egészen optimálisan alakuló kö-rülmények negatív kölcsönhatásai miatt nem váltotta be a hozzája fűzött reményeket. A szlovén tanulóknak érthetetlen teherként, a magyar és vegyes házasságokból származó tanulóknak pedig az asszimiláció melegágyaként nyilvánult (és nyilvánul) meg.

2. A lakosság nem minden rétegében tudatosult kellő szinten a modell bevezetésének szükségessége. Nem is tudatosulhatott, hiszen a modellt gyakorlatilag felső kényszer hatására vezették be. Az együttélő népcsoportok a modell bevezetésének idején még nem respektálták és tolerálták a modelltől elvárt szinten egymás nyelvét és kultúráját.

3. A modell egyik fő feladata lett volna ennek a kölcsönös megértésnek a fejlesz-tése, de ehhez a modellen is végre kellett volna hajtani állandó finomításokat, a reális helyzethez való alkalmazkodóképességét javítandó. Így történhetett meg, hogy az eredeti célkitűzések ellenére a magyar nyelvnek a modellben egyre inkább másodrendű szerep jutott.

4. Az oktatás eredményességének fokozása érdekében, pontosabban az eredetileg elvárt eredményesség szavatolása végett szükség van a jelenlegi modell és általá-ban környezete (demográfiai, kulturális, gazdasági összefüggések) beható vizsgálatára és egyéb adaptációképes modellek elemzésére épülő, sürgős változások végrehajtására. A világviszonylatban is egyedülállóan toleráns szlovén nemzetiségi törvény lehetőséget ad erre. A változtatást viszont az érintett feleknek kell kezdeményezniük, mint ahogy más országokban számos példa mutatja, hogy jól funkcionáló (kétnyelvű) oktatási modellek szülői kezdeményezésre jöttek létre. Jelen esetben kívánatos a szülők előzetes tájékoztatása, mert még sokan az 50-es évek totalitarista-demagóg hangulatának emlékeiben élnek, ami erősen gátolja kezdeményezőkészségüket.

5. Változtatási javaslatok:

a) A modell teljes kiiktatása adminisztrációs problémák felmerülése mellett ismét durva törést jelentene a tanulók számára. Különösen hátrányos helyzetbe kerülnének a viszonylag nagy számban lévő, vegyes házasságokból származó, tehát már gyakorlatilag kétnyelvű (funkcionálisan kétnyelvű) gyerekek.

b) A lakosság nemzetiségek szerinti eloszlásának reális ismeretében és annak arányában, a szülők egyetértésével létre kell hozni szlovén, magyar és funkcionálisan kéttannyelvű osztályokat, a szlovén és magyar nyelv bizonyos heti óraszámban és respektálható időpontokban (tehát nem utolsó, plusz vagy nulladik óraként) történő, minden osztály számára kötelező oktatása mellett, a különböző tannyelvű osztályok közti átjárhatóság lehető legjobb biztosításával.

Az óvoda iskola előtti évében már csoportosítani lehet a gyerekeket és a gyerek képességeit figyelembe véve a szülőknek javaslatot tenni, milyen osztályba (szlovén, magyar vagy kétnyelvű) írassák be gyerekeiket.

Az iskolában a bontást minden osztályban végre lehetne hajtani, hiszen a szlovén gyerekeknek nem esne nehezére a magyar szakkifejezések megtanulásáról való lemondás, a magyar gyerekek pedig átmeneti nehézségek után megszoknák a magyar tannyelvű oktatást. A kétnyelvű osztályokban sem okozna gondot a valódi kétnyelvű program végrehajtása, hiszen olyan gyerekek jelentkeznének, akik már valóban elég magas szinten kétnyelvűek. További modulációt jelentene a kétnyelvű tagozaton, ha a felsőbb osztályokban változtatnának a kétnyelvű oktatás jelenlegi gyakorlatán és bizonyos megegyezés szerint a tantárgyak egyik felét szlovénul, másik felét pedig magyarul tanítanák, fontos szakszavak másik nyelven való elsajátítása (és nemcsak lefordítása) mellett.

Amennyiben egy gyerek nem állja meg a helyét (adott esetben nyelvi nehézségek miatt) valamelyik osztályban, legyen lehetősége átmenni egy számára megfelelőbb osztályba, akár tanév közben is.

A bontás következtében előfordulhat, hogy egyes gyerekek iskolát kell hogy váltsanak. Annak érdekében, hogy ez a tény kevésbé befolyásolja az iskola tannyelv szerinti megválasztásában a szülőket (vö. Zágorec-Csuka 1995:18), kissé ki kell terjeszteni a már amúgy is jól működő iskolabusz-hálózatot. Kritikus helyzetbe csak a pártosfalvi iskola kerülhetne (111 tanuló az 1993/94-es tanévben, Székely 1995:55), amely a legközelebbi iskolától, a dobronakitól kb. 12 km-re van, míg az egy vonalon fekvő lendvai, göntérházi és dobronaki iskolák – Lendva–Dobronak távolság kb. 10 km – egymás közt problémamentesen le tudnák bonyolítani az esetleg szükséges gyerekcserét.

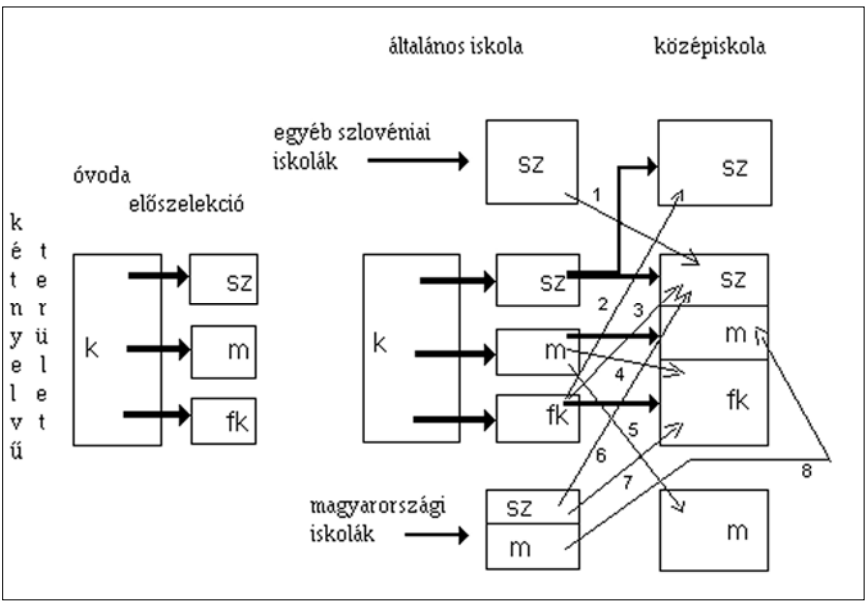

3. ábra: Vázlat a muravidéki kétnyelvű iskolamodell reformjához
k = jelenlegi kétnyelvű modell
sz = szlovén tannyelvű oktatás (környezetnyelv magyar), I. tábla (a 4. ábrán)
m = magyar tannyelvű oktatás (környezetnyelv szlovén), III. tábla (a 4. ábrán)
fk = egyenrangúan kétnyelvű oktatás (funkcionális kétnyelvűség), II. tábla (a 4. ábrán)

A bontás következtében a középiskola egyes osztályiban esetleg fellépő tanulóhiányt más muravidéki iskolákból, magyarországi szlovén és magyar tanulókkal lehetne kompenzálni. Megfelelő új tagozatok indításával, melyek vonzó hatást gyakorolnának a diákokra. Ez nem irreális elképzelés. Lendvai magyar gyerekek már így is járnak Magyarországon középiskolába. Miért nem tehetnék vagy tennék meg ugyanezt Lendva irányában magyarországiak is?

Ugyan az előírások szerint a kétnyelvű területen minden pedagógus magyarul is képes kell hogy legyen a tanításra, egy előzetes tájékozódás mégis szükséges, hogy ki lenne hajlandó a létrejövő magyar tagozaton tanítani. Az esetleg előálló hiányt könnyen lehetne (legalábbis átmenetileg) magyarországi tanerővel pótolni, hiszen a kereseti lehetőségek sokkal jobbak mint Magyarországon.

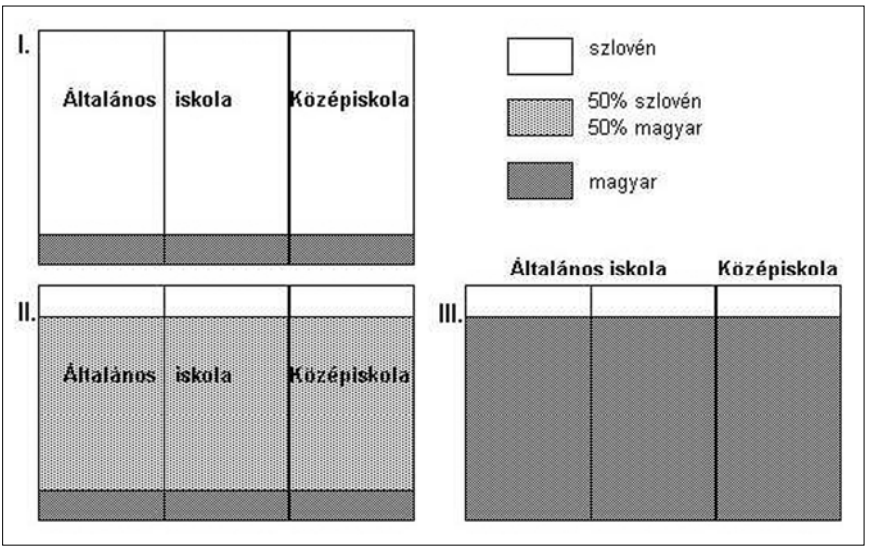

4. ábra: A tanítási nyelvek aránya a differenciált kétnyelvű modellben

6. Az iskolamodell megreformálásának mindenképpen szoros velejárója a magyar nyelv gyakorlati egyenjogúságának megvalósulása az élet minden területén. Ehhez nem elég a folklór ápolása útján a népcsoportjelleg demonstrálása, ami persze fontos, de amit még a térség volt totalitáriánus rendszerei is bízvást tűrhettek (vö. Tilkovszky 1994:153, Szalatnai 1994:189–190, Camartin 1985:106), mert veszélytelen volt számukra. Nem elég a magyarok helyzetének ismertetése és egy általános, a fogyasztót kiszolgáló kulturális élet fenntartása, hanem nagyobb teret

kell engedni az alternatív kultúráknak is (vö. C. Toplák 1990:1), a sablonos elképzelések és előítéletek leépítése végett. Szükség van emellett az iskolaügyek megvitatására, mindkét irányú nacionalista megnyilvánulások (mivel azok általában egymás kiegészítéseként lépnek fel!), valamint a hivatali túlkapások elemzésére és bírálatára, hogy egyik népcsoport se érezze magát kiváltságosnak (vö. C. Toplák 1996, 1. rész) az egymásrautaltságban, és hogy a tolerancia mindkét irányban növekedjen. Szükség van tudományos kutatótevékenység folytatására és általában a lakosság képzettségi struktúrájának a javítására. (A vegyeslakta területen 1981-ben a magyarok 1,5%-a, a szlovének 3,6%-a rendelkezett felsőfokú végzettséggel, Székely 1995:53). Egy alacsony képzettségi szinttel rendelkező populáció nehezebben tud kritikusan fellépni a mindenkori hatalom manipulációs kísérletei ellen. Ugyanakkor nem is várható el tőle, hogy saját maga átlássa a képzettségi szint emelésének szükségességét (vö. Ferge 1984:47). Ennek beláttatása és a kivitelezés vezetőinek a dolga. Ez konkrétan egyebek között azt jelenti, hogy több lehetőséget kellene adni a tanulóknak, hogy felkészülhessenek magyarországi felsőoktatási intézményekben való továbbtanulásra. Ez (többek közt) a legegyszerűbben csak egy magyar tagozatú középiskolával képzelhető el, ahol a továbbtanulás szükségessége az oktatási-nevelési folyamat során jobban tudatosítható a tanulókkal.

Az általános kulturális munka melletti tudományos tevékenység lehetőségére jó példát ad a muravidéki Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet (Göncz László 1995a:59–61). A sajnos nem egészen zökkenőmentesen épülő lendvai kultúrház pedig, ha elkészül, „szokatlan formája és reprezentatív helye" (Makovecz 1996), de nem utolsósorban a tervező személyisége folytán is várhatóan hozzájárul majd a magyar kultúra és így a magyar nyelv társadalmi megbecsülésének növeléséhez.

Jegyzetek

[1] Svájc, az idők során erősen elnémetesedett Graubünden kantonjában (100 000 német, 41 000 rétoromán, 39 00 olasz) 1880-ban még 80%-ban voltak a rétorománok. A mintaszerű demokrácia mellett az 1938 óta (beszélt nyelvként) hivatalos rétoromán nyelv, amelynek négy-öt írásos variánsa és azon belül még rengeteg tájszólása van és állandóan küzd a társadalmi elismerésért, nehezen hasonlítható össze a magyar nyelvvel. Majdnem 40%-a a rétorománoknak idegenkedik az 1981-től kidolgozott rumantsch grischun, mint új egységes írott nyelv bevezetésétől (Mayr 1996:36–37, Catrina 1983:264). Tudomásul vették, hogy az állammal kap-csolatos iratok németül vannak fogalmazva (Billigmeier

1983:13). Másfelől viszont az egységes írott nyelv hiánya okozza a nyelv státusgyengeségét (Camartin 1985:101). Jelenleg „részben írott hivatalos nyelvről" (Mayr 1996:36) beszélhetünk. Nincs anyaország, az egyes jelentősebb települések viszonylag messze vannak egymástól (Chur – Disentis kb. 60 km), a közlekedésnek a földrajzi adottságok sincsenek előnyére.

Négyféle típusú iskola van: I. kezdetben tiszta rétoromán nyelvű oktatás, amit fokozatosan a német vált fel, az anyanyelv végül csak heti egy-két órában marad meg. II. német tanítási nyelv, az anyanyelvet csak heti egy-két órában oktatják. III. német tanítási nyelv, az anyanyelvet csak a felsőbb osztályokban oktatják heti egy-két órában. IV. egyáltalán nincs rétoromán oktatás (Billigmeier 1983:380). A tanulók hatosztályos elemi iskola után hatosztályos középiskolába kerülnek, ennek 3 éves alsó tagozata kötelező. A középiskola 3 éves felső tagozata gimnázium, szakközépiskola, illetve tanítóképző (Nagy 1979:116). Az egyetlen tanítóképzőben képzik ki a német, olasz és rétoromán tanítókat. A rétoromán tanítóképzősöket csak heti néhány órában oktatják az anyanyelvükön (Billigmeier 1983:384–385), ahol is a tanár nyelvjárása nyilván nem egyezik meg minden képzős nyelvjárásával. Ta-nárképzés rétoromán nyelven egyáltalán nincs, az egyetemeken ugyan lehet réto-román nyelvészeti előadásokat hallgatni, de főszakként rétorománt nem lehet fel-venni, Svájcban nincs rétoromán tanszék. Külföldi egyetemek (főként németek) többet nyújtnak, Münhenben doktorálni is lehet rétoromán nyelvészetből (Catrina 1983:140 –143). Az erősen decentralizált rétoromán iskolarendszer még nehezebben egyeztethető össze a középkelet-európai (az 50-es években méginkább) centralizált és struktúrájában is más iskolarendszerekkel. A legfőbb különbség mégis az, hogy a svájci demokráciában megvan (és megvolt) a lehetőség a kisebbségi nyelvért való küzdelemre, míg ez térségünk 50-es éveinek államaira sokkal kevésbé volt jellemző. Ezt a lehetőséget a rétorománok ki is használják, nyelvüknek egyre nagyobb tekintélyt szerezve (lásd Mayr 1996).

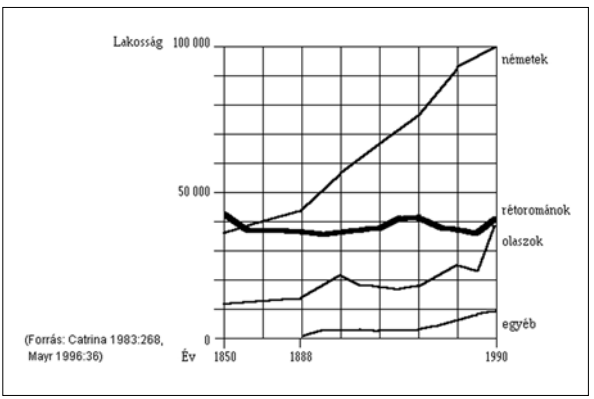

5. ábra: Népességeloszlás Graubündenben 1850–1990

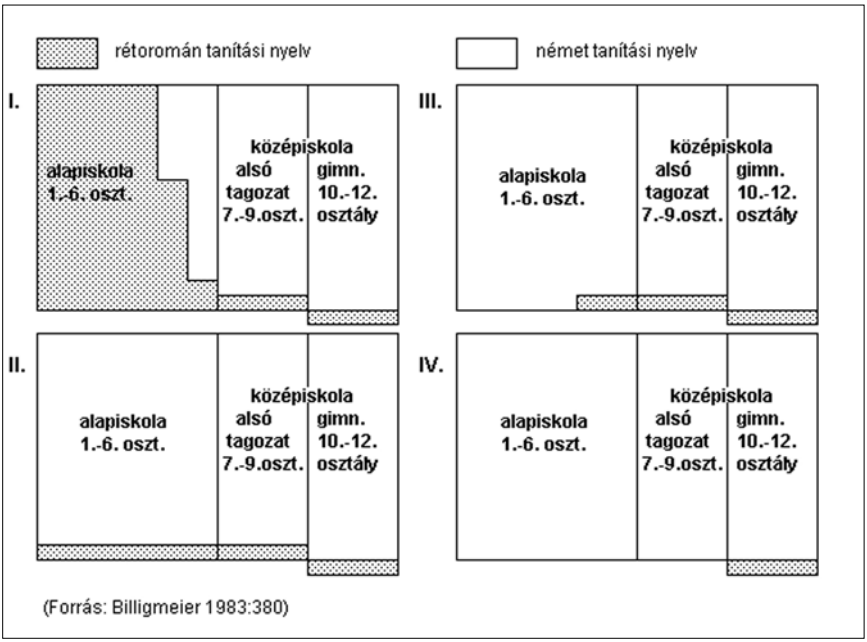

6. ábra: A rétoromán iskolák négyféle tanterve Graubündenben

[1a] Az egész, 1949-től 1972-ig tartó időszakra az „automatizmus" szemléletmódja volt jellemző, „...amikor – tévesen – olyan felfogás uralkodott, hogy a nemzetiségi kérdés, nálunk és szomszédainknál egyaránt, a szocializmus körülményei között magamagától megoldódik majd. Minden beavatkozás vagy helyzetelemzés csak a nacionalizmus kártékony szellemét ébresztené fel." (Für 1989:89–90, vö. Tilkovszky 1994:150–151) A felsőbb vezetés persze segített a „megoldásban": „...'56 után Kádár János néhány ezer magyarul beszélő ávéhásért aláírta azt a máig is titokban tartott egyezményt, melyben hozzájárult az autonóm területek felszá-molásához. (Az információ ... Székely István marosvásárhelyi tanártól származik, aki 57-ben Bukarestben diplomáciai szolgálatot teljesített.)" (Stoffán 1990:16) Összefüggésben a nemzetiségi szövetségek iskolahelyzetüket kritikusan értékelő 1967-es megnyilvánulásaival, 1968-tól lassú javulás veszi kezdetét. 1972-től pedig a módosított alkotmány már nemcsak az anyanyelvi oktatás jogát, hanem annak eredményességét is garantálja a nemzetiségek részére Magyarországon. Ezzel párhuzamban több figyelem jut a környező országokban élő magyaroknak is (lásd pl. Szalatnai 1994:189–220, Für 1989:99–100).

[2] Ezt a nehézséget kerülik ki az egyidejű kétnyelvű oktatás berlini modelljei, amelyek gyakorlatában az osztályban egyidejűleg két pedagógus van jelen.
[3] A román nacionalizmus kedvelt propagandafogása, hogy rábeszélik a magyar szülőket, írassák román középiskolába gyerekeiket. „Nyomós érvként" éppen az állam által megszüntetett magyar felsőoktatás hiánya szolgál (Albert – Bodó – Bakk 1993:3).

Irodalom

Albert Ferenc – Bodó Barna – Bakk Miklós: Iskolaválasztás szórványhelyzetben. (Kézirat) Temesvár1993.

Bence Lajos: Egy elmulasztott lehetőség margójára (A kétnyelvű oktatás harminc éve Szlovéniában) 68–73, in: Kétnyelvűség a Kárpát-medencében II., (Budapest) 1992.

Billigmeier, Robert Henry: Land und Volk der Rätoromanen. Eine Kultur- und Sprachgeschichte mit einem Vorwort von Iso Camartin. Frauenfeld 1983.

Bukovec János (Muravidéki Magyar Nemzeti Közösség titkára) – Interjú, Lendva 1995. július 20.

Calic, Marie-Janine: Exkurs 2: Nationalitätenfragen und Minderheitenpolitik in Slowenien. 170–187, in: Bricke, Dieter W.: Minderheiten im östlichen Europa. Deutsche und europäische Optionen. Baden-Baden 1995. (Aktuelle Materialien zur Internationalen Politik; Bd. 38)

Camartin, Iso: Nichts als Worte? Ein Plädoyer für Kleinsprachen. Zürich/München 1985.

Catrina, Werner: Die Rätoromanen zwischen Resignation und Aufbruch. Zürich / Schwäbisch Hall 1983.

Cummins, Jim: Bilingualism and Special Education: Iusses in Assessment and Pedagogy. Multilingual Matters LTD, Clevedon-Philadelphia 1984.

Feidel-Mertz, Hildegard (szerk.): Schule im Exil. Die verdrängte Pädagogik nach 1933. Reinbek bei Hamburg 1983.

Ferge Zsuzsa: Az iskolarendszer és az iskolai tudás társadalmi meghatározottsága. Budapest 1984.

Finger, Zuzana: Nyelvtervezéssel a nyelvhalál ellen. A szorb nyelv esete. (Kézirat) Berlin 1994. (Elhangzott az 1994-es nagymegyeri Anyanyelvi konferencián)

Fishman, J. A.: „Bilingual education for the children of migrant workers: The adaptation of general models to a new specific challenge". 97–105, in: Grèves de, M. / Rosseel, S. (Eds.): Problmes linguistiques des enfants de travailleurs migrants. Brüssel 1977.

FÜR LAJOS: Kisebbség és tudomány. Budapest 1989.
GÖNCZ LAJOS: A vajdasági magyar–szerbhorvát kétnyelvűség pszichológiai kutatásai. 88–99, in: Kétnyelvűség a Kárpát-medencében I., (Budapest) 1991.
GÖNCZ LÁSZLÓ: Nagyobb figyelmet igényelne. In: Népújság (Lendva) 1995. 07. 21.
GÖNCZ LÁSZLÓ 1995a: A Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet tudományos jellegű tevékenységének rövid bemutatása. 59–61, in: Muratáj '95/2 (Lendva).
GÖNCZ LÁSZLÓ: A kétnyelvű oktatás helyzetéről és jövőjéről. In: Népújság (Lendva) 1996. november 21.
GÖNCZ LÁSZLÓ / HALÁSZ ALBERT: Lendava – Lendva. (Lendva / Győr 1996)
GRAF, PETER: Frühe Zweisprachigkeit und Schule. Empirische Grundlagen zur Erziehung von Minderheitenkindern. München 1987.
HAJÓS FERENC / KLEMENČIČ, VLADIMIR: Kétnyelvűség a Szlovén Szocialista Köztársaságban. 48–63, in: Naptár (Lendva) 1976.
HAJÓS FERENC: A kétnyelvűség és a nemzetiség. 27–36, in: Naptár (Lendva) 1985.
HALÁSZ ALBERT: Változik a szlovéniai kétnyelvű oktatási rendszer. 11, in: Népújság (Lendva) 1997. április 24.
KERČMAR, JANEZ: A kétnyelvű általános iskola az új alkotmány vetületében. 16–42, in: Lendvai füzetek 3. (Lendva 1976)
KERČMAR, JANEZ (szerk.): Együttélés – A kétnyelvű nevelési-oktatási intézetek élete és szervezettsége (h. n., kiadták a Kétnyelvű Nevelési-Oktatási Intézetek) 1984.
KIRÁLY-PATYI ERZSÉBET (magyartanár, szaktanácsadó) – Interjú, Lendva 1995. 07. 19.
MAKOVECZ IMRE (az épülő lendvai kultúrház tervezője) – Interjú, Budapest 1996. október 15.
MAYR, WOLFGANG: Schweizer Miniaturmodell für Europa. Das neue Sprachgesetz fördert Rätoromanisch und Italienisch. 36–37, in: Pogrom 189, Juni/Juli 1996 (Göttingen).
NAGY SÁNDOR (főszerk.): Pedagógiai Lexikon IV. Budapest 1979.
NEČAK-LÜK, ALBINA: A muravidéki kétnyelvű iskolák tanulóinak kétnyelvű kommunikációs készségéről. 56–67, in: Kétnyelvűség a Kárpát-medencében II., (Budapest) 1992.
NEHR, MONIKA: In zwei Sprachen lesen und lernen – geht denn das? Erfahrungsbericht über die zweisprachige koordinierte Alphabetisierung. Weinheim / Basel 1988.

Orešnik, Ivo: Első lépések a kétnyelvű oktatás bevezetése terén. 47–58, in: Nemzetiségi politika, nemzetiségi jog (kiadta a Lendvai és Muraszombati Magyar Nemzetiségi Érdekközösség), Lendva 1978.
Orešnik, Ivo: A kétnyelvű iskola 30 éve. 80–85, in: Naptár (Lendva) 1989.
Pozsonec Mária: A kétnyelvű oktatásnak nincs alternatívája. In: Népújság (Lendva) 1996. december 5.
Roussel, André (az „Europa-Union Berlin" Egyesület szóvivője) – Interjú, Berlin 1995. április 12.
Sasse, Hans-Jürgen: Theory of Languge Death. 7–30, in: Matthias (Hrsg.): Language Death. Factual and Theoretical Explorations with Special Reference to East Africa. Berlin/New-York 1992.
Skutnabb-Kangas, Tove: Bilingualism or not: The Education of Minorities. Multilingual Matters LTD, Clevedon-Philadelphia 1981.
Šoš, Štefan: A kétnyelvűség megvalósulásának egyes kérdései Muravidék vegyes lakosságú területén. 69–82, in: Naptár (Lendva) 1981.
Stoffán György: Ceauşescu él! Budapest 1990.
Szalatnai Rezső: Magyar magatartás és irodalom Csehszlovákiában. Bratislava 1994.
Székely András Bertalan: A szlovéniai magyarság oktatásügyének változásairól. 37–58, in: Muratáj '95/2 (Lendva).
Tilkovszky Loránt: Nemzetiség és magyarság. Nemzetiségpolitika Magyarországon Trianontól napjainkig. Budapest 1994.
Tomka György (a Lendvai Magyar Nemzetiségi Tanács alelnöke) – Interjú, Lendva 1995. július 19.
C. Toplák János: Javaslataim a JMMT [Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság] szakosztályainak alakuló értekezletére, főleg pedig a Kultúranépszerűsítés, Művelődésszervezés Szakosztályra vonatkozó javaslataim, valamint beszámoló eddigi tevékenységemről ezen a téren. 1990. szeptember (kézirat).
C. Toplák János: Arany János, A nagyidai cigányok szerzője és illusztrátora. Elhangzott két részletben a Muravidéki Magyar Rádióban (Lendva) 1996. október 24-én és 31-én.
Varga István (földrajztanár, a Göntérházi Kétnyelvű Általános Iskola igazgatója) – Interjú, Lendva 1995. július 19.
Zágorec-Csuka Judit 1995: A kétnyelvűség helyzete Szlovéniában a rendszerváltás után. 16–22, in: Kétnyelvűség III./3. (Szada).
Zágorec-Csuka Judit 1995a: A kétnyelvűség a megoldás? Beszélgetés Dr. Albina Nečak-Lükkel. In: Népújság (Lendva) június 2.
Zech, Friedrich: Grundkurs Mathematikdidaktik. Theoretische und praktische Anleitungen für das Lehren und Lernen im Fach Mathematik. Weinheim/Basel (1. Auflage) 1977/(7., unveränderte Auflage) 1992.

Vázlat a muravidéki magyar és a rábavidéki szlovén iskolamodellhez

Bevezetés

Sokféle kétnyelvű modell létezik, a muravidéki sajnos a kevésbé eredményesek közé tartozik. A középkelet-európai kétnyelvű modellek európai távlatú összeha-sonlítására szükség van egyrészt elengedhetetlen pedagógiai okokból, másrészt pedig az EU-ba való közelgő becsatlakozás miatt.

A nemzeti kisebbségek kultúrájának, elsősorban oktatásügyének támogatása minden országban egyformán fontos feladat. Ha (magyar szempontból) természetesnek vesszük, hogy a határon túli magyar kisebbségek oktatásügye támogatásra szorul, akkor ugyanígy el kell fogadjuk azt is, hogy fejleszteni kell a magyarországi nemzetiségi oktatást. Jelenleg a német nemzetiségi iskolák vannak a legjobb hely-zetben, az anyanyelv megmaradásának esélyeit tekintve pedig – kis létszámánál fogva – a szlovén kisebbség jövője a legbizonytalanabb. (Éppen a kis létszám miatt ugyanez vonatkozik a szlovéniai magyar kisebbségre.) Másfelől viszont – a magyarországi német és szlovén kisebbség viszonylatában – a németeknél jóval előrehaladottabb az asszimilációs folyamat, mint a szlovének körében: mindössze 18-20%-uk beszéli az anyanyelvét, míg ez az arány a szlovéneknél kb. 50%.

A határon túli magyar közösségek közül – Ausztriát és a különböző szórványokat nem számítva – a muravidéki magyarok vannak a legnehezebb helyzetben nyelvük megőrzését tekintve. Nagy szerepet játszik ebben az alacsony létszám és az – éppen erre az alacsony létszámra hivatkozva – 1959-ban bevezetett különös oktatási modell.

A muravidéki magyarok és a rábavidéki szlovének számot kell vessenek az egymásra való ráutaltsággal, ugyanakkor ki kell használják a lehetőségeket a meglévő kapcsolatok továbbépítésére, hogy közösen találjanak megoldást oktatásügyük problémáinak megoldására. Lehetőség lenne – a már ma is működő – tanuló- és pedagóguscsere továbbfejlesztésére, mivel a határ már gyakorlatilag könnyen át-járható, és az EU-tagsággal hamarosan meg is fog szűnni. Minél előbb ki kellene dolgozni és beüzemeltetni a Muravidékre egy életképes magyar, ill. a Rábavidékre pedig egy szintén jól funkcionáló szlovén iskolatípus modelljét. Erre vonatkozóan utalásokat tettem már egy 1996-ban megírt és 1998-ban megjelent dolgozatban.[1] A tanulócserét illetően pedig legkésőbb 1997-ban elhangzottak már kijelentések.

A muravidéki magyar iskolamodell létrehozásával kapcsolatban pl. 1995-ben hangzott el pozitív javaslat,[2] amelytől függetlenül – a már említett 96-os írásban – én is elemeztem egy lehetségesnek tartott megoldást.

Tudományosan megalapozatlanok és ebből kifolyólag csak propagandacélokat szolgálnak azok az állandóan hangoztatott kijelentések, hogy a muravidéki kétnyelvű modellt az ottani magyarok megmaradása érdekében hozták létre és tartják fenn, magyar iskolákba pedig úgysem lenne elég jelentkező.[3] Ugyanígy lehetne állítani azt is, hogy a modell a magyarok mielőbbi asszimilációját szolgálja (hogy azt nem tudta megfékezni, az tény), a szlovének magyar nyelvi kompetenciájának növelését pedig nem tudja biztosítani kellő mértékben. Egyszerű, de teljesen világos „ellenpéldaként" ott áll a kevesebb mint 3000 szlovéniai olasz esete, akiknek olasz tanítási nyelvű iskoláik vannak, és gimnáziumot is üzemeltetnek, amelybe Horvátországból is bejárnak tanulók, mert egyszerűen az iskola színvonala érdemessé teszi ezt![4]

Javaslatok az új modellhez

Az új modell – amely összesen 13 osztályt magába foglaló általános iskola és gimnázium lenne – célterületként már eleve nem csak a Muravidék vegyesen lakott területével, hanem a Rábavidéket is tartalmazó nagyobb régióval számolna. Ha létrejönne Lendván vagy környékén egy jól felszerelt, mintaszerűen felkészült pe-dagógusokat foglalkoztató magyar iskola, az minden bizonnyal vonzást gyakorolna a környező magyar területek tanulóira, pl. Lenti térségéből is. Ezek a tanulók biztos anyanyelvi beszélőkként erősíthetnék muravidéki magyar tanulótársaik egyre inkább elbizonytalanodó magyar nyelvi kompetenciáját. Ugyanez vonatkozik – a szlovén nyelv hangsúlyozásával – a Rábavidékre is, ahol a muravidéki magyar iskola „tükörképeként" létre lehetne hozni egy erős szlovén iskolát, a muravidéki szlovén tanuló- és pedagógusbázisra támaszkodva, de látogathatnák ezt még esetleg stájerországi szlovén gyerekek is, mint ahogy a lendvai iskolát magyar gyerekek a közeli Ausztriából.

Ez a magyar (ill. a Rábavidéken szlovén) iskola természetesen – bizonyos szinten – két- pontosabban három- ill. többnyelvű kellene legyen, az anyanyelv (vagy 1. nyelv) kétségbevonhatatlan dominanciája mellett. A nyelvek tekintetében pl. a következő modellt lehetne alkalmazni:

1. idegen nyelv az államnyelv lenne, amelynek oktatását legkorábban a 2., legkésőbb a 4–5. osztályban el kellene kezdeni heti 2-3, ké-

sőbb magasabb óraszámban, úgy, hogy egy szaktárgyat is ezen a nyelven oktatnak. Cél: az államnyelv magas fokú ismerete, az ezen a nyelven folyó felsőfokú tanulmányok megkezdésének lehetősége.

2. idegen nyelv az angol vagy pl. a német lehetne (különös tekintettel az Ausztriából érkező tanulókra!), oktatását (az államnyelv oktatásának megkezdésétől függően) az 5., 6. vagy 7. osztályban lehetne kezdeni ismét heti 2-3 órában, később – szintén egy szaktárgy bevonásával – magasabb óraszámban. Cél: az államnyelvhez hasonló magas szintű nyelvismeret elsajátítása, az ezen a nyelven folytatandó felsőfokú tanulmányok megkezdésének elősegítése.

3. idegen nyelv lenne a német (ha a 2. az angol) vagy egy másik nyelv (ha a 2. a német) heti 2-3 órában, cél lenne egy erős alapfokú tudásszint elérése, amelyhez kapcsolódó rövidebb (4-5 hónapos, azaz 4-500 órás) intenzív kurzus után szintén megkezdhetők lennének a felsőfokú tanulmányok.

4. idegen nyelv. Fakultatív oktatásként lehetőséget kellene kapjanak a tanulók egy 4. idegen nyelv alapfokú megismerésére is a 11. osztálytól.

Szaktárgyként folyhatna az államnyelven a többségi nemzet történelmének (kultúrájának és néprajzának), a 2. Idegen nyelven pedig pl. Egy természettudományi tárgy (fizika, kémia, biológia) tanítása. A saját nemzet történelmének (kultúrájának stb.) oktatása **természetesen** anyanyelven folyna és legalább akkora óraszámban, mint a többségi nemzeté, mégpedig az anyaországban is használt tankönyvekből (jelentős költségkímélést lehetne így elérni), így a tanulók az anyaor-szágiakhoz hasonló esélyekkel tudnának ismerkedni az anyaggal. (A többségi nemzet történelmét magától értetődően az országban használatos könyvekből tanulnák.)

A jelenlegi muravidéki modell „életben" tartása egyre nagyobb erőfeszítésekbe fog kerülni, ezért is kellene felhagyni vele. Egy 1958-as taktikai párthatározathoz, amely az 1959/60-as tanévtől kezdve rákényszerítette a terület vegyes lakosságra ezt a modellt, már végképp nem kellene ragaszkodni.

Az új iskola természetesen nem lenne kötelező a vegyesen lakott terület minden tanulója számára, viszont minden bizonnyal vonzó lenne a magyarok mellett a vegyes házasságból származó tanulók részére, sőt, nincs kizárva, hogy számos „szlovén"[5] gyerek is látogatná. A „minőségi" nyelvi bázist mégis a Magyarországról jövő (bejáró, kollégiumban vagy máshol lakó) tanulók biztosítanák (legalábbis egy átmeneti időszakban, a muravidéki helyzet stabilizálásáig).

A tanulók tömegbázisát (ezért nemzetiségi iskola) nyilván a helyi nemzeti kisebbség adja, mert a mai helyzet: hogyha a szlovéniai ma-

gyar gyerek meg akar rendesen tanulni magyarul, akkor járjon magyarországi iskolába, a rábavidéki szlovén pedig Szlovéniába, ha szlovénül akar tanulni, teljesen elfogadhatatlan. Egyrészt, mert a szélesebb rétegekre vonatkozóan ez kivitelezhetetlen, másrészt pedig ez a nemzetiség elvándorlásához vezet, valamint – és elvileg ez a legfontosabb – nem egyeztethető össze a nemzetiségek alapvető jogaival, hiszen joguk van kultú-rájuk saját települési területükön való megőrzéséhez, amihez **életképes** nemzetiségi iskolarendszer szükséges,[6] amelynek az elsorvasztása, visszaszorítása, nem **kellő** támogatása törvényellenes és egyben a többségi nemzet kultúrája elleni cselekedet is. Demokráciában a többségi kultúrának részét képezik a kisebbségi kultúrák, azokat nem szabad elnyomni, kirekeszteni, megsemmisíteni. Épp ellenkezőleg: minél gyengébbek, minél inkább veszélyeztetett helyzetben vannak, annál inkább kell őket támogatni, fejleszteni! A „szakmai kompetenciájukban" magabiztos döntéshozók hosszú ideig teljes mértékben figyelmen kívül hagyták a kétnyelvű nevelés egyik legfontosabb alaptételét, amely szerint nagyon kell ügyelni arra, hogy a gyengébb nyelv kompetenciája nehogy túlságosan csökkenjen.[7] Örvendetes, hogy már Magyarországon is van ennek az elvnek támogatója: „…az otthonról hozott nemzetiségi nyelvtudás drámai mértékben lecsökkent, vagyis az oktatásban éppen ellenkező irányú fejlődésre lett volna szükség ahhoz, hogy a nemzetiségi nyelvek ne visszaszoruljanak, hanem fejlődhessenek."[8] Milyen „véletlen", hogy pont egy évvel a muravidéki kétnyelvű modell bevezetése után Magyarországon 1960-ban „kétnyelvűsítették" a nemzetiségi tanítási nyelvű iskolákat. „Én ettől kezdve számítom a kisebbségi asszimiláció végső szakaszát."[9] Volt-e vajon előzetes egyeztetés a két ország között? Mindenesetre mindkét helyen „jobbnál jobb eredményeket" értek el.

Az új iskolának biztosítania kell a maximális átjárhatóságot, hogy a tanulók (ha pl. szüleik helyzete történetesen ezt kívánja) lehetőleg zökkenőmentesen át- ill. visszamehessenek egy magyarországi iskolába. A rábavidéki szlovén iskola tanulója pedig ugyanezt tehesse meg Szlovénia irányába (lásd még az 5. sz. jegyzetet).

Az új iskola valóban produktív működése – az elmondottakból következően – azonban mindenképpen összefügg a szlovén–magyar kapcsolatok fejlődésével.

Az új iskola „végleges"[10] modelljének kidolgozásához el kellene végezni egy olyan átfogó jellegű felmérést, amelynek eredményeiből az is kiderülne, hogy a térség jelenlegi lakói, ill. az esetleges jövőbeli (ideiglenes időre) ideérkezők milyen iskolával lennének elégedettek, így nagy valószínűséggel kizárható lenne egy olyan, voltaképpen nem ok

nélküli „ritmikus”[11] lázadás, amely a jelenlegi modellel szemben nyilvánul meg. Szülők (legyenek szlovének és magyarok vagy „szlovének” és „magyarok”) és remélhetőleg főleg a gyerekek **sajátjuknak** tekintenék ezt az iskolát. (Kell még hangsúlyozni? Az iskola a gyerekekért van, a szülők kedvéért, nem pedig fordítva: és semmiképpen sem régi párthatározatok betartását kell szolgálja!) Az elmondottak természetesen a Muravidékre és a Rábavidékre egyaránt vonatkoznak. A modell kidolgozásához széles körű társadalmi összefogás szükséges. Nem lehet azt rábízni egy szűk szakmai csoportra, bármennyire is kom-petensnek érezze magát a kérdésben. (Azt pedig említeni sem kellene, hogy pl. csak egyetlen egy politikai párt döntsön „tévedhetetlenül” és megfellebbezhetetlenül a kérdésben: 2002-ben és nem 1958-ban vagyunk!)

Ismét csak előzetes felmérések útján lehetne eldönteni, hogy az új iskola létrehozása mellett megmaradjon-e, ill. milyen mértékben maradjon meg a régi rendszer. Eldöntendő lenne az is, hogy hány osztállyal, hányadik osztályig lehetne bevezetni az új modellt. Bizonyos mértékű fokozatosság mindenképp javasolt lenne.

Összefoglalva az új iskola bevezetését megelőző lépéseket, a következő felméréseket kellene elvégezni.

A jelenlegi modell kulturális és gazdasági tényezőkre is kiterjedő alapos vizsgálata: milyen kultúrkör felé orientálódnak a jelenlegi, ill. a végzett tanulók, milyen munkalehetőségeik vannak, hogy tudnak élni ezekkel a lehetőségekkel?

Tudományos felmérés a gyerekek és szülők körében, hogy milyen iskola lenne elvárásaiknak a legmegfelelőbb?

Szakmai konzultációk, konferenciák, pedagógusokkal és szakértőkkel folytatott interjúk

A gazdasági helyzet alakulásának prognózisa, amely nem független a kulturális helyzet (ezen belül az oktatás helyzetének) alakulásától

Mindezen előkészületeket nagyon gyorsan kellene megtenni, hogy ne teljen el további 40 év a változtatásokig. Az idő a jelenlegi rendszer megtartása mellett az asszimilációnak kedvez!

Jegyzetek

[1] Ruda Gábor: Gondolatok a szlovéniai Muravidéken alkalmazott kétnyelvű oktatási modellről. *Kétnyelvűség* (Szada) 1998/4., 2–16. old.; *Muratáj* (Lendva) '98/2., 47–65. old.

[2] Novák Császár Jolán – H. Rudas Dóra: [Szlovénia magyarok által is lakott területén kétnyelvű iskolák működnek] (Interjú) = Kossuth rádió. 1995. április 18. – Határok nélkül.

[3] A jogfosztás évei után az 50-es években Szlovákiában fokozatosan indultak be a magyar iskolák, a hatóságok arra számítottak, hogy úgysem lesz elég jelentkező. Mint tudjuk, másképpen történt: **láncreakció**-szerű folyamatban sikerült újra létrehozni a magyar iskolákat. Vö. Csicsay Alajos: A szlovákiai magyar iskolák története. Kézirat, hamarosan megjelenik a Lilium Aurumnál.

[4] Minoritates Mundi. Isztria II. Duna Televízió, 1998. A meginterjúvolt gyerekek szerint a pirani gimnáziumban sokkal magasabb szintű az oktatás, mint Horvátországban. Kisebb létszámú osztályok vannak, a tanárok jobban tudnak foglalkozni a diákokkal.

[5] Vegyes házasságok szlovénnek deklarált gyerekei, ill. „tisztán szlovén" szülők [vö. Wolfgang L. Gombócz: Kilenc tézis a nemzetiségi iskolaügy elemi oktatásra vonatkozó „teóriáihoz", 128. old., in: Ruda Gábor (szerk.): *Nemzetiségi iskolák – Kétnyelvű oktatás.* Pilisvörösvár–Graz 2002, 126–130. old.] gyerekei, akik nem idegenkednek a magyar kultúrától, vagy akiknek a szülei huzamosabb magyarországi tartózkodásra készülnek, ami a szlovén-magyar gazdasági és kulturális kapcsolatok erősödésével egyre gyakoribb eset lesz. Természetesen ugyanez vonatkozik az ellenkező irányú áramlásra is, amely a leendő rábavidéki szlovén iskolával szemben támaszt hasonló követelményeket.

[6] Hogy a nemzetiségeknek elég, ha megőrzik a hagyományaikat, így is megmaradnak „nemzetiségnek" (vajon meddig?), szintén a letűnt kelet-európai „internacionalista" pártdiktatúrák álszent, demagóg szemfényvesztése volt, amely valójában a nemzetiségek minél előbbi „természetes" beolvasztását tűzte ki célul.

[7] Vö. pl. Bernd Kielhöfer / Sylvie Jonkeit: Zweisprachige Kindererziehung [Kétnyelvű gyermeknevelés]. Tübingen 1998 (10. kiadás!), 103. old.

[8] Paulik Antal: Kisebbségi oktatási jogok az elmúlt ötven évben, 3484. old. *Barátság* IX. évf., 2. sz., 2002. április 15., 3484–3485 old.

[9] Paulik Antal i. m. 3484. old.

[10] A modellt tudományos megfigyelés alatt kell tartani, ha nem tölti be kellően a szerepét, azon működés közben is változtatni kell!

[11] „szlovén szülők" (lásd ismét W. L. Gombócz i. m. 128. old.) 1968-as és 1996-os petíciói a kétnyelvű oktatás ellen

Változtatások szükségessége a kétnyelvű oktatásban

1. Előzmények

1. 1. Az elmúlt években Bartha Csilla, Elizabeta Bernjak, Kolláth Anna, Varga József és Gasparics Judit kutatásaiból és az azokat összegző tanulmányokból eléggé egyértelműen világossá vált, hogy a muravidéki kétnyelvű oktatási modell jelenlegi formában való továbbvitele nem célszerű.

1. 2. A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (MBKKE) 1997-es megalakulása óta igyekszik hozzájárulni a muravidéki kétnyelvű oktatás problémarendszerének feltárásához. Az MBKKE a szlovéniai magyarok helyzetével is foglalkozó konferenciái (adott esetben konferencia sorozatai) és azonos című konferencia- illetve gyűjteményes kötetei (szervező, szerk.: Ruda Gábor):

Nemzetiségi iskolák – Kétnyelvű oktatás[1]	(2002)
Az iskola mint asszimilációs gépezet	(2002)
Kisebbségi oktatás és gyermekirodalom	(2003)
Kisebbségi gyermekirodalmak	(2005)
Kisebbségek és népcsoportok Európája	(2007)
Identitás – nyelv – irodalom[2]	(2008)

2. Indoklás

A környező országok magyar közösségei közül a szlovéniai magyarok vannak leginkább kitéve a magyar identitás elvesztésének, a többségi nemzetbe való beolvadás folyamatának. Még az igazán mintaszerűnek mondható szlovén kisebbségpolitika, a mintaszerűen deklarált kisebbségi különjogok ellenére is. A hátrányos helyzet kézenfekvő okai (nem teljes felsorolás) a következők:

2. 1. A rendkívül alacsony lélekszám, amely csak töredéke a megmaradáshoz szükséges, többek közt FÜR Lajos által is meghatározott minimális 150-200 ezres populációnak. 2002-ben 6243 fő,[3] előrebecslések szerint 2011-ben pedig 4429 személy vallja magát magyar nemzetiségűnek Szlovéniában (HABLICSEK László).

2. 2. A Muravidék – ahol az őshonos magyar kisebbség él – Szlovénia egyik legelmaradottabb területe. A lakosság képzettségi szintje – külö-

nösen a magyaroké – a folyamatos felzárkózás ellenére is jóval a szlovéniai átlag alatti, ami gyengíti a magyar közösség mindenkori érdekérvényesítési képességét.

2. 3. Az 1959/60-as tanévben minden alaposabb tudományos felmérés és a lakosság igényeinek valós feltárása nélkül (vö. GÖNCZ László 2009: 98, 99), felső politikai elhatározással a Muravidék vegyesen lakott területén a magyar és a szlovén lakosság részére egyaránt kötelező jelleggel bevezették az ún. kétnyelvű oktatást. A magyar iskolák, illetve tagozatok megszüntetését, a szlovén és a magyar gyerekek közös oktatását és nevelését a pártvezetés előrelépésként, a szlovén nép és a magyar nemzeti kisebbség közötti „testvéri" együttműködés továbbfejlesztéseként határozta meg. Szélesebb, Kárpát-medencei összefüggésekből azonban jól tudjuk – és ezt már akkor is kellett tudni –, hogy a többségi nemzet részéről az oktatás kétnyelvűsítése nem a nemzetiség megmaradását, hanem épp ellenkezőleg, annak asszimilációját célzó rendelkezés. Környékünkön hosszú a sora az ilyen jellegű kísérleteknek, de már az is elég, ha a jelenlegi kárpátaljai dilemmára gondolunk:

„Az 1991-ben kisebbségiből többségi pozícióba került ukrán elit Ukrajna számára a Szovjetuniótól örökölt lenini nemzetiségi politika elveit és módszereit tekinti követendőnek, melynek lényege, hogy a felszínen széles jogokat biztosítanak a kisebbségeknek. Ám közben azt sugallják számukra, hogy csak akkor lehetnek sikeresek, csak akkor érvényesülhetnek, ha az ukrán tannyelvű iskolákat választják, és hosszú távon feladják nyelvüket, ukrán nyelvűvé válnak. Aki mégis kitart az anyanyelven oktató iskola mellett, annak a tranzitív oktatási modellt kínálják. Ukrajna tehát a mai nemzetiségi és nyelvi sokszínűség helyett inkább a nemzetiségi szempontból színes, ámde nyelvileg homogén (mégpedig ukrán egynyelvű) nemzetállam modelljét tekinti mintának. Az ehhez vezető úton akadálynak tekinti a nyelvmegtartást segítő és a nemzeti identitást erősítő kisebbségi iskolákat." (CSERNICSKÓ István 2009: 302) Megemlítendő (ugyanitt utalás is található erre), hogy az ukránosítási törekvések elsősorban a nagy létszámú ukrajnai orosz népesség (17,3%) ellen irányulnak. Ez persze nem vigasz a kárpátaljai magyarok részére. Szintén meg kell említeni azt a körülményt is – amelyről a Kárpát-medence különböző országaiban az oktatás kétnyelvűsítése elleni védekezések alkalmával nem szólnak –, hogy kétnyelvű oktatás alatt általában mindenki arra gondol, hogy a nemzeti kisebbség részére a kötelezően tanított államnyelv mellett más tantárgyakat is a többségi nemzet nyelvén oktatnak. Arra viszont (valószínűleg) senki sem gondol, hogy az ily módon kétnyelvűsített kisebbségi iskolákba belekényszerítsék a többségi nemzet gyermekeit is.

2. 4. A végső soron teljesen szakszerűtlenül konstruált muravidéki kétnyelvű oktatási rendszert egészen a legutóbbi évekig gyakorlatilag nem lehetett kritizálni. A felülről is megállapított hiányosságokat pedig az idők során nem tudták kellő mértékben kiküszöbölni.

Csak a legutóbbi években, leginkább pedig 2009-ben, éppen a rendszer 50-ik „születésnapján" fogalmazódtak meg alaposan felkészült kutatók által olyan vélemények, hogy a muravidéki kétnyelvű oktatási modell jelenlegi formájában több oknál fogva sem tartható tovább, jól átgondolt reformokra van szükség. (Megemlítendő két 2009-ben megjelent gyűjteményes kötet: Kolláth Anna, szerk.: *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada;* Zágorec Csuka Judit, szerk.: *Lét és nyelv*) A lehetséges reformok átgondolásának, előkészítésének fontos állomásai a tudományos konferenciák, ahol lehetőség van a különböző nézetek egybevetésére, konstruktív javaslatok kidolgozásának előkészítésére. A konferenciákkal és a konferenciakötetek megjelentetésével hozzá lehet járulni a reformok szükségességének szélesebb körű elfogadtatásához is.

2. 5. A muravidéki népesség véleménye is változófélben van, amelyet egyértelműen bizonyít a lendvai *Népújság* című hetilap telefonos felmérése 2009 nyarán, miszerint a megkérdezettek 52%-a igennel válaszolt arra kérdésre, hogy *Beíratná-e gyermekét magyar tannyelvű osztályba, illetve iskolába, ha lenne rá lehetőség?* (KIRÁLY M. Jutka 2009: 17) A korábban (tehetetlensége folytán is) a kérdésben inkább közömbös magyar lakosság igényeit mindenképpen figyelembe kellene venni. A kétnyelvű oktatás ellen inkább a szlovén szülők emelték fel a szavukat, és már 1968-69-ben több mint 600 aláírással ellátott beadványukkal kis híján pert is nyertek, a bírósági döntéshozók véleménye 4: 5 arányban oszlott meg (RUDA Gábor 2009: 152; vö. SZÉKELY András Bertalan 2008: 82–83). Tehát csak egyetlen egy ember döntésén múlott, hogy a kétnyelvű oktatás nem csak tíz évet élt meg. Ez a tény, ez a lehető legszorosabb bírósági ítélet is alapjaiban kérdőjelezi meg a kétnyelvű modell legitimitását.

2. 6. A szlovén tankönyvek magyarra fordítása nem oldja meg a szaktárgyak kellő kétnyelvűségét. „Gondoljuk csak meg, melyik túlterhelt diák fogja ugyanazt a tananyagot két könyvből tanulni, ha egyből fele erővel elsajátíthatja. (…) A muravidéki kétnyelvűség gyakorlata (…) az asszimiláció előszobája… (…) …a kétnyelvű oktatás (…) majdnem akkora politikai és pedagógiai kudarc, mint amilyen Magyarországon a kötelező oroszoktatás negyven esztendeje volt." (BOKOR József 2009: 22) Hozzátehetjük, hogy esetlen még nagyobb kudarc is volt, ha táblázatosan összevetjük a körülményeket.

2. 7. A magyarországi oroszoktatás és a muravidéki kétnyelvű oktatás összehasonlítása néhány szempont szerint:

Oroszoktatás Magyarországon	Kétnyelvű oktatás Szlovéniában
A kétnyelvű oktatásra – az oroszoktatáshoz viszonyítva – pozitívan kell (ett volna) hasson:	
A Szovjetunió elnyomó, idegen hatalom volt	Magyarország nem nyomja el Szlovéniát
Az orosz nép nem élt együtt a magyarokkal, a jól elszigetelt és a magyar közvélemény szerint nem túl népszerű megszálló csapatoktól eltekintve	A Muravidéken együtt él a szlovén nép és az őshonos magyar nemzeti kisebbség, a magyarok semmiképp sem minősülnek megszállóknak.
A szovjet megszállók gyerekei külön iskolába jártak, a családok gyakorlatilag a magyaroktól elszigetelten éltek.	Közös iskola, közös osztályok, nyelvi mintát adó anyanyelvű gyerekek kölcsönösen jelenlévő bázisa, közös szabadidő lehetősége.
Lényegében kihasználatlan maradt a lehetőség, hogy a megszálló csapatok tisztjeinek feleségei részt vegyenek az oktatásban.	A magyar nemzetiségű pedagógusok egyenrangúan vesznek részt az oktatásban.
Nem volt jellemző a vegyesházasság, a kultúrák „családon belüli” kapcsolata.	Igen nagy arányú a vegyesházasság, szlovén és magyar kultúra „egy fedél alatt” él.
Élő szovjet (orosz) irodalom, főleg gyermekirodalom nem volt.	Élő szlovéniai magyar irodalom, ezen belül gyermekirodalom.
A szovjet (orosz) kultúra különböző megnyilvánulásai nem voltak „testközelben” (kisvárosokban, falvakban).	A muravidéki szlovén nép (kisebbségi) magyar kultúrközegben, illetve azzal együtt, közvetlenül mellette él, a két kultúra (elvben) egyenrangú.
Nem tudunk különböző magyarországi szovjet (orosz) médiák szélesebb hatásáról.	A muravidéki szlovén nép (kisebbségi) magyar „médiaközegben” él.

A kétnyelvű oktatásra és az oroszoktatásra hasonlóan hathat(ott):

Nem az igények szerint, felülről vezették be. Kezdetben hiányoztak az orosztanárok. (A megszüntetésnél a feleslegessé vált orosztanárokat tömegesen képezték át.)	A „vadkommunizmus” idején, szinte teljesen szakszerűtlenül, felülről vezették be, hiányoztak a magyarul és szlovénul egyaránt tudó pedagógusok.
Negatív töltésű történelmi emlékek: az 1848–49-es szabadságharc orosz segítséggel történő leverése, Magyarország 1945-ös „felszabadítása”, civilek elhurcolása „málenkij robotra”, az 1956-os forradalom leverése, a több mint négy évtizedes megszállás és gazdasági kizsákmányolás.	Egyes szlovénok szemében a muravidéki magyarok az 1941–45 közötti elnyomó, megszálló, „fasiszta” Magyarország utódai.
Határzár nincs ugyan, de az utazás az egyszerű magyar nép számára nehéz, a Szovjetunióból szinte lehetetlen.	Határzár, a feszült jugoszláv–magyar viszony idején nem lehetett utazni.

A kétnyelvű oktatásra – az oroszoktatáshoz viszonyítva – negatívan hathat(ott):

Tekintélyes múltú, mindenképpen elismert orosz kultúra, nagy nyelv.	Gyakorlatilag nem annyira tekintélyes magyar kultúra, még kevésbé magas presztízsű nyelv.
Az adott rendszerben az orosz nyelv mindenképp a felemelkedés eszköze volt, magas presztízsű szovjet egyetemekkel.	A szlovének számára nem jellemző cél a magyarországi egyetemeken való továbbtanulás, mivel alacsony presztízsű a magyar nyelv
Az államközi kapcsolatok rendezettek, egyes kiemelt személyek utazhattak a Szovjetunióba.	A jugoszláv–magyar viszony feszültségei az 50-es években („Tito, a láncos kutya”), határzár.
A heti néhány (2-3) oroszóra tantárgyként viszonylag könnyen elviselhető volt. Az orosz tagozatra járás (heti 5 nyelvóra) **önkéntes alapon** történt. A magyarországi oroszokat nem kényszerítették magyar–orosz nyelvű, „muravidéki típusú” kétnyelvű iskolákba.	A Muravidék vegyesen lakott területén mindenki számára való **kényszer,** az egész napos **erőltetett**, váltakozó nyelvű együtt tanulás. A magyar nemcsak tantárgy, de (elvileg) tannyelv is.

A Szovjetunió nem törekedett Magyarország „oroszosítására”.	Szlovénia sem törekszik a magyarok beolvasztására, épp ellenkezőleg, de a gyakorlat sajnos asszimilációt eredményez.

A fenti összevetés, a tényezők felsorolása nem teljes. Egy alaposabb kutatás esetleg az ellenkező irányba billentené a mérleg nyelvét. Mégis az a sejtésünk, hogy a muravidéki kétnyelvű oktatás a magyarországi oroszoktatásnál jóval nagyobb lehetőségeket mulasztott el, és mulaszt el most is.

2. 8. A nemzetközi összevetéseknél nem hiányoznak természetesen a különböző kétnyelvű oktatási modellek, amelyek jól funkcionálnak például Finnországban, Dél-Tirolban, Svájcban, vagy akár Kanadában is, de hozzá kell tenni, hogy egészen más előfeltételekkel, így azok önkényesen nem is „adaptálhatók”. Távlati célként, rutinos módszertani megoldások alkalmazására nyilvánvalóan jó alapot szolgáltatnak ezek a modellek. Ha viszont a realitásokat akarjuk szem előtt tartani, akkor nem szabad eltekinteni az általános Kárpát-medencei helyzettől. Itt ugyanis az az elfogadott, tudományosan is alátámasztott álláspont, hogy a magyar nemzeti közösségek megmaradásának egyik legfontosabb feltétele a magyar tannyelvű iskolahálózat megléte, amelynek keretén belül elérhető a többségi nemzetbe való integrálódást is biztosító anyanyelv-dominanciájú kétnyelvűség. Sajnos sokaknak érthetetlen módon az anyanyelv elhagyása, a minden áron megvalósított formális beolvadás éppen a valós és eredményes integrálódás meghiúsulásához, félmegoldásokhoz vezet.

2. 9. A muravidéki kétnyelvű oktatási modell számos tényező miatt egy olyannyira stabil kényszerpályán mozog, hogy arról letéríteni – a tapasztalatok szerint – mindez ideig lehetetlen volt. Eltekintve a modell létrehozásának abszolút nem demokratikus voltától – amit most már nyilván nem lehet meg nem történtnek tekinteni, és ami most már csak tényként, ugyanakkor sok esetben a problémák forrásaként állapítható meg –, a legfőbb negatívumot az alulról jövő kritika ignorálása jelenti. Egy másik jelentős probléma, hogy a modell lényegében csak belülről, belső szemszögből próbálja korrigálni a jelentkező hiányosságokat. Apró, tulajdonképpen alacsony hatásfokú javítgatásokkal próbálkozik, holott már remeg az egész épület. Számos példát lehet felhozni arra, hogy a különböző (külső) szakemberek véleményét, tanácsait nem, vagy nem megfelelő mértékben vették figyelembe, már a kezdetektől fogva. Erre példa az Újvidéki Egyetem tanárainak, Szeli Istvánnak és B. Szabó Györgynek

már 1962-ben tett, a tanítók továbbképzésére vonatkozó el nem fogadott javaslata (GÖNCZ László 2009: 109–110) és az 1984-es muravidéki közös szlovén–magyar kétnyelvűségkutatásnak a kétnyelvű oktatási modellre vonatkozó eredményeinek nem kellő figyelembevétele.

2 10. A kétnyelvű modell létrehozásának egyik nyomós érve az egymás kultúrájának megismerése útján a népek közti megértés, a békés együttélés elősegítése volt. Ezen a téren vitathatatlanok az eredmények, hiszen valóban megvalósult a muravidéki magyarok és szlovének harmonikus együttélése. Erre utalnak a fokozódó számú vegyesházasságok is. Viszont előfordulhat olyan együttélési helyzet is, amikor két népcsoport (valamilyen kényszer folytán) túlságosan is közel kerül egymáshoz, anélkül, hogy megfelelően ismernék egymás kultúráját. „A különböző kultúrák intim zónáinak eltérő távolsága nem közismert, ennek következtében egyik kultúra helytelenül értelmezheti és pontatlan feltevésekkel illetheti a másikat." (PEASE, Allan 1989: 30) Lehet, hogy a kétnyelvű modell viszonylag hirtelen és egyedi jellegű bevezetése bizonyos intim kulturális zónákba hatolt, miáltal felesleges előítéletek keletkeztek.

2 11. A Duna-Tisza-Maros-Körös eurorégióban végzett kutatások szerint a kisebbségek anyanyelven történő tanulási lehetőségeit illetően a régió népei rendkívül szűkkeblűek: a magyarok 15, a románok 13, a szerbek 6 százaléka ért egyet az általános és középiskolában való anyanyelv-használatot illetően, a többiek ellene vannak. (HÓDI Sándor 2003) Egy hasonló kutatás a Muravidék tágabb körzetében – amennyiben ez egyáltalán megvalósítható lenne – feltehetőleg nem ugyanilyen eredményeket hozna, de a tendenciára mindenképp figyelmet kell szentelni.

2 12. A magyar szülőknek a tannyelvválasztás lehetőségeiről készült útmutató füzet szerint „mindenképpen v é g i g (ritkított betűs kiemelés tőlem – R. G.) **anyanyelvi dominanciájú oktatás** ajánlható a kisebbségi tanulóknak…" (KOLLÁTH Anna 2009: 7) A probléma viszont az, hogy a kétnyelvű iskolában mindenképp a szlovén nyelv kerül fölénybe, a magasabb osztályba lépéssel, illetve az idő múlásával. Anyanyelvi dominancián azt kell(ene) érteni, hogy a magyar anyanyelvű tanulók az iskolában többet használják a magyar nyelvet, mint a szlovént. Ez a feltétel elvben az alsóbb osztályokban megvalósulhat(na), amennyiben a szlovén anyanyelvű gyerekekkel közös foglalkozásokon betartják az 50-50%-os nyelvhasználatot. A felsőbb osztályokban viszont már elv-

ben sincs meg ez a fele-fele arány, fokozódik a szlovén nyelv használata, ezt a fölényt a csak magyar nyelven tartott órák nem kompenzálják.

Kitekintés

A fenti útmutató füzet jelentős lépés az anyanyelv megmaradásáért folytatott küzdelemben. Könnyebben tudnának azonban a szülők választani, ha a tannyelvi kínálat tartalmazna egy ténylegesen magyar anyanyelvi dominanciájú oktatást. Akár a jelenlegi kétnyelvű modellen belül, akár azon kívül. Érdekes lenne egy olyan ötlet átgondolása is, hogy a magyar iskolába kívánkozó tanulók átjárnának Lentibe, ahol viszont az iskola vállalná a szlovén nyelv (fakultatív vagy akár kötelező) intenzív oktatását (szlovéniai tanárok segítségével). Ehhez természetesen egy Lendva–Lenti összefogás, együttműködés szükséges, de éppen ezért létezik az Európai Unió.

A Muravidéki iskolák és könyvtárak az anyanyelv megmaradásáért című program szoros kapcsolatban van a fent már felsorolt előző kutatási eredményeket összegző konferenciákkal, illetve kötetekkel, továbbá szintén előzményévé válik egy következő, szélesebb körű kutatási tervnek (konferenciasorozat és konferenciakötet kiadása), amely – amennyiben sikerülnek a megvalósítást célzó pályázatok – 2010 ősze és 2011 tavasza közti időszakban realizálódna. Ennek rövid összefoglalója:
Cím: Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában
Konferenciák Magyarországon (Esztergom, Budapest), Szlovákiában (Komárom) és Szlovéniában (Lendva, Koper)
Tervezett kiadványok: 1. Konferenciakötet, 2. DVD, 3. Internet
A projekt pályázati úton, az **Európai Unió „Európa a polgárokért" program** támogatásával, valamint magyarországi, szlovákiai és szlovéniai partnerszervezetek / partnerintézmények segítségével valósul meg.
Partnerszervezeteknek / partnerintézmények:
Gramma Egyesület, Dunaszerdahely (Szlovákia)
HETÉS Kultúregyesület, Göntérháza (Szlovénia)
Kulturni center „Carlo Combi", Koper (Szlovénia)
Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva (Szlovénia)
Obalna samoupravna skupnost italijanske narodnsti, Koper (Szlovénia)
Országos Idegennyelvű Könyvtár, Budapest
Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Kar, Esztergom
Selye János Egyetem, Komárom (Szlovákia)

Megjegyzés (2017): A tervezett *Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában* című konferenciasorozat 2010. és 2011. évben megvalósult, az azonos című, magyar–olasz–szlovák–szlovén nyelvű kötet 2011-ben jelent meg az Európai Közösség, a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány és a Budapesti Szlovák Intézet támogatásával. ISBN 978-615-5026-09-6, ISBN 978-615-5026-08-9 (online): http://mek.oszk.hu/10800/10872/10872.pdf, ISBN 978-615-5026-07-2 (CD). A terveken csak egy alkalommal kellett változtatni, mivel mégsem sikerült megegyezni az Országos Idegennyelvű Könyvtárral a partnerségről, így a budapesti konferencia a Szlovák Intézetben került megrendezésre.

Jegyzetek

[1] Közös kiadás a grazi székhelyű Stájerországi 7. § Kultúregyesülettel (Artikel-VII-Kulturverein für Steiermark)
[2] A dunaszerdahelyi Gramma Nyelvi Irodával közös kiadás
[3] A Szlovén Statisztikai Hivatal adatai szerint

Irodalom

Bokor József 2009: A nyelvpolitika és a muravidéki kétnyelvűség. Kolláth Anna (szerk.) 2009a: *A muravidéki…* 17–25.

Csernicskó István 2009: Ahol a kétnyelvű oktatás visszalépés: Ukrajna. Kolláth Anna (szerk.) 2009a: *A muravidéki…* 295–303.

Feidel-Merz, Hildegard (Hrsg.) 1983: ***Schulen im Exil*** – Die verdrängte Pädagogik nach 1933. Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt.

Für Lajos: 1989: *Kisebbség és tudomány.* Budapest: Magvető Kiadó.

Göncz László 2009: A muravidéki kétnyelvű oktatás bevezetésének előzményei és körülményei. KOLLÁTH Anna (szerk.) 2009a: *A muravidéki…* 97–112.

Hablicsek László: A Kárpát-medencei magyarság előreszámítása 2021-ig. Hablicsek László – Tóth Pál Péter – Veres Valér: *A Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzete és előreszámítása, 1991–2021,* Budapest: KSH Népességtudományi Kutató Intézet Kutatási Jelentései, 78. sz.

Hódi Sándor 2003: *Nemzeti önkép. Interetnikus kapcsolatok a Duna-Tisza-Maros-Körös eurorégióban.* Tóthfalu: Logos.

Király M. Jutka 2009. *Népújság* 40, 17.

Kolláth Anna – Varga István Štefan – Gömcz Lajos 2009: Magyar1 vagy magyar2? Tannyelvválasztás a Muravidéken: útmuta-

tó magyar szülőknek és pedagógusoknak. [Budapest]: Magyar Köztársaság Miniszterelnöki Hivatala.
Kolláth Anna (szerk.) 2009a: *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada.* ZORA 68. Bielsko-Biała–Budapest–Kansas–Maribor–Praha: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti – Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru.
Pease, Allan 1989: *Testbeszéd.* [Budapest]: Park Könyvkiadó Kft. (Eredeti kiadás: Body Language, 1981, Camel Publishing Company, North Sidney)
Ruda Gábor 2009: „Honnan jövünk? Kik vagyunk? Hová megyünk?" Adalékok az 50 éves muravidéki kétnyelvű oktatási modellhez. Kolláth Anna (szerk.) 2009a: *A muravidéki…* 149–158.
Székely András Bertalan (szerk.) 2008: *Varga Sándor emlékkönyv. Szlovéniai magyar változások a XX. században.* Pilisvörösvár: MBKKE.

Magyaroktatás Ljubljanában

Az alábbi beszámoló megírásához Csík Gyula ljubljanai barátom szolgált információkkal, valamint tájékozódni tudtam a ljubljanai „József Attila" Magyar Kultúregyesület honlapján is (http://users.volja.net/jozsefati/). Nagy örömmel értesültem a magát Magyar Iskolának nevező szülői kezdeményezésről, amelyhez mindenképpen gratulálni kell. Az oktatás mintegy hét magyar, illetve vegyesházasságban élő gyerek részvételével folyik szakkörszerű, délutáni foglalkozásokon a ljubljanai Ledina Általános Iskolában. Az egyik ötletgazda – Csík Gyula szavaival éve „öreg göröngy" –, Herman László, az iskola technikatanára, aki elintézte, hogy az iskola – kezdetben ingyen, 2009 szeptemberétől a gazdasági válságra hivatkozva egy szimbolikus összegért – termet biztosítson a magyaroktatáshoz, amelynek megtartására késő délutáni, esti órákban van lehetőség.

Az iskola tantervét egy jól felkészült munkaközösség állította össze, illetve alkalmazta a specifikus helyzetre. [Az eredeti tantervet írta: Balaško Valika, dr. Forgács Anna, Slavinec Tot Marija, Szekeres Zadravec Ilona, Toplak Alenka, Vida Törnar Judit és Pisnjak Mária. A ljubljanai magyar iskola igényei számára átdolgozta: Rajsli Emese (Ljubljanai Egyetem, Bölcsészkar, Általános és Összahasonlító Nyelvészeti Tanszék, Magyar Lektorátus) és Vörös Laura (Ljubljanai Egyetem, Pedagógiai kar, Osztálytanítási Tanszék, hallgató). http://users.volja.net/jozsefati/magyar_iskola/tanterv.html]

További szakmai segítség bizonyos fokig a Ledina magyarországi partnerintézményétől, a dabasi Kossuth Lajos Általános Iskolától is jön, illetve a mindenkori ljubljanai magyar lektortól várható (el). Rendezvények (például Mikulás ünnepség) a Magyar Köztársaság Nagykövetségén szervezhetők meg.

Lehetne-e a gyerekek számára valamilyen kényelmesebb időpontot kijelölni? Ljubljanai barátom szerint „más megoldás nem lehetséges, ugyanis 7 gyereket 6 felől hoznak, ez a 7 gyerek 4 alsó tagozatos osztályba jár, tehát olyasmi ez, mint egy tanyasi iskola…" Nem tudom, hogy a hat szülő milyen útvonalon szállítja a gyerekeket, de talán elképzelhető egy olyan szülői összefogás, amely szerint bizonyos időnként egymást váltva oldják meg a gyerekek iskolába, illetve hazajuttatását, amíg nincs lehetőség egy „iskolabusz" üzemeltetésére.

A költségvetés persze magától értetődően eléggé szűkös, így minden figyelmet megérdemel a Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség támogatása, amelynek segítségével az anyagi megterhelésnek

közel fele leesik a szülők válláról, amennyiben a gyerekek utaztatásával kapcsolatos költséggel nem számolunk. Az ilyen jellegű kiadások minden egyéb szabadidős tevékenységnél felmerülnek, de éppen ez lenne a ljubljanai Magyar Iskola egyik sarkalatos kérdése, hogy szakkörként akar-e funkcionálni, vagy reguláris iskolaként. Voltak (és valószínűleg vannak is) próbálkozások különböző támogatások elnyerésére, de a szülőktől nem várható el, hogy hivatásos pályázatírókká változzanak. A legmegnyugtatóbb megoldást a magyaroktatásnak a ljubljanai iskolahálózatba való integrálódása biztosítaná, amelynek különböző fokozatai lennének elképzelhetők, mint például szabadon választható tantárgy, stb. Ingyenes oktatás (és ehhez még az állam által támogatott iskolabusz) esetén az érdeklődők köre minden bizonnyal tágulna, lehetőség lenne differenciáltabb módszertan kialakítására, növekedne az oktatás hatékonysága is.

Egy másik nehézség abból adódik, hogy a résztvevő gyerekek nyelvi felkészültsége erősen különböző. Ez részben a vegyesházasságok miatt van, pontosabban azért, mert sok esetben a szlovén házastárs még „konyhanyelvi" szinten sem tanul meg magyarul. Sőt – állítólag – még arra is van példa, hogy jelenlétében a partner még telefonon sem beszélhet magyarul. (Ez kínos helyzetet teremthet, amennyiben az illetőt olyasvalaki hívja fel – például Magyarországról –, aki nem tud szlovénul. Az okok sokrétűek lehetnek, meglepődni nem kell, még extrémebb példát is fel tudnék hozni, igaz, más országból.) Van olyan eset is, hogy a szülők se magyarul, se szlovénul nem tudnak jól. „Van olyan gyerek, akinek montenegrói az apja, nem is szlovén. Vagy csak a nagyszülők magyarok, az apa nem tud magyarul, a gyerek meg ilyen módon tanulna…" (Csík Gyula)

A dabasi partneriskola részvételével, a ljubljanai Magyar Iskola programjának szerves tartozékaként valósulnak meg a már említett Mikulás ünnepségek és nyaranta a dabasi táborok (lásd KULINÉ BOZSIK Erzsébet– KULI Imre 2010: 87–90).

Szervezési kérdésekben való segítségnyújtás felajánlása a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület részéről már megtörtént, és ez az ajánlat továbbra is érvényes. Amíg nem valósul meg az egyébként nem teljesen utópisztikus cél, a szlovén állam anyagi támogatásának elnyerése, noha Szlovénia kulturális és kisebbségpolitikai presztízsét csak növelhetné a ljubljanai állami magyaroktatás megszervezése, áthidaló megoldásként a szülők tehermentesítése céljából javasolható nemzetközi együttműködés keretében pályázati úton támogatást szerezni (legalábbis támogatásra rendszeresen és összehangoltan pályázni). A helyzet nem kilátástalan, nem lenne szükség túlságosan nagy összegre.

Mindenesetre további eredményes működést kívánunk a ljubljanai Magyar Iskolának, amely példaértékű kezdeményezés minden kislétszámú magyar közösség számára, és amely bizonyos kombinációban alkalmazható lenne a Muravidéken is az iskolai anyanyelvű magyaroktatás támogatására (előkészítés, felzárkóztatás stb.).

Az Iskola honlapja: http://users.volja.net/jozsefati/magyar_iskola/alapoldal.htm („József Attila" Magyar Kultúregyesület honlapján keresztül is elérhető).

Irodalom

KULINÉ BOZSIK Erzsébet – KULI Imre 2010: Szlovén–magyar általános iskolai baráti kapcsolatok. RUDA Gábor (szerk.) 2010: *Muravidéki iskolák és könyvtárak az anyanyelv megmaradásáért / Šole in knjižnice v Prekmurju za ohranitev maternega jezika.* Pilisvörösvár–Göntérháza: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – HETÉS Kultúregyesület. Interneten: http://mek.oszk.hu/10800/10887/10887.pdf

A muravidéki ember[1] sziszifuszi[2] köztes léte

Vajon megálmodta-e, megérezte-e előre C. Toplák János muravidéki költő a köztes (kettős) lét messzemenőbb gyakorlatát?

Az 1997. november 21-én az Esztergomi Szabadidőközpontban került bemutatásra C. Toplák János Köztes lét[3] című színműve. Az előadása 130 percig tartott. A színpadra vitelnél a szerző épített Ruda Gábornak a 70-es és 80-as években, a kísérleti színház terén szerzett tapasztalataira. A főszerepet maga a szerző, a másik lényeges szerepet pedig Vida Annamária, a göntérházi „Hetés" Kultúregyesület színjátszócsoportjának tagja játszotta. E színjátszócsoport másik tagjának, Vida Juditnak sajnálatos megbetegedése miatt az előző napi próba során változtatásokat kellett eszközölni a színművön. A harmadik lényeges szerep eljátszására Kuhn Tamás (Esztergom) vállalkozott. A többi szereplő hangja hangfalakról jött, a szükséges hangfelvételeket a szervezők végezték el. A lehető legegyszerűbb díszletek alkalmazása mellett gyakorlatilag az egész előadást végigkísérő – Berlint, Zágrábot és egyéb helyszíneket, szóban forgó témákat és tárgyakat felelevenítő diavetítés (diapozitívek, „dianegatívok" és „köztes" transzparensek felhasználásával) adott a nézőknek további beleélési és asszociációs lehetőségeket. A darabban lényeges szerepet játszó vonatzakatolást és széllökéseket imitáló aláfestő zeneként a szintén muravidéki Kovács Tibor Ringó dob- illetve a budapesti Dóra Attila szaxofonszerzeményei szolgáltak.

A szerző – aki nem véletlenül választja a Zágráb–Berlin útvonalat (pontosabban olyan főszereplőt, aki ezen az útvonalon közlekedik) színműve cselekményének gerincéül, hiszen ő maga is diákoskodott Zágrábban (a Lendva–Zágráb, közel 100 km-es utat egy ízben gyalog is megtette, és megtette gyalog az ennél hosszabb Lendva–Ljubljana utat is, jó néhány éves ljubljanai „külszolgálati" tartózkodása idején), Berlinbe pedig többször is szólította már irodalmi-művészeti tevékenység – rendkívül tapintatos és rutinos módon, három szinten közelíti meg a fentemlített problémakört.

Az első, legközvetlenebb szint a 70-es évek Jugoszláviájából, ezen belül is Zágrábból és környékéről Nyugat-Berlinbe, illetve az NSZK-ba utazó-ingázó (szellemi) vendégmunkások jól ismert történeteit, élethelyzeteit, vívódásait sűríti színpadi műbe. A fel-alá utazgatunk „otthonról haza" találó mondása szinte mindenkire érvényes, aki hosszabb-rövidebb külföldi tartózkodásra szánta el magát. Vannak azután még olyanok is, akik kénytelen-kelletlen „az örök utazást választják otthonuknak". Ezek az utazások, elutazások, tartózkodások, munkavál-

lalások azonban jobbára csak az otthon maradottaknak jelentenek valami mesés, csábító dolgot. Az elmerészkedők általában sokkal keményebb léttel kénytelenek külföldi tartózkodásuk során megküzdeni, mint az mutatják vagy akár maguknak is bevallják.

Az értelmezés második, már egy kissé elvontabb, finomabb szintjén a „Köztes lét" érthető bármely vendégmunkás, ingázó munkás esetére akár külföldről, akár országon belüli utazgatásról legyen is szó. Magyarország viszonylatában – és méltán maradhatunk ennél a példánál, hiszen a „Köztes lét" első bemutatója Esztergomban volt – ez közelebbről az egyre nagyobb számú nyugatra utazó, utaztatott vendégmunkásokat, az ország keleti feléből a fővárosba tendáló ingázókat, valamint keleti szomszédjainktól érkező, az egész világ előtt istenként tisztelt menedzser típusú, jólhízott, jóhozamú tevékenységétől önelégülten sugárzó, már majdnem hogy a jótékony szerepében tetszelgő, „EURÓPA" felé csörtető magyarországi vállalkozók által sajnálatos módon és szégyenletesen kihasznált (alkalmi) munkavállalókat jelenti.

Végül a legnagyobb fogékonyságot igénylő harmadik szint az, amely leginkább elvezet minket a kisebbségi problematikához: köztes, a kettős, vagy ha akarjuk a fél-lét, a vegyes-lét problémaköréhez. A kétnyelvűség, és ezen belül törvényszerűen létrejövő ún. félnyelvűség, a nyelvvesztés és az asszimiláció előszobájának fájó, elhallgatott, netán tiltott témaköréhez, „tabu témájához". A szlovén-magyar határ szlovén oldalán húzódó Kelet-Muravidék nevű területen mintegy 8 000 lelket számláló muravidéki magyar közösség alacsony létszámát meghazudtoló módon termelte ki magából nagyszerű művészeit, költőit és íróit. A pezsgő kulturális élet és mintaszerűen felépített kétnyelvű iskolarendszer ellenére a muravidéki magyarok egyre gyorsuló asszimilációval kell számoljanak. A gyakorlatilag már kétnyelvű (kettős félnyelvű) környezetben egyre inkább nehezedik az identitás egyértelmű meghatározása. Bonyolítja még a muravidéki magyarok helyzetét, hogy az ország egyik legelmaradottabb régiójában élnek. Ebben a helyzetben különösen nagy felelősség és feladat hárul az írókra, költőkre, művészekre. Nem véletlen, hogy a szerző színművének főszereplőjeként egy írónőt választott, dicséretre méltó tapintattal és toleranciával megközelítve a nemzeti kisebbségek problémáinak kényes témáját. Ide vonatkozó tömörített „útmutatót" ad még a költő pl. A muravidéki ember jellemrajza c. versében, amelyet szinte pontosan öt hónappal a Köztes lét esztergomi bemutatója előtt írt a „… javarészt szlovén / kisebb részt magyar…" muravidéki emberről.

Van még a színműben egy állandóan jelenlévő sejtetés, egy – az említett három értelmezési módot szintetizáló – bizonyos vészjósló

hangulat, mégpedig a Horvátországra közelítő háború előérzete. A színmű a 60-as évek közepétől a 80-as évek végéig tartó időszakot tömöríti 2-3 nap alatti emlékezésekbe, és így azért is „Köztes lét", mivel a II. világháború és a jugoszláviai háború közti időszakban játszódik. A háborúknak pedig (sajnos) – Irena Vrkljan szavaival élve „nincs pontos, megbízható kontúrjuk, azok már valahol a fejünkben, fejeinkben kezdődnek és végződnek". A békeidő pedig épp csak annyira erőszak és háború nélküli, mint amennyire csöndes a csönd. A jelen békeidőben gyújtogatnak és hangoskodnak a ripacs, hitleresdit játszó-utánzó újfasiszták szerteszét, szinte minden országban. Az őáltaluk kierőszakolni akaró totalitarista jövőképbe Irena Vrkljan – és így a szerző is – semmiképpen sem tudná beleképzelni magát.

C. Toplák János mind írásaival, irodalmi tevékenységével (pl. szamizdat újság megjelentetése Ljubljanában), de szerteágazó képzőművészeti tevékenységével (a hagyományos grafikai eljárásokon kívül pl. szájjal és lábbal festés, valamint a landart művelése) talán méginkább létrehozta a Muravidéken a tagadás művészetét, amelyet Bence Lajos „nem"-művészetnek nevezett.[4] Ehhez a művészeti irányultsághoz kapcsolható esetleg az a borongós, pesszimista beállítottság – nevezhető ez alapvető muravidéki tulajdonságnak is, amely bőven visszatükröződik az egész szlovéniai magyar irodalomban –, amely sok mindenre (legalább is elsőre) igent mond, de a meghatározó, végleges beállítottság mégis a NEM.[5] Talán ezért sem tartják (mindig) C. Toplák Jánost „igazi" muravidéki költőnek?[6]

Jegyzetek

[1] Utalás C. Toplák János A muravidéki ember jellemrajza című, 1997. június 29-én írt költeményére, amelyet Bencze László adott elő a Muravidék Baráti Kör szervezte Kortárs magyar művészek kiállítássorozat szőgyéni (Szlovákia) megnyitóján 2000. december 15-én. C. Toplák János a kiállítássorozaton grafikákkal vett részt.

[2] Utalás C. Toplák János Sziszifusz álma című versére; megjelent: *Muratáj '01/2,* 12–13. old., Lendva 2002.

[3] A színmű megírásához ihletésül szolgált Irena Vrkljan (Berlinben és Zágrábban élő) horvát írónő *Berlinski rukopis* (1988) című önéletrajzi regénye, valamint annak német változata: *Schattenberlin* (1990).

[4] Bence Lajos előadása a szlovéniai magyar irodalomról a berlini Magyar Házban 1996-ban, a berlini Babylonia Kultúrközpont szervezte rendezvénysorozat keretében, amelyen fiatal szlovéniai magyar művészek és irodalmárok mutatkoztak be. C. Toplák Jánosnak ez alkalommal egyéni kiállítása volt, valamint részt vett a bemutatkozó művészek csoportos kiállításán is. (Ismét Berlinben vagyunk!)

[5] Utalás George Grosz *Ein kleines Ja und ein großes Nein* (Egy kicsi igen és egy nagy nem) (Reinbek bei Hamburg, 1974) című önéletrajzi könyvére.
[6] Rudaš Jutka Irodalom és kulturális identitás a Muravidéken napjainkban (Muratáj 101/2, 57–64. old., Lendva 2002) című tanulmányában csak egyszer olvasható C. Toplák János neve: „A Naptár (a szlovéniai magyarok évkönyve – R. G.) című folyóiratban (…) bukkan fel (…) Toplák János…"

„Honnan jövünk? Kik vagyunk? Hová megyünk?”[1]

Adalékok az 50 éves muravidéki kétnyelvű oktatási modellhez

A muravidéki kétnyelvű oktatás története két korszakra osztható. Az 1959-től 1991-ig tartó pártállami érára („Honnan jövünk?”) és az ezt követő, önálló és demokratikus Szlovénia időszakára („Kik vagyunk?”). Kitekintésként mérlegelhetjük, hogy milyen lehetőségek közül választhat a Muravidék kétnyelvű területének lakossága („Hová megyünk?”). A muravidéki kétnyelvű oktatási és nevelési modellt – a deklarációk szerint – azért hozták létre, hogy biztosítsák a muravidéki magyar kisebbség megmaradását. Kiderült azonban, hogy a magyar népesség folyamatos csökkenésének egyik oka a kétnyelvű modell hiányosságaiban keresendő. Ha a magyar kisebbség beletörődik ebbe a helyzetbe (és a szlovén többség tétlenül szemléli ezt – ide sorolhatók talán még az identitásváltás küszöbén állók is) –, akkor a magyar kisebbség létszámának további gyors csökkenése várható. A szlovéniai magyarok számának alakulása a Szlovén Statisztikai Hivatal adatai szerint: 1981-ben 9496 fő, 1991-ben 8503 fő (-10,46% az 1981-es népszámlálás adataihoz képest), 2002-ben 6243 fő (-26,58% az 1991-es népszámláláshoz képest). Előrebecslések szerint (HABLICSEK 2004: 77) 2011-ben 4429 személy vallja magát magyar nemzetiségűnek Szlovéniában (-29,06% 2002. évhez képest, (1. táblázat). A kétnyelvű oktatás elvi megalapozása és a kialakult gyakorlat között kezdettől fogva ellentmondások voltak tapasztalhatók, amelyek időnként különböző ellenkezésekhez vezettek.

1. Előzmények

1. 1. Elvi alapok: a kommunista párt meghatározó szerepe. „AZ 1945 után létrejött Jugoszlávia államberendezésének és működésének meghatározó tényezője a Jugoszláv Kommunista Párt (később Jugoszláv Kommunista Szövetség) volt. Alkotmányban rögzített szerepe döntő befolyással volt az állampolitika meghatározására valamennyi tevékenység terén, a gazdaságtól kezdve a kultúra alakításáig. A pártállam, valamint az állampárt politikai uralma ugyan ingamozgást mutatott a hatalom monopóliumán alapuló teljes totalitarizmustól (diktatúrától) a pszeudo-liberalizmusig – lényege azonban nem változott: ahhoz a célhoz igazodott, hogy a kommunista eszmeiség döntően kell hogy meghatározza a politikai viszonyokat, a politikai tudatot és a politikai közvéleményt. (…) Jugoszláviában voltak közviták (az al-

kotmány- és törvénytervezetekről) és voltak különböző »követelések« is. Valamennyit azonban a párt vagy az őt kiszolgáló szervezetek szervezték. Ebből kifolyólag mindig csak azzal az eredménnyel járhatott, amit már jóval minden »alulról jövő« vita és követelés előtt elvárt és megkövetelt a pártoligarchia akarata. (…) Nincs rá eset, hogy alulról, a társadalom különböző szféráiból, rétegeiből érkeztek volna olyan csoportos és szervezett megmozdulások, követelések, amelyek előzőleg ne hangzottak volna el a párt első embere vagy a pártelnökség tagjai szájából" (MIRNICS 1999).

A nép (pláne a nemzeti kisebbség) tehát (általában) azt akarta, azt hangoztatta, amit előzőleg az adott pártfunkcionáriusok a szájába adtak. Különösen érvényes ez azokra az országrészekre, régiókra, ahol alacsony a lakosság képzettségi szintje, amilyen a muravidéki magyar lakosságé is (volt). Ugyanakkor „a kisebbségek helyzete, viszonya a többséghez és az anyaországhoz (…) Szlovéniában is (bel)biztonság kérdése volt" (ARDAY 2008: 5). Csak óvatos elnyomás, beolvadás pedig csak a „természetes asszimiláció" útján volt megengedett.

1. 2. Automatizmus. Milyen jövőt szánt a párt a kisebbségeknek? „Ahhoz, hogy érvényt szerezzenek az »eszménnyé« nyilvánított jövőképnek, szükséges volt a meglévő nemzeti azonosságtudat folytonos üldözése és rombolása, mindenekelőtt a nemzeti tartalmaknak a nemzeti nyelvről való leválasztása. A Jugoszláviát alkotó nemzeteknek teljes egészében, a nemzeti kisebbségeknek pedig részben engedélyezték anyanyelvük használatát nemzeti tartalmak nélkül, azzal a távlati elvárással, hogy idővel úgyis megtörik a hozzájuk fűződő ragaszkodás" (MIRNICS 1999).

Gyakran hallani, hogy a kisebbség nem tud élni a jogaival. Erre a szerepre nem is készítették fel a kisebbséghez tartozókat, mivel a pártállam „úgyis minden jogot a nemzetközi mércéknél magasabb szinten alkotott meg, és igyekszik érvényt szerezni neki. Ennek következtében minden önszerveződés szükségtelenné válik. A mindenható állam és a kommunista elvtársak mindent jobban tudnak, mint maga a kisebbség" (MIRNICS 1999).

A nemzetiségi kérdéshez kapcsolódó automatizmus a volt kelet-európai „szocialista" országok (pártállamok) felfogása (irányelve), miszerint a nemzetiségi kérdést a szocialista társadalom már megoldotta, illetve a nemzeti kisebbségek problémái automatikusan megoldódnak a szocialista társadalom keretein belül, „mégpedig az etnikai határvonalak elmosódásával, a kisebbségi közösségek beolvadásával a többségi társadalomba. A partikuláris identitásokat tehát [az automatizmus –

RUDA GÁBOR] nem megőrzendő értékeknek, hanem elhalásra ítélt formációknak tartotta, és csak a legszükségesebb – oktatási, művelődési – igények kielégítését tette lehetővé – miközben folyamatosan fenntartotta az előzékeny nemzetiségpolitika látszatát, a teljes egyenjogúság permanens deklarálását" (DOBOS 2006). Ennek szellemében kezdték meg az 50-es évek végén és a 60-as évek elején a nemzetiségi iskolák átalakítását kétnyelvű iskolákká (egyre több tantárgy tanítását az államnyelven), amely a szocialista társadalom követelményeinek jobban megfelelő iskolatípust jelent.

1. 3. Első lépések az oktatás kétnyelvűsítésére. A Muravidéken már az 50-es évek közepén bevezették két természettu-dományos tárgy szlovén nyelvű oktatását a magyar iskolákban (tagoza-tokon) (SZÉKELY 2008: 78). A jugoszláv példa átgyűrűzött Szlovákiára is, ahol viszont egyes magyar nemzetiségű pártvezetők ellenállásába ütközött (CSICSAY 2002).

1. 4. A kétnyelvű oktatás bevezetése. A speciális („hipp-hopp", azaz a nyelveket egy tanítási órán belül is váltogató) modell bevezetésére az 1959/60-as tanévben került sor, nem végleges megoldásként, hanem ideiglenes, kísérleti jelleggel, a funkcionális kétnyelvűség megvalósításának érdekében, a Jugoszláv Kommunista Szövetség Központi Vezetősége Végrehajtó Bizottságának a nemzeti kisebbségekről szóló 1959. március 24-i határozata eszmei-politikai irányelveire hivatkozva (VARGA SÁNDOR 2005: 34–35; vö. HAJÓS 1985: 32; vö: REHÁK 1967: 428–429). A határozat viszont konkrétan nem utasít, csak megállapítja, hogy „igen jó eredménnyel járt a különböző tannyelvű párhuzamos tagozatok megszervezése közös iskolák keretében. Ahol megvannak rá a feltételek, még egy lépéssel tovább kell menni a kétnyelvű tanítás megszervezésében…" (REHÁK 1967: 434). E határozat szerint az állam „minden nemzetiséggel szemben azonos állásfoglalást tanúsít" (VARGA SÁNDOR 2005: 35), mégis kialakult egy nem azonos bánásmód: a szlovéniai olasz nemzetiségi iskolák megmaradtak, csak a Muravidéken vezették be a kétnyelvű oktatást, amelyet a szlovén képviselőházban 1962. április 9-én elfogadott, A kétnyelvű iskolákról és a nemzetiségi iskolákról szóló törvény szabályozott.

1. 5. Petíciók a kétnyelvű oktatás ellen. Már az 1959-es bevezetésnél is meg kellett győzni (főleg) a (szlovén) szülőket (OREŠNIK 1978: 50; vö. RUDA 2002a: 71) ennek az oktatási modellnek a helyességéről, „a kommunista elvtársak mindent jobban tudnak" (lásd fent) irányelv szerint. Számos szlovén szülő azonban később úgy látta, hogy a magyar nyelv kényszerű tanulása és a számos szakmai hiányosság hátrányos

helyzetbe hozza gyermekét, és egyáltalán, a kétnyelvű oktatást a megkérdezésük és beleegyezésük nélkül ve-zették be (BENCE 2002: 102). 1968-ban Lendva Községben 681 szülő írta alá a kétnyelvű oktatás elleni beadványt (SZÉKELY 2008: 81). VARGA SÁNDOR közlése szerint a szlovén alkotmánybíróság 1971-ben döntött. „A tárgyaláson a muravidéki magyaroknak lényegében semmi-lyen feladatuk nem volt (…) a párt, a szocialista szövetség, a különböző tudományos intézetek, a képviselőház szakemberei hosszasan kifejtet-ték a véleményüket. (…) az ügy nyert, de (…) éppen hogy csak nyert…" (VARGA SÁNDOR 2005: 82–83), mert a bíróságon belül öten voltak mellette, négyen ellene. A kezdeményezők ezután a szövetségi alkotmánybírósághoz fordultak, ismét sikertelenül (VARGA SÁNDOR 2005: 84.; vö. BENCE 2002: 102). A petíció következtében „azonban a hatalom meghátrált, s olyan engedményeket tett, amelyek a kétnyelvű iskolamodell lassú, de következetes leépülését idézték elő" (BENCE 2002: 102). Azaz a szlovén nyelv dominanciája egyre inkább fokozó-dott.

1996-ban szlovén oldalról volt egy újabb, ismét eredménytelen petí-ció a kétnyelvű oktatás ellen (SZÉKELY 2008: 84; vö. RUDA 2002b: 152). Magyar részről viszont idáig nem tudunk kritikáról, pláne nem alulról jövőről.

1. 6. Az oktatás helyzete a 70-es és a 80-as években. Idézzünk egy felülről jövő bírálatot: „1978-ban (…) az oktatás kérdését alaposan megtárgyaltuk. Akkor megállapítottuk, hogy ha a nemzetiségi kétnyelvű oktatást magasabb anyanyelvi szinten akarjuk végezni, képzettebb oktatói gárda szükséges. (…) A társadalomnak olyan kétnyelvű káderoktatási feltételeket kellene teremtenie, amelyek biztosítják az oktatás magasabb szintre emelkedését. Ettől még messze vagyunk" – emlékszik vissza VARGA SÁNDOR a 70-es évekre (SZÉKELY 2008: 151–152).

1981-ben a lendvai kétnyelvű középiskola megnyitása teljessé tette a kétnyelvű közoktatási rendszert.

1984-ben a ljubljanai Etnikai Kutatóintézet és a budapesti Állami Gorkij Könyvtár (ma: Országos Idegennyelvű Könyvtár) nemzetiségi kutatócsoportja egy egyedülálló, komplex vizsgálatot folytatott 5-5 szlovéniai, illetve magyarországi kutató részvételével a magyarlakta muravidéki Dobronakon és a szlovének lakta, rábavidéki Felsőszölnökön (ARDAY–JOÓ–TARJÁN 1987). Ez a kutatás már tudományos szinten fogalmazta meg a kétnyelvű modell hiányosságait, de a döntéshozók lényegében figyelmen kívül hagyták ezeket a kutatási eredményeket.

1. 7. A pártállam végső évei. A lendvai magyar vezetés bírálatának erősödését tapasztalhatjuk: „Ha az alkotmányt és a jelenlegi helyzetet

összevetem, nagyon nagy űrt látok. Erről mi az utóbbi 10-15 év valamennyi oktatásügyi miniszterét tá-jékoztattuk, de nem sokat tettek" – nyilatkozik VARGA SÁNDOR 1990-ben, Szlovénia önállósulásának előestéjén (SZÉKELY 2008: 152).

2. A jelenlegi helyzet

A kétnyelvű oktatási modell hiányosságai megmaradtak Szlovénia 1991-es függetlenné válása után is, a kritika pedig – a pártállami diktatúra megszűnésével – fokozódott. VARGA JÓZSEF 1996-ban a kétnyelvű oktatás csődjéről ír (VARGA JÓZSEF 2002: 63), alapos megreformálást, újraértékelést sürget: „Alapjaiban kell megváltoztatni azokat a megközelítési elveket, amelyeket az induláskor még biztató következmények értelmében fogalmaztunk, és fogadtunk el a különböző szakmai-módszertani és nemzetiségi-politikai írásokban. Hozzáértő elméleti és gyakorlati szakemberek bevonásával kell reális kétnyelvű oktatási rendszert kidolgoznunk!" (VARGA JÓZSEF 2002: 64). 13 év telt el azóta…

2. 1. A legújabb kutatások

BARTHA CSILLÁNAK a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézettel 2001 és 2004 között végzett szociolingvisztikai kutatásából nyilvánvalóvá vált, hogy nyelvcsere zajlik a muravidéki magyar közösségben (BARTHA 2007: 110).

ELIZABETA BERNJAK beszámol a 2004–2006 közötti, a magyar nyelv tudásának és használatának felmérése és a kétnyelvű modell értékelése érdekében végzett kutatásokról (BERNJAK 2007: 114–129). Megállapítja, hogy a nyelvhasználathoz való jog csak akkor érvényesíthető, „ha azok a funkciók, nyelvhasználati színterek, regiszterek, amelyek nem visszaszorultak, hanem létre sem jöhettek, minél teljesebben kiépülhetnek" (BERNJAK 2007: 128).

KOLLÁTH ANNA szerint fontos azoknak az ellentmondásoknak a feltárása, amelyek „a hibátlannak tűnő elmélet (az elfogadott elvek) és a gyakorlat (tényleges megvalósulás) között feszülnek" (KOLLÁTH 2005: 241; 2007a: 113). Abszurdum, „hogy a magyar anyanyelv megmaradása érdekében egy alapvetően elhibázott iskolatípushoz kell ragaszkodni…" (KOLLÁTH 2007: 138).

GASPARICS JUDIT az anyanyelvi kompetenciáról készített felmérést lendvai diákok körében. Ebből a felmérésből látszik, „hogy a lányok nagyon szépen fogalmaznak magyarul (…) A fiúk röviden, sokszor egy-két szavas mondatban válaszolnak. Néhányan üresen hagyták a papírt…" (RUDA 2007: 102).

3. Jövőkép

A nyelvcsere folyamata megfelelő programokkal lassítható, és felépíthető egy revitalizációs stratégia (BARTHA 2007: 112). Az identitásmegőrzésben (amelynek része az anyanyelv is) „az anyanyelv oktatása játssza a legfontosabb szerepet. (…) hatékony nyelvstratégiát kidolgozni és következetesen alkalmazni (ennek legfontosabb eleme az anyanyelv megtartása, a nyelvvisszaszorulás, a nyelvvesztés / nyelvcsere megállítása, s ha lehet, visszafordítása) csak a többség és a kisebbség aktív párbeszédével, valamint a szocializáció összes lehetséges színterének (a család, az iskola, a munkahely, a társadalom) harmonikus kölcsönhatásával lehet" (KOLLÁTH 2007: 142). Így széleskörűen tudatosítani kellene – főként szlovéniai körökben – azt is, hogy a magyar nemzeti kisebbség beolvadásával nemcsak a magyar nyelvet, a magyar kultúrát, hanem Szlovéniát is veszteség éri (RUDA 2002: 4–5; vö. Ó RIAGÁIN 1998). Szlovénia kulturális sokszínűsége is végzetesen sérül, ha elveszti (ráadásul nagyobbik) nemzeti kisebbségét.

A folyamatos borúlátás, annak hangoztatása, hogy a nyelvvesztés már visszafordíthatatlan folyamat, nem kedvez semmilyen revitalizációs program esélyeinek sem. Ha figyelembe vesszük, hogy „500 beszélő még esélyt ad egy nyelvnek a kihalás elkerülésére" (KOZMÁCS 2007: 137), akkor a muravidéki magyar nyelv helyzete távolról sem reménytelen, nagyon is feloldható lenne a fent említett abszurd állapot. Számos elemzésre méltó, adott esetben követendő példa lenne, legközelebbi a szlovéniai olaszok oktatásszervezése. (A szlovéniai olaszok száma sokkal kevésbé csökken, mint a muravidéki magyaroké, pontosabban hol csökken, hol növekszik – 1. táblázat, 1–2. ábra.) Továbbmenve, figyelemre méltó az olaszországi és a finnországi kisebbségi oktatás (GYŐRI SZ. 1999), és általában a finn iskolarendszer (KOZMÁCS 2007a). Gondolkozni kellene egy módosított, többrétű kétnyelvű oktatási modell kidolgozásán (RUDA 2002a, 2002b), mert egyértelművé vált, hogy a modellen belül „differenciált stratégiákra van szükség" (BERNJAK 2007). A kétnyelvű modellt nem elszigetelten kellene vizsgálni, hanem nagyobb mértékben kellene figyelembe venni a fejlődésben lévő határmenti kapcsolatokat, építve az azokban meglévő lehetőségeket. GASPARICS JUDIT konkrét elképzeléseket vázol a Lendva–Lenti együttműködést illetően (RUDA 2007: 103–104). Ezeket mindenképpen be kellene vonni a modell jövőjére vonatkozó tervekbe. A kétnyelvű modell eddigi alakulásából ugyanis az a sejtés fogalmazható meg, hogy szélesebb körű nemzetközi összefogásra építő módosítás nélkül egyre kevésbé lesz alkalmas vállalt feladata, a funkcionális kétnyelvűség elérésének teljesítésére.

	magyarok			olaszok		
év	fő	fogyás			fogyás	
1961	10 498			3 072		
1971	9 785	713	6,79%	2 987	85	2,77%
1981	9 496	289	2,95%	2 138	849	28,42%
1991	8 503	993	10,46%	2 959	-821	-38,40%
2002	6 243	2 260	26,58%	2 258	701	23,69%
	előrebecslés					
2011	4 429	1 814	29,06%			
2021	3 463	966	21,81%			

1. táblázat: A szlovéniai magyarok és olaszok számának alakulása 1961–2021

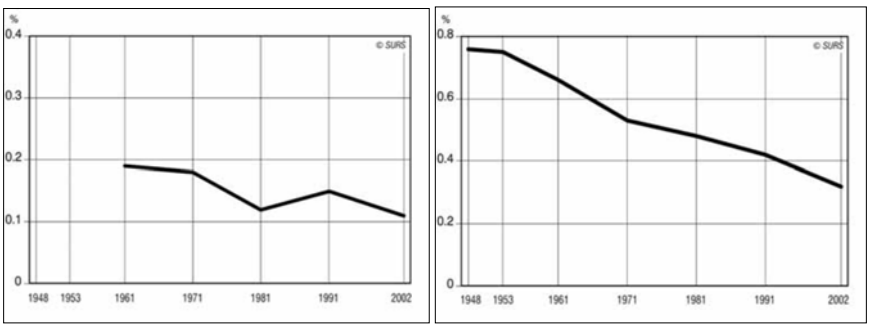

1–2. ábra: A szlovéniai olaszok (1961–2002) és magyarok (1948–2002) számának alakulása az összlakosság százalékában

Jegyzetek

[1] Utalás PAUL GAUGUIN végrendeletként is értelmezett híres festményére (1897)
[2] Június 25. a szlovén állam ünnepe, a függetlenség 1991-es kikiáltásának emléknapja. December 26. a függetlenség napja, az 1990-es, függetlenségről tartott népszavazás eredményhirdetésének emléknapja.

Irodalom

ARDAY LAJOS–JOÓ RUDOLF–TARJÁN GÁBOR szerk. 1987. *Magyarok és szlovének. Együttélésük és együttműködésük a jugoszláv–magyar határ mentén*. Budapest: Állami Gorkij Könyvtár.

Arday Lajos 2008. Előszó. Székely András Bertalan szerk. *Varga Sándor emlékkönyv. Szlovéniai magyar változások a XX. században*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (a továbbiakban MBKKE). 5–7.
Bartha Csilla 2007. Kétnyelvűség a Muravidéken. *Muratáj* 2006/1–2, Lendva. 79–113.
Bence Lajos 2002. A kétnyelvű oktatás szlovéniai tapasztalatai. Ruda Gábor szerk. *Az iskola mint asszimilációs gépezet / Šola kot asimilacijski mehanizem*. Pilisvörösvár: MBKKE. 98–104.
Bernjak, Elizabeta 2007. A kisebbségi nyelv helyzete a muravidéki kétnyelvű oktatásban. *Muratáj* 2006/1–2, Lendva. 114–129.
Csicsay Alajos 2002. *Iskolatörténet*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum.
Dobos Balázs 2006. A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek autonómiája. *Kisebbségkutatás* 2006/3. [http://www.hhrf.org/ki-sebbsegkutatas/kk_2006_03/cikk.php?id=1415]
Győri Szabó Róbert 1999. Kisebbségi oktatási rendszerek a példaérté-kű kisebbségpolitikai gyakorlatú európai államokban – Finnország-ban és Olaszországban. *Magyar Kisebbség – nemzetpoli-tikai szemle*. V. évf. 4. (18.) szám – Kisebbségi magyar gazdaságpo-litika [http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbseg/index.php?ac-tion=cimek&lapid=13&cikk=m990427.html]
Hablicsek László 2004. A Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzete és előreszámítása 1991-től 2021-re. Hablicsek László–Tóth Pál Péter–Veres Valér 2004/3. A Kárpát-medencei magyar-ság demográfiai helyzete és előreszámítása, 1991–2021, Buda-pest: KSH Népességtudományi Kutató Intézet Kutatási Jelentései, 78. 25–81. [http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Kutje-lek/KJ78eloreszam.pdf] (utolsó olvasat: 2013. 08. 25.)
Hajós Ferenc–Varga József–Varga Sándor szerk. 1978. *Nemzeti-ségi politika, nemzetiségi jog.* Lendva: Lendvai és Muraszombati Magyar Nemzetiségi Érdekközösség.
Hajós Ferenc 1985. A kétnyelvűség és a nemzetiség. Naptár (Lendva), 1985. 27–36.
Kolláth Anna 2005. *Magyarul a Muravidéken*. Maribor: Slavistično društvo Maribor (Zora 39).
Kolláth Anna 2007. A muravidéki kétnyelvű oktatás – múlt, jelen és jövő. *Muratáj* 2006/1–2, Lendva. 130–145.
Kolláth Anna 2007a: Muravidéki magyar nyelv és nyelvhasználat. Ruda Gábor szerk. *Kisebbségek és népcsoportok Európája.* Pilisvörösvár: MBKKE. 113–123.

Kozmács István 2007. Kis nyelvek – kis népek. Ruda Gábor szerk. *Kisebbségek és népcsoportok Európája*. Pilisvörösvár: MBKKE. 133–143.
Kozmács István 2007a. Finn társadalom – finn oktatás. Ruda Gábor szerk. *Kisebbségek és népcsoportok Európája.* Pilisvörösvár: MBKKE. 180–182.
Mirnics Károly 1999. A magyar kisebbség ellenzéki magatartása, mint az alakuló civil társadalom tényezője Jugoszláviában. *Magyar Kisebbség – nemzetpolitikai szemle*. V. évf. 1999. 4. (18.) szám – Kisebbségi magyar gazdaságpolitika [http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbseg/index.php?action=lsz&lapid=13]
Rehák László 1967. *A kisebbségek Jugoszláviában*. Újvidék: Forum.
Ruda Gábor 2002. Előszó. Ruda Gábor szerk. *Az iskola mint asszimi -lációs gépezet / Šola kot asimilacijski mehanizem*. Pilisvörösvár: MBKKE. 3–9.
Ruda Gábor 2002a. Gondolatok a szlovéniai Muravidéken alkalmazott kétnyelvű oktatási modellről. Ruda Gábor szerk. *Az iskola mint asszimilációs gépezet / Šola kot asimilacijski mehanizem*. Pilisvörösvár: MBKKE. 71–85. *Kétnyelvűség* (Szada) 1998/4. 2–16. *Muratáj* (Lendva) 1998/2. 47–65.
Ruda Gábor 2002b. Vázlat a muravidéki magyar és a rábavidéki szlovén iskolamodellhez. Ruda Gábor szerk. *Az iskola mint asszimilációs gépezet / Šola kot asimilacijski mehanizem*. Pilisvörösvár: MBKKE. 149–153.
Ruda Gábor 2007. Nyelvi kompetencia a Muravidéken. Beszélgetés Gasparics Judittal, szlovéniai kutatómunkájáról. *Muravidék* 12–13, Pilisvörösvár. 102–104.
Székely András Bertalan szerk. 2008. *Varga Sándor emlékkönyv. Szlovéniai magyar változások a XX. században*. Pilisvörösvár: MBKKE.
Varga József 2002. Kétnyelvű oktatásunk csődje?! Ruda Gábor szerk. *Az iskola mint asszimilációs gépezet / Šola kot asimilacijski mehanizem*. Pilisvörösvár: MBKKE. 63–66. *Népújság* (Lendva) 1996. február 15., 22., 29., rendre a 11. oldalon.
Varga Sándor 2005. *A muravidéki magyarok sorsa 1920–1985.* Lendva: kézirat. 2005.

Megjelent: Kolláth Anna szerk. 2009. *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada*. Bielsko-Biała–Budapest–Kansas–Maribor–Praha: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti (Zora 68). 149–158.; *Muravidék* 16, Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. 2002. 20–24.

A muravidéki kétnyelvűség lélektani vonatkozásairól

Menekülés a lelkiismeretfurdalás elől

Egy film két változata

Az elmúlt napokban egészen véletlenül ráakadtam az interneten a *Száguldás a semmibe*[1] című filmnek egy újabb, 1997-ben bemutatott feldolgozására, de aztán megnéztem az 1971-es eredetit is, amelyet először a 70-es évek elején láthattam. Gondolataim közben a muravidéki kétnyelvűség, és annak „csúcsteljesítménye", a „kétnyelvű" oktatási modell körül kavarognak.

A 71-es film főszereplője tipikus **fekete bárány,** néhány segítőjén kívül az egész társadalom ellene van, visszatekintő bevágásokból megtudjuk, hogy kitüntetéses Vietnam veterán, tisztességessége miatt elbocsátott rendőr, volt autóversenyző, felesége a tengerbe veszett, senkije és semmije sincs. Autókat visz nagyobb távolságokra, szimbolikus fogadásból Denverből békésen, de erős tempóban halad San Francisco felé, amíg rendőrök nem „provokálják", hogy tényleg száguldásba kezdjen, amely voltaképpen az igazi célja, mert S. F.-ban se vár rá senki. Kaliforniába még sikerül átjutnia, de egy kisváros határában buldózerekkel állják útját, és miután egyik fő segítőjét és lelki támaszát, a vak néger rádióst a vesztét kaján vigyorral váró közönség militánsabb csoportja kiiktatja (technikusát halálra veri, a rádióst is megveri, megfélemlíti, ezután a rádióból hamis információkat kap a lehetséges menekülési útvonalról), rövid kitérő és koncentrálás után mosolyogva belerohan az akadályba. Közben már csak egy fehér ruhás angyal (**Istennő?**) sejlik fel előtte. Van egy olyan értelmezése is ennek az utolsó jelenetnek, hogy a főszereplő azért rohan mosolyogva a halálba, mert valamennyi esélyt ad azért magának az akadályon való túljutásra. (Ne feledjük, mindig is igen kockázatos tevékenységeket folytatott, továbbá, ami direkt nincs benne a filmben, de tény, hogy – lelkiismeretükkel nem találva az összhangot – kb. ugyanannyi veterán lett öngyilkos évekkel később, mint ahányan elestek Vietnamban.[2])

A muravidéki magyarok is már csak isten(nő)i segítségben bízhatnak a kezdetben egyedüli kiútnak, a megmaradás kizárólagos letéteményesének felmagasztalt, a hivatalos állásfoglalás szerint várva várt, de valójában az 1959/60-as tanévtől kezdve központi, jugoszláv (és nem szlovén!) pártutasításra rájuk erőszakolt „kétnyelvű" oktatási-nevelési modell jövőjét illetően. Ma már eléggé elfogadottnak látszik a feltevés, hogy a modell kitalálói abban bíztak, hogy a muravidéki magyarok mi-

előbb beletörődnek sorsukba, ha fokozatosan is, de viszonylag hamar feladják identitásukat, beolvadnak a többségi társadalomba. Somolyogva figyelték a lelkiismereti válságba kerülő nemzeti kisebbség vergődését a „kétnyelvű" oktatási modell csapdának minősülő kényszerpályáján.

A filmbeli kamera kiemelt néhány nyárspolgári arcot, amelyek többet mondtak mindenféle magyarázatnál, a tisztességtelen ámokfutó vasárnap délelőtti szórakozásukat jelentő megzabolázására várva. Valószínűleg arra számítottak, hogy a rendőrök megállítják, legyűrik, megleckéztetik, jól megverik a száguldozót. Tisztességes polgárként még véletlenül sem várták tragédia bekövetkezését. Hogy közben közülük egyesek agyonvernek négereket, hogy rásegítsenek az események általuk elvárt kimenetelére, a történtek szerint ez még belefér a „tisztességes" USA-polgárral szemben támasztott követelményrendszerbe.

1968-ban (a Horvátországi összecsapások kapcsán [Székely 2008: 80], vagy valahogyan a csehszlovákiai erőskezű fellépéssel összefüggésben is?) a többségi nemzet kis (de muravidéki viszonylatban félelmetesen nagy) csoportja[3] elégedetlenkedni kezdett, majd petíciót terjesztett elő a nemzeti megmaradás egyik utolsó kapaszkodójának vélt „kétnyelvű" oktatás ellen. Az alkotmánybíróságig kerülő ügyben csak **1971-ben** született végleges döntés, a „kétnyelvű" modell javára, de ugyanakkor a már amúgy is hiányos magyar jellegének további csökkentése következett be. **1996-ban** újabb petíció fogalmazódott meg néhány szlovéniai polgár részéről, ismét eredménytelenül. (Ruda 2009: 152)

A film erős negyedszázaddal később készült, először **1997-ben** bemutatott, jóval szentimentálisabb változatát végignézve lényeges különbségek fedezhetők fel. A hajsza már nem Keletről Nyugat felé folyik, hanem Délről Északnak, Új Mexikó államból egy Idahóban található város felé,[4] a főszereplő akkor kezd eszeveszett száguldásba, amikor megtudja, hogy feleségét a hegyek közt álló házukból kórházba szállították, mert komplikációk léptek fel szülés közben. Néhány személy kivételével az egész társadalom mellé áll, a „célegyenesben" nem fanyar képű, élvezkedő-kárörvendő közönség, hanem szimpátiatüntetők tömege várja. Még a helyi rendőrfőnök is azt javasolja a már szövetségi méretűvé feltornáztatott ügyben, hogy engedjék át, majd ha meglátogatja feleségét, ráérnek letartóztatni. A rádióból végig hiteles információkat és biztatást kap, de felesége orvosa közreműködik a rendőrükkel, elhúzza a telefonbeszélgetést, amikor felesége hogyléte felől érdeklődik, hogy bemérhessék. Ugyanez a jellemtelen orvos közli a végzetes hírt, amely

a végső lökést adhatja. Markába szorítja a feleségétől kapott érmét, mielőtt nekihajt az akadálynak. De ez a filmváltozat megenged egy menekülési utat, mert a következő képeken ugyanezt az érmét egy útszéli kőről munkatársa emeli fel, továbbá elhangzik a legendaszerű feltételezés, hogy a mintegy 200 lövést ért autóból az utolsó pillanatban kiugorva szimpatizánsai kimenekítették, aztán kislányával távoli helyre költözött. A befejező képen erdős helyen egy kislánnyal sétáló, sántító alak hátulról látható.

A „kétnyelvű" modell indoklói svájci példát felhozva (tehát keletről Nyugat felé tekintve) próbálták elfogadhatóvá, csábítóvá tenni a modellt. Holott Észak (tehát pl. Magyarország vagy Szlovákia) felé indulva eredményesebb lehetett volna a vállalkozás, legalábbis a magyar nemzeti kisebbség szempontjából. Szlovákiában már az 50-es évek közepén szerette volna bevezetni a hatalom a kétnyelvű oktatást, természetesen csakis az ottani magyarok „érdekében", a csehszlovák társadalomba való gördülékenyebb beilleszkedésük céljából. Ellenállás következett be, a szlovákiai magyar iskolák története az oktatás kétnyelvűsítése elleni folyamatos küzdelmet jelentette, jelenti. (Szűcs 2012: 12) A graubündeni (svájci) iskoláknak pedig semmi közük nem volt a Muravidéken bevezetni tervezett modellhez (bővebben: Ruda 1998). Talán csak a modell vonzerejét akarták növelni azzal, hogy svájci példára hivatkoznak. A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület Szentgotthárdon rendezett első nemzetközi konferenciájára svájci előadó is jött. Ha addig nem is történt fáradozás annak bemutatására, hogy a graubündeni modell nagyon is különbözik a muravidékitől (leszámítva: Ruda 1998), ezen a konferencián az is elhangzott, hogy Graubündenben „ügyelnek arra, hogy egy órán belül csak egy nyelven tanítsanak." (Derungs-Brücker 2002: 336) A muravidéki modell lényegét, lételemét képező, egy órán belül egyik nyelvből a másikba ugrálós tanítási módszer biztosítja azt a képlékenységet, hogy a pedagógus döntheti el, hogy tulajdonképpen milyen nyelven is tanítson. A nyelvek közti arányok előírt betartása, illetve ennek ellenőrzése így már szinte lehetetlen. A „valós életet" szándékoztak ezzel modellezni? Magyarországi nemzetiségi területek alacsonyabb műveltségi szintű közegében, de – hasonló társadalmi rétegnél maradva – külföldön (Németországban), vegyes házasságban élőknél is tapasztalható a nyelvek akár egy mondaton belüli keverése, váltogatása, ill. az egyik nyelven elmondottaknak a másik nyelven való (voltaképpen ösztönös) megismétlése. A külföldi környezetbe mielőbb beolvadni vágyó beszélő talán így akarja igazolni (persze nem egészen tudatosan), hogy ő már elég jól bírja a számára idegen államnyelvet.

A muravidéki modell elősegítője, de egyben „fájdalomcsillapítója" is az asszimilációnak, mivel az embereknek szükségük volt arra, hogy valamilyen felsőbb utasításban bízzanak, tompítva ezzel a nyelvvesztés miatti saját lelkiismeret-furdalásukat. Már nem övék (teljesen) a felelősség, az ügyeket az illetékesek intézik és irányítják. Nekik csak (legjobb tudásuk szerint) közre kell működniük, mint egy globális méretű Milgram-kísérletnél.[5]

Összességében tehát nem hibáztathatók a modell kiszolgálói és pláne elszenvedői, főleg nem a „rendszerváltás" előtti időkre visszatekintve.

Ha a hatalommal való passzív együttműködést választjuk, akkor „gondolkodni se kell, mert megmondják a dolgomat. Vesztettem, ők vannak felül, nem tehetek mást, mint hogy ezt belátom, tevékenyen méltányolom, s egyébként fütyülök rájuk. Majd abbahagyom, ha ők is akarják. Nem számít, hogy ostobák: hatalmuk van, erősek." (Sükösd 1983: 85) Ezek az 1967 júliusa és 1968 januárja között leírt sorok jól jellemzik a „szocialista világrendszerben" szinte mindenütt többékevésbé fellelhető egyik túlélési stratégiát. A „rendszerváltás" óta viszont már nem kellene így gondolkozni.

Lélektani „hadviselés" a muravidéki magyarok ellen

A mintegy két év óta különböző e-mail címekre küldött gyűlöletkeltő levelek „következetesen próbálják megerősíteni mondanivalójukat a lakosság szociális nehézségeire alapozva. (…) ...az emberek a kétnyelvű területen nem érzik biztonságban magukat, a rendszeresen küldött »támadó« levelek ugyanis jóformán ellehetetlenítik a normális életet. (...) Eközben (...) hatósági vizsgálatok folynak a magyar intézményekben a közpénzek transzparens, célszerű felhasználását illetően" (Tomka 2014).

Az ilyen típusú fenyegetések úgy is értelmezhetők, hogy ne légy magyar, akkor békén hagyunk, akkor már rád nem vonatkoznak a fenyegetések. Ugyanakkor azt is olvashatjuk, hogy a maribori és ljubljanai magyar nyelvi lektorátusok státusza csak ideiglenesen megoldott: „egyszerűen abszurdum, hogy egyáltalán kétséges, kell-e magyar lektor egy szomszédos országban." (Király M. 2014)

A nemzeti kisebbség különjogainak gazdasági nehézségekre hivatkozva való visszaszorítására tett kísérletek veszélyes vizekre vihetnek.[6] És milyen lenne a *Száguldás a semmibe* harmadik, ma leforgatott változata? Milyen témák lennének benne? Szerelem helyett lánykereskedelem, barátság helyett árulás, be nem tartott, üres, formális ígéretek, hazugságok halmaza és elérendő célként egy nagy (vagy akár kis) halom

pénz. A személyes karriervágy kiélése. Muravidéki magyarnak lenni pedig váltig feketebárány-tulajdonság marad.

Jegyzetek

[1] Eredeti cím: *Vanishing Point* (= enyészpont, eltűnési pont, iránypont), nyugatnémet cím: *Fluchtpunkt San Franzisko* (= a menekülés iránya, helye S. F., 1971), DDR-cím: *Grenzpunkt Null* (1975), *Höllenjagd nach San Francisco* (= pokoli hajsza S. F. felé, 1997)

[2] 60-60 ezer áldozatról van szó.

[3] 681-en írták alá a petíciót. (Székely 2008: 80–81, Bence 2002: 101)

[4] A *Höllenjagd nach San Francisco* (= pokoli hajsza S. F. felé) cím így eléggé elvontnak látszik.

[5] Stanley Milgram, a Yale Egyetem pszichológusának kísérletei 1961-től kezdve. A cél a résztvevők hatalommal szembeni engedelmességének vizsgálata, amikor olyasmit kérnek tőlük, ami lelkiismeretükkel ellenkezik. A kísérletben résztvevő „tanár" (valójában csak ő a kísérleti személy) a rossz válaszokért egyre emelkedő áramütéssel kell büntesse „tanulóját" (valójában színész, aki „elszenvedi" az áramütéseket). A kísérlet elvégzése előtt Milgram megkérdezett más pszichológusokat, mit gondolnak, mi lesz a kísérlet eredménye. Egyöntetűen azt felelték, hogy szerintük csupán néhány szadista személy lesz hajlandó elmenni a legnagyobb feszültségig.

Milgram első kísérletsorozatában a kísérleti személyek 65%-a volt hajlandó kiadni a legnagyobb, 450 voltos áramütést, bár sokuk meglehetősen rossz érzéssel tette ezt meg. Egyetlen résztvevő sem állt meg 300 volt alatt.

Thomas Blass, a Marylandi Egyetem Pszichológia Tanszékének professzora, összegyűjtve a világ országaiban azóta megismételt kísérletek eredményeit, úgy találta, hogy a halálos feszültséget megadni hajlandó kísérleti személyek száma időtől és helyszíntől függetlenül nagyjából állandó: 61% és 66% között van.

[6] Az országgyűlés mindkét háza, a felsőház a keresztény egyházak vezetőinek határozott és egyértelmű támogatása mellett, elfogadta és kihirdette (1938. május 29.) „a társadalmi és a gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról" rendelkező törvényt (1938: XV. tc.). http://www.mazsihisz.hu/zsidotorvenyek-magyarorszagon-49.html

Irodalom

DERUNGS-BRÜCKER 2002. A kisebbségi nyelvek megőrzése és fejlődése. Két- és többnyelvűség a svájci óvodákban és iskolákban és konkrétan Graubündenben. Ruda Gábor szerk. 2002a. *Nemzetiségi iskolák – Kétnyelvű oktatás. Szentgotthárdi konferencia 2000.* Pilisvörösvár–Graz: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Artikel-VII-Kulturverein für Steiermark. 332–339.

Király M. Jutka: Ha a diák tanulni akar, sosem mondom, hogy nem. [Interjú Schwetter Éva ljubljanai magyar lektorral] *Népújság* 58. évf. 1. sz. 2014. január 08. szerda, 11.04
http://www.nepujsag.net/index.php/nemzetiseg/7908-ha-a-diak-tanulni-akar-sosem-mondom-hogy-nem

Ruda Gábor 2009. „Honnan jövünk? Kik vagyunk? Hová megyünk?" Adalékok az 50 éves muravidéki kétnyelvű oktatási modellhez. Kolláth Anna szerk. 2009. *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada.* Bielsko-Biała–Budapest–Kansas–Maribor–Praha: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti (Zora 68). 149–158.

Ruda Gábor 1998. Gondolatok a szlovéniai Muravidéken alkalmazott kétnyelvű oktatási modellről. *Kétnyelvűség* (Szada) 1998/4., 2–16.

Ruda Gábor szerk. 2002a. *Nemzetiségi iskolák – Kétnyelvű oktatás. Szentgotthárdi konferencia 2000.* Pilisvörösvár – Graz: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Artikel-VII-Kulturverein für Steiermark.

Ruda Gábor szerk. 2002b. *Az iskola mint asszimilációs gépezet. Muravidéki kétnyelvű oktatás, rábavidéki nemzetiségi iskolák.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

Sükösd Mihály 1983. A kívülálló. Sükösd Mihály 1983. *A kívülálló – Vizsgálati fogság.* Két regény. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó. 5–113.

Székely András Bertalan szerk. 2008. *Varga Sándor emlékkönyv. Szlovéniai magyar változások a XX. században.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

Szűcs Katalin 2012. *Magyar iskolák (Cseh)Szlovákiában 1944-től napjainkig, a kulturális élet fontosabb vonatkozásaival.* Esztergom: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Kar. Szakdolgozat.

Tomka Tibor: Folytatódik a gyűlöletbeszéd. *Népújság* 58. évf. 1. sz. 2014. január 08. szerda, 11.13
http://www.nepujsag.net/index.php/nemzetiseg/7910-folytatodik-a-gyloeletbeszed

Anyanyelvi dominancia és nemzeti identitás

Bokor József tanár úrral először a szentgotthárdi konferenciánkon[1] találkoztam 2000 júniusának első napjaiban. Felszólalásában meghatározta a nemzetiségi iskolák fő oktatási-nevelési célját. Annak elérését, hogy a tanulóknál anyanyelvi dominancia[2] alakuljon ki, vagy őrződjön meg. Mostanáig az MBKKE kilenc, nagyrészt konferenciák, ill. konferencia-sorozatok anyagát tartalmazó gyűjteményes kötetet és több önálló tanulmányt jelentetett meg a nemzetiségi iskolák–anyanyelv témakörben. A legutolsó, 2012-ben megvalósult konferencia-sorozat kötete szlovák–magyar vonatkozású (Ruda – Szabómihály 2013). Ezekben a kiadványokban sokoldalúan szóba kerül a nemzeti kisebbségi közösségek asszimilációjának, illetve identitásmegmaradásának kérdése. Az alábbiakban áttekintünk néhány tényezőt, amelyek leginkább felelősek a nemzetiségek beolvadásáért.

A második világháború után a szovjet mintájú és irányítású[3] kommunista diktatúrák tevékenyen hozzájárultak az egyes nemzeti kisebbségi közösségek nemzeti identitásának felőrléséhez. Az egyházi iskolák államosításával,[4] Magyarországon a német oktatás ideiglenes megszüntetésével, a németek jelentős részének kitelepítésével, Szlovákiában a magyar közösség jogfosztása részeként iskoláinak bezárásával, a Csehországba való deportálással és a Magyarországra való áttelepítéssel, a szülőföldön maradtak nagy részének reszlovakizálásával maradandó sérüléseket okoztak a nemzeti identitásban. Mindehhez hozzájárult a mezőgazdaság kollektivizálása[5] és az erőltetett urbanizáció, a „szocialista" nehézipar és vele a hozzá idomuló művárosok felépítésének forszírozása, amely folyamatok alapjaiban tették tönkre a nemzetiségi közösségek addig jól funkcionáló, kiegyensúlyozott gazdasági és ezzel összefüggő nyelvi szerkezetét.

Diktatúra körülményei között – még ha van is ellenállás – nagy általánosságban nem létezik a szabad gondolkozás. A nagy többségre demoralizáló hatást fejt ki az önkényeskedés, valamilyen formában a többség idomulni kénytelen, vagy már akar is, a fennálló rendszerben látva jövőjét, többé-kevésbé elfogadva annak megingathatatlanságát. És tulajdonképpen az 1989-es „rendszerváltozás / rendszerváltás" is felfogható ennek a „puhuló", de alapjában véve mégis diktatórikus rendszernek a módosulásaként. A rendszer megingathatatlanságban bízók, illetve az azt elfogadók, elszenvedők vagy azzal kibékülők végül is nem csalódtak, illetve nem számították el magukat nagyon. A „rendszerváltozás" során a diktatúrát nem döntötték meg, az saját

magát számolta fel, átalakult egy demokratikus(abb) rendszerré, illetve a pártnómenklatúra átmentette (elsősorban) politikai hatalmát (elsődlegesen) gazdasági hatalommá. (Brusis 1995)

A 18. századba visszatekintve például láthatjuk, hogy „Franciaországban az egyház áldását élvező szélsőséges abszolutizmus nemzeti méretekben ismételten újrateremtette a türelmetlenséget és a szellemi nyomort. A máglyákon nemcsak lázító könyvek égtek el, hanem olyan fiatalemberek is, mint La Barre, akik olvasták ezeket a könyveket.

Így érthető, hogy a francia filozófusok az előítéletek és a türelmetlenség gyökereit, a megcsontosodott szokásokat a tudás terjesztésével, az ész primátusának hirdetésével akarták szétrombolni." (Sólyom 1997)

Közelebbi példával élve 1945-től 45 év „szocialista" nevelés egész Kelet-Európában, a DDR-ben[6] ezen felül 1961-től 28 év „körbefalazottság" igen mély nyomokat hagyott / hagyhatott az emberekben, amelyeket nagyon nehéz feldolgozni, eltüntetni. Maga a DDR nemzeti himnusz sem tudta maradéktalanul betölteni identitásvédő-őrző feladatát. Johannes Robert Becher verse, Hanns Eisler zenéjével 1949. november 5-én lett himnuszként[7] elfogadva, de a falépítő („antifasiszta vagy antiimperialista védőfalat"[8] építő) DDR-nek kellemetlenné vált az első versszak „Deutschland, einig Vaterland" (Németország, egységes haza) sora, meg persze még az ismétlődő utolsó két sor is: „Über Deutschland scheint!" (Németország felett süt! – mármint az előző, itt nem idézett sorban említett nap), hiszen „Németország" hiányzott a DDR szótárból. Míg az NSZK-nak (Német Szövetségi Köztársaság, németül: Bundesrepublik Deutschland – BRD) már a nevében is benne van. Így a himnusz szövegét a 70-es évek elejétől már nem énekelték.[9] Csak a zenéjét játszották.

A falat könnyű volt 1989-ben szinte napok alatt szétszedni, le- és „szétrombolni". A megmerevedett lelki struktúrákat viszont már annál nehezebb feloldani. A mai napig feszül egy bizonyos ellentét a „keletiek" és a „nyugatiak" között, amely voltaképpen gátolja a keleti („DDR") identitás feldolgozódását. Maga a használt nyelv szókészlete – különösen a bürokráciában – sokban különbözött a nyugati nyelvhasználattól.[10] Ez szintén gátolja az integrációt, mint ahogy az is, hogy a DDR polgárok (valószínűleg) tisztában voltak azzal, hogy például a magyarok szemében két merőben ellentétes kép alakult ki annak idején a kelet- illetve a nyugatnémetekről. Ezt a meglehetősen elmaraszta lő „átlagvélekedést" próbálja odaadó módon Kalász Márton árnyalni például a *Berlin – zárt övezet. Emlékezések* című könyvében (Kalász 2010), bemutatva egyes keletnémet szerzők vitathatatlan esztétikai értékeit, jobbára a (passzív) kulturális ellenállás néhány kulcsfigurájának élet-

művét figyelemmel kísérve, a 60-as években ösztöndíjasként, majd 1971-től a megalakuló berlini Haus Ungarn (Magyar Kultúra Háza) munkatársaként.

Én 1972 augusztusában mentem először Berlinbe, vagyis csak a város keleti felébe, Kelet-Berlinbe, amely – keletnémet szóhasználat szerint (íme máris egy példa, amely politikai-ideológiai felfogásbeli különbséget is tükröz[11]) – „Berlin, Hauptstadt der DDR" volt („Berlin, az NDK fővárosa, amely felirat rendületlenül ott díszelgett a város szélét jelző helységnévtáblákon is), (nyugat)német fogalmak szerint viszont a város körülkerített-körülfalazott szovjet szektora, ellentétben a Német Szövetségi Köztársaság (NSZK) egyik tartományát képező szabad Berlinnel (a város angol, amerikai és francia szektorával). Dél felől közelítettem autóstoppal, és az egyik pihenőhelyről figyeltem a Nyugat-Berlinből kivezető autópályát, annak feltűnően nagy forgalmát és távoli zaját. Tudtam, hogy az nekem elzárt terület, holott valójában én voltam ketrecben (a DDR mintegy 16-17 millió lakosával együtt). Este a keletberlini Tv-toronyból, több mint 200 méteres[12] magasságból láthattam a fényárban úszó Nyugat-Berlint és a sötét keleti városrészt: „…a fény mutatta jól, meddig kelet, s honnan nyugat." (I. m. 170.)

Az 1990. október 3-i újraegyesítés[13] a DDR végét jelentette, mivel az (feltétel nélkül) belépett az NSZK-ba. Ez a hirtelen megszűnés is lelki nehézségeket jelenthetett sok volt DDR polgárnak. Szintén Kalász Márton írja le az egyik mellőzött, másként gondolkozó keletnémet költőről, hogy amikor végre megkapta az útlevelét és kiutazhatott immár véglegesen nyugatra, igazából ott sem tudott már beilleszkedni, mert voltaképpen nem úgy akart volna elmenni, hogy többé ne térhessen vissza. De a DDR hatalom eltávolította a szülőföldjéről, megfosztották a DDR állampolgárságától, elvágva a visszaút lehetőségét. Mert a kezdeti lelkesülés, „a világ iránti kiéheztetettség", „díjak sora" után jött a „megkeserített életének helyszíne iránti föloldhatatlan honvágy". (I. m. 124–125.) A honvágy természetesen még inkább jellemző volt Kalász Mártonnak Dél-Baranyából a szovjet zónába,[14] Zwickau környékére kitelepített földijeire. Groteszk helyzetek is előálltak: a falu párttitkára sem kerülte el a kitelepítést! (I. m. 24.) A *Téli bárány*ban találhatunk egy részletet, amely a pártdiktatúra sablonos magyarországi (egykultúrájú, vagy inkább kulturálatlan, egynyelvű) felfogását mutatja be. „…körülnézhetnél kicsit, mi van az innen kitelepített svábokkal, hogyan élnek. Hátha találsz valamit, amiből jó kis riporttörténetet tartalékolhatnánk. Olyan jóízű, honvágyszínest…" (Kalász 2006: 254)

Szintén a magyarországi nemzetiségek ellen irányuló lépésként 1961-ben[15] megszüntették a nemzetiségi tannyelvű iskolákat, helyettük

bevezették a tantárgyak fele-fele arányára vonatkozó kétnyelvű oktatást. Szlovákiában a magyar iskolák az 1950-es évek közepétől folyamatosan küzdenek a többségi nemzet – kezdetben jugoszláv mintájú – erőszakos kétnyelvűsítési kísérletei ellen. Meg kell viszont jegyezni, hogy a szlovákiai magyar kommunista vezetők egy része lelkiismeretesen kiállt a magyar oktatás mellett (Csicsay 2002: 170–171), hozzájárulva ezzel a magyar iskolák fennmaradásához.

Az 1989-es „rendszerváltás" leginkább a német nemzetiségnek jelentett előnyt, a nyelv újjáéledéséről is beszélhetünk (Brenner 2005), a határon túli magyaroknak elmulasztott lehetőségek (Bence 1992; Pogány 2012) sorozatát.

Rendjén van-e, hogy Szlovákiában a magyarok nem tudnak már elég jól magyarul (szlovákul kell tudni, az „fontosabb"), az autonómiatörekvések pedig komolytalanok?[16] Más vélemények szerint „az autonómia kérdése most már minden külhoni magyar területen a közbeszéd tárgyát képezi, és ezzel úgy tűnik, hogy oldódik a fogalom körül kialakult félelem is, már nem számít tabunak ez a téma..."[17] A többségi nemzet toleránsabb része már nem elszakadási kísérlet előkészítéseként értelmezi ezeket a törekvéseket. A Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fórumának (KMKF) Regionális önkormányzati munkacsoportjában a Nemzeti összetartozás bizottság Autonómia albizottsága (eléggé hosszú és hierarchikus láncolat – mégiscsak tabu téma az autonómia?) „célul tűzte ki, hogy áttekintik a különböző autonómiatörekvéseket, beleértve az európai modelleket is." (Pogány) Az elméleti felkészültség[18] mellett kevés a konkrét terv? Az autonómiáról nem beszélni kell, hanem azt meg kell valósítani?[19] Az idő múlása ugyanis csökkenti az autonómiatörekvések megvalósításának esélyeit egyrészt, mert – ha az egyes országokban valamennyivel eltérő mértékben is, de mindenképpen – gyengül a magyar közösségeknek a többségi nemzetekhez viszonyított számaránya. (A legkisebb határon túli magyar közösség lévén a szlovéniainál bizonyos fokig érthető a csökkenés, annál inkább váratlan eseménynek számított a szlovákiai magyarok fogyása az utóbbi két évtizedben, amely a magyar közösségen belüli összetartó erő gyengülését is jelenti.) Másrészről viszont a rendszerváltás után felnövő új generációnál kevésbé tudnak már hatni a „szocialista nevelés" következményei, erősödik a demokratikus szemléletmód és maga a demokrácia is, továbbá az autonómiatörekvéseket alaposabban át lehet gondolni a rendelkezésre álló idő alatt.

Az emberekbe évtizedekig direkt módon sajtolt szovjetbarát[20] szellem valahol még ott bujkál, még ha nem is akarnak tudni róla. Csehszlovákiában kimagaslóan eredményes volt a „szocialista nevelés",[21] amely igencsak beleivódott az emberek tudatába és még annál tovább,

mélyebbre is. Nagy általánosságban – leszámítva persze az ellenállást, a másként gondolkozókat – kialakult a „szocialista" identitás, ahol is a nemzetiségi kérdés erősen harmadrangú szerepet kapott csak. A mindenkori hatalommal szembeni kritika nélküli meghunyászkodást jelentette (jelenti) ez. Akkor a pártdiktatúra határozta meg, mit szabad tenni és mit nem, a munkakényszer miatt megvolt mindenki részére a viszonylagos anyagi biztonság. Most a létbizonytalansággal zsarolják az embereket, a „szabad" munkaerőpiaccal. Ez már sokkal kézzelfoghatóbb indok, mint a pártdiktatúra sokak által a végén már egyre inkább megmosolygott jelszavai. Ha a sikeres előmenetelről, az érvényesülésről van szó, és ha ennek feltétele az államnyelv magas szintű ismerete, akkor – és főleg olyan helyzetben, amelyben azt sugallják, vagy éppen nyíltan hirdetik, hogy a többségi nyelv megtanulását az anyanyelvvel való foglalkozás csak gátolja – mindenki számára világos: el kell felejteni az anyanyelvet, hogy minél gyorsabban és tökéletesebben meg lehessen tanulni a többségi nemzet nyelvét.

Ilyen módon viszont, ha az érvényesülés a legfőbb kritérium, lehetne azzal is érvelni, hogy például az angol nyelv még a szlováknál (vagy éppen a szlovénnál) is „fontosabb", tehát szlovákul / szlovénul sem érdemes túl jól megtanulni (legyen az az illető „anyanyelve" vagy sem), túl sok időt rászánni, inkább angolul kell tanulni. Tehát (a fenti „logika" szerint fokozva az abszurditást) a nemzetállamnak is az kellene legyen a feladata, hogy elfelejtesse polgáraival a szlovák / szlovén anyanyelvüket, az államnyelvet, helyette pedig az angolt részesítse előnyben, mert hosszú távon csak ezzel tudja biztosítani polgárai érvényesülését. (Vajon mi is ez az „érvényesülés", és ki szabja meg annak pontos tartalmát?)

Jegyzetek

[1] A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (MBKKE) *Nemzetiségi iskolák – Kétnyelvű oktatás* című szentgotthárdi nemzetközi konferenciája 2000-ben, amelynek előadásaiból magyar–német–szlovén nyelvű, azonos című kötet jelent meg 2002-ben, szerk.: Ruda Gábor, kiadó: MBKKE, társkiadó: Artikel-VII-Kulturverein für Steiermark, Graz. Az előadásoknak csak a német változatát tartalmazó kötet: Ruda Gábor (Hrsg.): *Minderheitenschulen – Zweisprachiger Unterricht.* Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2003.

[2] Most nem vállalkozunk az *anyanyelvi dominancia* (Bokor 1999) és egyáltalán az *anyanyelv* fogalmak minden tekintetben kimerítő meghatározására, csak – az *anyanyelv*et alapfogalomnak tekintve – abból a valószínűleg általánosan elfogadott elvárásból indulunk ki, hogy a nemzeti kisebbségi közösségek anyanyelve az élet lehető legtágabb területén kell(ene) elsőbbséget élvezzen, tehát

nemcsak a családon belül, hanem a nyilvános kommunikációs helyzetekben is, ide értve természetesen az iskolát, az egészségügyet, a tájékoztatást, a hivatalos ügyek intézését, stb. És mindez ne csak elméletben legyen lefektetve, hanem valósuljon meg a gyakorlatban is.

[3] Az MKP az 1945-ös választásból azt a következtetést vonta le, hogy fő feladata a választás „korrekciója" minden parlamenten kívüli politikai és más eszközzel. Rákosi egy 1947-ben írott összefoglalójában leszögezte, hogy a választás után azonnal kitűzték célul a Kisgazdapárt feldarabolását. Ugyancsak rögtön tervbe vették a választójog politikai-diszkriminatív szűkítését is. Nincs nyoma annak, hogy Moszkva fékezni igyekezett volna a kommunisták túlbuzgalmát, ellenkezőleg, maga is „besegített" a magyar demokrácia „népi demokráciává" alakításának legtöbb lépésénél. (Rainer M. 1998) A választásokon győztes Kisgazdapárt viszont arra törekedett, hogy a választási eredményekhez igazítsák a végrehajtó hatalom pozícióinak megosztását. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány időszakában a polgármesteri, jegyzői tisztségek túlnyomó részét kommunistákkal és (kisebb számban) szociáldemokratákkal töltötték be, a rendőrség tisztikarában a túlsúly még nagyobb volt. Az „arányosítás" mellett a kisgazdák javasolták a földreform végrehajtása során elkövetett túlkapások (a gazdag-és helyenként középparaszti birtokok törvényellenes felosztása) orvoslását. Javasolták a helyhatósági választások megtartását és a mezőgazdasági érdekképviselet (Parasztszövetség) felruházását a szakszervezetekhez hasonló jogokkal. A kommunisták valamennyi kérdésben homlokegyenest ellenkező álláspontra helyezkedtek. Az ellentét az 1946. márciusától Nagy Ferenc miniszterelnök lemondásáig terjedő tizenöt hónap alatt az ún. „koalíciós válságok" sorozatához vezetett. Ezek során mindinkább szűkült a magyar demokrácia játéktere, mígnem a vezető párt legitim vezetőinek letartóztatásával és emigrálásával 1947. május 30-ával lényegében meg is szűnt. (Palasik 1998: 113–122) A kommunista vezetőknek nem volt tapasztalatuk a többpártrendszerű demokrácia működésére vonatkozólag, ám vezetőik többsége, elsősorban Rákosi Mátyás, kitűnően alkalmazkodtak a helyzethez. Ezt megkönnyítette az a magyar sajátosság, hogy az érdemi politikai döntések a koalíciós pártok vezetőinek szűkkörű, informális értekezletein (az ún. pártközi értekezleteken) születtek, a nyilvánosság teljes kizárásával. (Balogh–Szabó 1994)

[4] A diktatórikus politikai rendszerekre jellemző, kárpótlás nélküli államosítás Magyarországon 1945-ben kezdődött meg, 1949-ben már minden tíz dolgozónál többnek munkát adó cég és a külföldi tulajdonú vállalatok is állami tulajdonba kerültek.

[5] A téeszesítés első hulláma már 1948-ban elkezdődött, ám 1956-ig a parasztoknak csak töredékét, s főleg a szegényeket sikerült belépésre bírni. 1958-ban az összes mezőgazdaságban dolgozónak 79 százaléka még saját földtulajdonnal rendelkező kistermelő volt. A folyamat befejezésére 1959 és 1961 között került sor. Az egyéni gazdák aránya 1962-ben már csak 6,5 százalékot tett ki. (http://mek.oszk.hu/01900/01906/html/index1282.html)

[6] Deutsche Demokratische Republik (DDR) = Német Demokratikus Köztársaság (NDK)

[7] DDR himnusz (német nyelven): http://hu.wikipedia.org/wiki/A_N%C3%A9met_Demokratikus_K%C3%B6zt%C3%A1rsas%C3%A1g_himnusza

[8] Németül: „Antifaschistischer Schutzwall", „Antiimperialistischer Schutzwall" is – ezek a kifejezések a pártarrogancia magas fokát testesítik meg, mert mindenki tudta, hogy a berlini fal és a DDR–BRD határ nem a fasizmus és az imperializmus ellen véd, hanem a DDR-nek a börtönfala.

[9] http://www.hdg.de/lemo/html/Nachkriegsjahre/EntstehungZweierDeutscherStaaten/hymneDerDDR.html

[10] http://de.wikipedia.org/wiki/Sprachgebrauch_in_der_DDR

[11] „…a német nyelv is kétféle már, más a szemlélete egyiknek, s más a másiknak. Ehhez nyelvjárásnak, egyébhez nincs köze (…) Az úgynevezett pártirodalmi művek szerzői sokáig, amint mondják, még rá is tettek erre egy lapáttal." (I. m. 143–144.)

[12] A torony teljes magassága 368 méter, Németország máig legmagasabb épülete. Valószínűleg a DDR öntudat emelése céljából épült 1965 és 1969 között, többszörösen túlhágott, végül már nyilvánosságra sem hozott költségvetéssel.

[13] Ettől kezdve október 3. Németország nemzeti ünnepe, a német egység napja (Tag der Deutschen Einheit). Előtte – az egységről való le nem mondás jegyében – június 17. volt az egység napja, az 1953-as, szovjet tankok által levert kelet-berlini felkelés emlékére. Berlint Kelet–Nyugat irányban kettészelő sugárútnak a Brandenburgi kaputól az Ernst-Reuter-Platz-ig a neve ma is Straße des 17. Juni.

[14] Németország szovjet megszállási zónájával azonos területen hozták létre 1949. október 7-én az NDK-t. Az egyik „indok" az NSZK 1949. május 23-i megalakulása volt. Olimpiákon még szerepelt 1956-tól 1964-ig Egyesült Német Csapat.

[15] A „szocialista tábor" magabiztosságát alátámasztó események: A szlovéniai Muravidéken a magyar iskolák erőszakos megszüntetésével már az 1959/60-as tanévben megkezdődött az egy tanórán belüli váltakozó nyelvű kétnyelvű, szlovén dominanciájú oktatás, a magyar lakosság „megmaradása érdekében". 1961. április 12-én Jurij Gagarin, augusztus 6–7. között German (!) Tyitov űrutazása. Június 3–4. között J. F. Kennedy Ny. Hruscsovnak Bécsben beleegyezését adta olyan intézkedésekre, amelyekkel megakadályozzák a DDR-ből a Nyugat-Berlinbe történő szökéseket (aminek és J. F. Kennedynek a berlini fal építése kezdetén tanúsított tartózkodó álláspontja fényében álságosnak tűnnek az 1963. június 26-i berlini beszéd teátrális mondatai: „Two thousand years ago the proudest boast was »Civis Romanus sum«. Today, in the world of freedom, the proudest boast is »Ich bin ein Berliner«. [Kétezer évvel ezelőtt az volt a legbüszkébb mondat, hogy »római polgár vagyok«. Ma, a szabad világban a legbüszkébb mondat így hangzik: »berlini vagyok«.] […] All free men, wherever they may live, are citizens of Berlin, and, therefore, as a free man, I take pride in the words »Ich bin ein Berliner!« [Minden szabad ember, bárhol is éljen, Berlin polgára, ezért szabad emberként büszke vagyok arra, hogy mondhatom: »berlini vagyok!«]"). Augusztus 12-ről 13-ra virradó éjszaka létrehozták a berlini falat (az ellenállásban használt fedőnevét polgárosított Willy Brandt főpolgármester félbeszakítva Konrad Adenauer elleni választási körút-

ját, Berlinbe siet). Október 17–31. között tartották Moszkvában a XXII. pártkongresszust, immár „a kommunizmus építőinek" (http://retronom.hu/index.php?q=node/33205) kongresszusát, a szovjet szocializmus építését már befejezettnek nyilvánították.

[16] http://www.felvidek.ma/nezopont/jegyzet-kommentar/46298-hun-ik-magyarok-akarunk-mi-egyaltalan-maradni-szlovakiaban

[17] http://www.hirek.sk/magyarvilag/20140605173057/Trocsanyi-az-autonomiatorekvesek-nem-egyenloek-az-elszakadassal.html

[18] Lásd pl. Csáky 1996, *Az önkormányzat…* 1995, Duray 1999

[19] Tomka György hozzászólása a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet 25 éves fennállására rendezett ünnepségen 2013. november 15-én.

[20] 1951 januárjában jelent meg Pozsonyban a Csehszlovák–Szovjet Baráti Szövetség *Szovjetbarát* című havilapjának első száma. (Szűcs 2014: 30)

[21] Vegyünk még néhány, igen meggyőző lapcímet a korszakból: *A Szocializmus Felé Vezető Út,* a *Propagandista, A Népnevelő Naplója,* valamint az 50-es évek második felében induló *Szocialista Nevelés.* (I. m. 25, 30)

Irodalom

Az önkormányzat az önrendelkezés alapja : a szlovákiai magyar választott képviselők és polgármesterek országos nagygyűlésének hiteles jegyzőkönyve : Komárom, 1994. január 8. Komárom: Komáromi Lapok. 1995.

Balogh Sándor – Szabó Éva 1994. Koalíció és politikai érdekegyeztetés (A pártközi értekezlet). *Múltunk,* 1994. 4. sz. (http://www.rev.hu/sulinet45/ora2/ora2.htm)

Bence Lajos: Egy elmulasztott lehetőség margójára. (A kétnyelvű oktatás harminc éve Szlovéniában.) In: Győri-Nagy Sándor – Kelemen Janka (szerk.): *Kétnyelvűség a Kárpát-medencében II.* Széchenyi Társaság, Budapest 1992. 68–73.

Bokor József: Az anyanyelv dominanciájáért a kétnyelvűségben. In: Bokor József (szerk.): *Az anyanyelv a kétnyelvűségben.* Maribor–Lendva 1999. 26–29.

Brenner Koloman 2003. Das Schulsystem der deutschen Minderheit in Ungarn auf dem Scheideweg. Ruda Gábor szerk. *Kisebbségi oktatás és gyermekirodalom / Manjšinsko šolstvo in otroška literatura / Minderheitenschulen und Kinderliteratur. Muravidék, Rábavidék, magyarországi németek / Pomurje, Porabje, Nemci na Madžarskem / Murgebiet, Raabgebiet, Ungarndeutsche.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. 74–78.

Brusis, Martin 1995. *Systemtransformation als Entscheidungsprozeß. Eine Politikfeldanalyse zur Privatisierung in Ungarn.* Berlin: Edition Berliner Debatte (Dissertation).

Csáky Pál 1996. *A szlovákiai magyarság autonómiatörekvései.* http://www.hunsor.se/dosszie/szlomagyautonomiatorekvesei.pdf (2014. 06. 14. 1.37)
Csicsay Alajos 2002. Iskolatörténet. Dunaszerdahely: Lilium Aurum.
dé, Felvidék.ma 2014. június 7. Magyarok akarunk mi egyáltalán maradni Szlovákiában? http://www.felvidek.ma/nezopont/jegyzet-kommentar/46298-hun-ik-magyarok-akarunk-mi-egyaltalan-maradni-szlovakiaban (2014. 06. 13. 10.19)
Duray Miklós 1999. *Önrendelkezési kísérleteink.* Somorja: Méry Ratio.
Kalász Márton 2006. *Téli bárány.* Budapest: Magyar Napló – Írott Szó Alapítvány. (1986/2004. Budapest: Magvető Kiadó; / Budapest: Magyar Napló…)
Kalász Márton 2010. *Berlin – zárt övezet. Emlékezések.* Budapest: Holnap Kiadó.
Palasik Mária 1998. A Kisgazdapárt felbomlasztására irányuló kommunista taktika lépései. *A fordulat évei 1947–1949.* Budapest: 1956-os Intézet. 113–122.
Pogány Erzsébet 2012. június 1. Vélemények az autonómia-törekvések esélyeiről. http://www.felvidek.ma/nezopont/velemeny/34195-velemenyek-az-autonomia-torekvesek-eselyeirol (2014. 06. 13. 10.28)
Rainer M. János 1998. A magyarországi fordulatok és a szovjet politika 1944–1948. *Rubicon,* 1998. 4–5. sz. 50–57.
Ruda Gábor – Szabómihály Gizella szerk. 2013. *Nemzetkép és identitás a nemzetiségi iskolák tankönyveiben. Közép-európai példák: Magyarország és Szlovákia. Pilisvörösvár* – Dunaszerdahely – Komárom – Nyitra – Esztergom: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – GRAMMA Egyesület – Nyitrai Konstantín Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara – Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Kar – Selye János Egyetem
Sólyom Zsuzsanna 1997. *Vallás és hit Kölcsey Ferenc esztétikájában.* Kolozsvár: Szakdolgozat a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen.
Szűcs Katalin 2014. *Magyar iskolák (Cseh)Szlovákiában 1944-től napjainkig, a kulturális élet fontosabb vonatkozásaival.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
Gróf Teleki Pál 2012. *Magyar nemzetiségi politika.* Gyula: Digi-Book Magyarország Kiadó. http://oszkdk.oszk.hu/storage/00/00/64/82/dd/1/TelekiP_Magyarnemzetisegipolitika_9786155322891_PDF.pdf (2014. 06. 09. 1.19) 1940. Budapest: Stádium Sajtóvállalat Rt. újrakiadása.

TRÓCSÁNYI: az autonómiatörekvések nem egyenlőek az elszakadással. 2014. június 5. http://www.hirek.sk/magyarvilag/20140605173057/Trocsanyi-az-autonomiatorekvesek-nem-egyenloek-az-elszakadassal.html (2014. 06. 13. 22.35)

Ruda Gábor: DDR.
Közvetlenül Németország újraegyesítése előtt vagy után (volt) NDK-s területen készített fényképfelvételről 2016-ban az MBKKE dunaszerdahelyi kiállítására 89 x 135 cm-re felnagyított digitális nyomat

Határon átnyúló tudományos-kulturális együttműködés
A szlovéniai Muravidék

Bevezető

Az alábbiakban a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (a továbbiakban MBKKE) által kezdeményezett határokon átívelő, főként a szlovéniai Muravidékkel kapcsolatos, különböző programokról lesz szó, ahol tehetjük, kiemeljük azok pedagógiai, konkrétan a muravidéki kétnyelvű oktatással kapcsolatos vonatkozásait is (az MBKKE tudományos kutatómunkájáról bővebben SZÉKELY, 2010: 17–28; RUDA, 2009: 35–44). A pilisvörösvári székhelyű MBKKE 1997. december 30-án alakult meg, 1998 januárjától kezdve folytatja tevékenységét. Az MBKKE programjai megvalósításában – kortárs művészeti kiállítások, irodalmi estek és a nemzetiségi oktatás témájú konferenciák szervezésénél, valamint a könyv- és folyóirat-kiadásnál – számos alkotóművész és kutató, valamint szervezet és intézmény, illetve azok vezetője vett (vesz) részt (bővebben RUDA, 2009). A szlovéniai Muravidékre vonatkozóan, a teljességre most nem törekedve (elnézést kérve azoktól, akik most itt nem szerepelnek), felsoroljuk néhány személy nevét a legaktívabbak közül, legtöbbjük az MBKKE tagja. Dr. Bence Lajos költő, irodalomtörténész, a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság elnöke; Bence Utrosa Gabriella író, dr. Elizabeta Bernjak nyelvész, a Maribori Egyetem tanára; dr. Göncz László történész, országgyűlési képviselő, a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet (MNMI) volt igazgatója; dr. Hagymás István pszichiáter, író, fotóművész; dr. Halász Albert költő, néprajzkutató; Kepe Lili, az MNMI igazgatója; Suzanne Király-Moss festőművész; dr. Varga József költő, író, nyelvész, ny. egyetemi tanár, a Maribori Egyetem Magyar Tanszékének volt vezetője; C. Toplák János költő, író, képzőművész, dr. Zágorec-Csuka Judit költő, irodalomtörténész; mint „tiszteletbeli" muravidéki pedig dr. Kolláth Anna nyelvész, a Maribori Egyetem Magyar Tanszékének vezetője. A muravidéki gyökerűek, illetve kötődésűek közül gondolnunk kell a ljubljanai Zdenko Huzjan képzőművészre és a Slovenske Konjicéban élő Salamon Árpád grafikusművészre is.

A muravidéki együttműködő, illetve befogadó intézményekre / szervezetekre vonatkozóan teljesebb képet lehet adni: Bánffy Központ, Dobronak Községi Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség, Dobronoki György-ház, Hetés Kultúregyesület, Kétnyelvű Általános Iskola Dobronak, Lendva Község, Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkor-

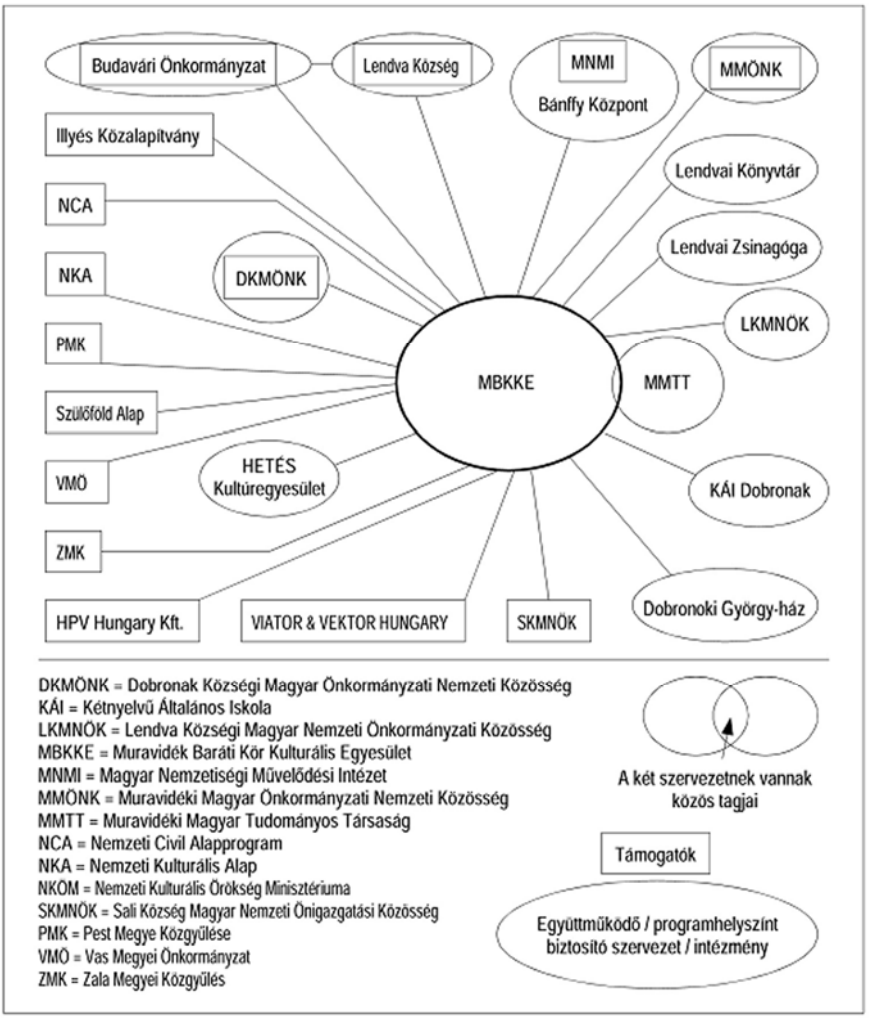

1. ábra: Együttműködési diagram [2010. évi helyzet]

mányzati Közösség, Lendvai Könyvtár, Lendvai Zsinagóga, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség, Muravidéki Magyar Tudományos Társaság (1. ábra, 1. táblázat).

Feltétlenül meg kell említeni a támogatókat is, akiknek a segítsége nélkül a programok nem valósulhattak volna meg. Közülük muravidé-

kiek: Dobronak Községi Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség, Lendva Község, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség és Sali Község Magyar Nemzeti Önigazgatási Közösség, továbbá magánszemélyek. Muravidéki tulajdonú magyarországi cég a HPV Hungary Kft. Hasonlóan szlovéniai a VIATOR & VEKTOR Hungary is. Magyarországi támogatók: Budavári Önkormányzat, Illyés Közalapítvány, Nemzeti Civil Alapprogram, Nemzeti Kulturális Alap, Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Pest Megye Közgyűlése, Szülőföld Alap, Vas Megyei Önkormányzat, Zala Megyei Közgyűlés (1. ábra).

Sorsz.	A program címe	Év	Együttműködő / befogadó intézmény, hely
1	A Muravidék folyóirat bemutatója	2003	Lendvai Könyvtár, Lendva Község, MNMI
2	A Hidak című fotókiállítás	2003	Lendvai Zsinagóga, Lendva Község, MNMI
3	A Hidak című fotókiállítás	2004	Kétnyelvű Általános Iskola, Dobronak
4	Hagymás István Magsejtés című esszékötetének bemutatója	2005	MNMI, Bánffy Központ, Lendva
5	Varga József Tudatformáló idők című novellaregényének bemutatója	2005	Hetés Kultúregyesület, Göntérháza
6	Székely András Bertalan: Határhártyák – Interetnikus folyamatábrák és pillanatképek a Kárpát-medencéből és Varga József Tudatformáló idők című kötetek bemutatója	2006	Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség, Lendva
7	Kisebbségek és népcsoportok Európája című konferenciasorozat 5. része	2007	MNMI, Bánffy Központ, Lendva
8	Magyar tűzzománcművészek kiállítása	2008	MNMI, Bánffy Központ, Lendva
9	A Varga Sándor emlékkönyv bemutatója	2009	MNMI, Bánffy Központ, Lendva
10	Muravidéki iskolák és könyvtárak az anyanyelv megmaradásáért című konferencia	2010	MNMI, Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség, Lendva

11	Cár Jenő (Evgen Car): A gólyák is elpusztulnak című kötetének bemutatója	2010	MNMI, Dobronoki György-ház, Dobronak
12	Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában című, 5 részes konferenciasorozat*	2010–2011	Hetés Kultúregyesület, MNMI, Bánffy Központ, Lendva

*A konferenciasorozat 4. része Lendván lett megrendezve 2011. február 26–27. között, az azonos című kötet is 2011-ben jelent meg.

1. táblázat: Muravidéki szervezetekkel / intézményekkel közösen megvalósított programok

Kapcsolatépítés

Szervezetek, intézmények közötti együttműködések sok esetben személyes (adott esetben baráti) kapcsolatok, „alulról jövő kezdeményezések" következtében alakulnak ki. Így jött létre a testvérvárosi kapcsolat a Budavári Önkormányzat és Lendva Község[1] között is. Az egyetemi oktatóként is tevékenykedő dr. Nagy Gábor Tamás polgármester a 90-es évek második felében felfigyelt Hagymás István Casanova napja[2] című kötetére, és meghívta a szerzőt egyik szemináriumára. Ezt követően Nagy Gábor Tamás már az MNMI meghívására látogatott el Lendvára, hamarosan formálisan is létrejött a testvérvárosi kapcsolat. Egy hasonló esetet ír le Kuli Imre is (KULINÉ BOZSIK – KULI, 2010: 87–90), és az MBKKE nevében sem véletlenül szerepel a Muravidék B a r á t i K ö r (kiemelés R. G.) szóösszetétel. 1995 májusában Ruda Gábor véletlenül(?) részt vett egy gödöllői kétnyelvűségi konferencián.[3] A Győri -Nagy Sándor szervezte tanácskozásra Lendváról is jöttek kollégák, többek közt Zágorec-Csuka Judit és Kepe Klári. Még azon a nyáron Ruda Gábor dr. Bencze Lászlóval Lendvára látogatott. Főként a kétnyelvű oktatáshoz kapcsolódó első információk és benyomások részben interjúk formájában rögzítésre is kerültek, amelyek egy része meg is jelent, sajnos csak hét év múlva (BENCZE – RUDA, 2002: 20–36.). AZ MBKKE megalakulása óta a Muravidékkel kapcsolatos programjainak egyik legfőbb segítője a Budavári Önkormányzat (1. ábra).

Programok a Muravidéken

Az MBKKE működésének első éveiben nem muravidéki, hanem inkább magyarországi és más országokbeli helyszíneken valósultak meg olyan

programok, amelyekben muravidéki alkotók és kutatók is részt vettek. Ilyenek voltak a különböző kiállítás-sorozatok, amelyek közül a Kortárs magyar művészek kiállítás-sorozata 2000–2002 összesen 22 helyszínen valósult meg (bővebben RUDA, 2009: 15–17). Az első konferenciára 2000-ben Szentgotthárdon került sor Nemzetiségi iskolák – Kétnyelvű oktatás címmel (vö. RUDA, 2009: 35), az azonos című kötet 2002-ben jelent meg (RUDA, 2002). A 2001 óta megjelenő Muravidék folyóiratnak is vannak már kezdettől fogva muravidéki szerzői. 2003-tól már rendszeresek a különböző művészeti és irodalmi muravidéki programok, konferenciát viszont csak 2010-ben rendezett először az MBKKE a Muravidéken (1. táblázat).

Muravidéki szerzők kötetei

Az MBKKE kiadványainak jelentős része muravidéki szerzők műve (vö. RUDA, 2009: 63–72). Kezdetben a kiadványok jegyzéke (MURAVIDÉK 2, 56–57; 4, 65), majd 2003-tól rövid könyvismertetők rendszeres időközökben olvashatók a Muravidék című folyóiratban (RUDA, 2003: 62–63; 2005: 61–63; 2006a: 62–63; 2007: 110–113; 2010: 62–65; ZÁGOREC-CSUKA 2003: 63), amelynek eddigi 252 szerzője közül 37 szlovéniai alkotó, legtöbbjük muravidéki illetőségű magyar, de időnként szlovén szerzők műveit is közli a folyóirat magyar fordításban. Hagymás Istvántól, Varga Józseftől és Zágorec-Csuka Judittól 3-3 kötet jelent meg, ebből Zágorec-Csuka Judit A Zrínyiek nyomában című tanulmányának horvát fordítása (Tragom Zrinskih) a Horvátországi Magyar Tudományos és Művészeti Társasággal közös kiadásban. Székely András Bertalan szerkesztésében a Varga Sándor emlékkönyvet adta ki az MBKKE, Cár Jenőtől (Evgen Car) pedig A gólyák is elpusztulnak című drámát. A tervek szerint 2010 októberében jelenik meg Zágorec-Csuka Judit A muravidéki magyar könyvek világa című tanulmánykötete (2. táblázat).

Sor-sz.	Szerző / szerkesztő	A könyv címe	Év	Megjegyzés
1	Hagymás István	Utazások Fellinivel a Zenekari próbára, A nők városába és a Satyricon világába – filmelemzések	2002	filmelemzések
2	Zágorec-Csuka Judit	A Zrínyiek nyomában	2003	tanulmány

3	Hagymás István	Magsejtés – 12 esszé	2004	válogatott írások, 14 színes táblával
4	Varga József	Tudatformáló idők	2005	novellaregény Varga Tímea illusztrációival
5	Varga József	Vallomás	2005	válogatott versek német és szlovén fordítással
6	Varga József	Časi oblikovanja zavesti	2006	a Tudatformáló idők fordítása, Varga Tímea illusztrációival
7	Hagymás István	A mitikus József Attila. Szinkronicitások József Attila életében és életművében	2007	tanulmány
8	Zágorec-Csuka Judit	A családom anyanyelve – a muravidéki magyarok identitása tükrében	2008	tanulmány
9	Varga Sándor, Székely András Bertalan (szerk.)	Varga Sándor emlékkönyv – Szlovéniai magyar változások a XX. században	2008	riportok, tanulmányok szlovén nyelvű összefoglalóval
10	Evgen Car (Cár Jenő)	A gólyák is elpusztulnak	2009	Eredeti cím: Štrki tudi umirajo, fordította és a zárótanulmányt írta: dr. Zágorec-Csuka Judit
11	Judit Zágorec-Csuka	Tragom Zrinskih	2009	A Zrínyiek nyomában fordítása, a Horvátországi Magyar Tudományos és Művészeti Társasággal közös kiadás
12	Zágorec-Csuka Judit	A muravidéki magyar könyvek világa	2010	A Muravidéki Magyar Tudományos Társasággal közös kiadás

2. táblázat: Muravidéki szerzőktől megjelentetett könyvek

Közös kiadványok

Muravidéki szervezetekkel közösen eddig [továbbra is a 2010. évi helyzetről van szó] három kötetet sikerült kiadni (3. táblázat).

Sor-sz.	Szerző / szerkesztő	A könyv címe	Év	Társkiadó, hely
1	Evgen Car (Cár Jenő)	A gólyák is elpusztulnak	2009	Dobronak Községi Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség, Dobronak
2	Ruda Gábor szerk.	Muravidéki iskolák és könyvtárak az anyanyelv megmaradásáért	2010	HETÉS Kultúregyesület, Göntérháza
3	Zágorec-Csuka Judit	A muravidéki magyar könyvek világa	2010	Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, Lendva

3. táblázat: Muravidéki szervezetekkel közös kiadványok

Néhány alapelv

„Nem mindegy, / hogy hol, mikor, miért és kik ellen / emelsz bátran szót…" írja Varga József Nem mindegy című versében (VARGA, 2005a: 14). Általában nem mindegy, hogyan élünk, mikor mit mondunk, de életünkhöz szorosan hozzátartozik az is, hogy mit eszünk (iszunk). „Ugyanúgy, ahogy az alkohol, vagy a mámorító drogok hatással vannak a tudatra és a megkülönböztető képességre, hasonló módon, minden, amit megeszünk és megiszunk, valamilyen mértékben befolyásol minket."[4]

„A szennyezett levegő és víz, valamint az egészséges iskola, lakókörnyezet, a rendszeres sport, a helyes táplálkozás és a mozgás hiánya együttesen vezetett oda, hogy az 1994-ben végzett felmérések szerint másfélmillió tanulóból 70 ezer egészségügyileg veszélyeztetetté vált Magyarországon." (TOMPA, 2003)

Az MBKKE egyik rendszeresen ismétlődő programja, a nyári művészeti és irodalmi alkotótábor 2010. évi megrendezésénél egy szinte a képtelenséggel határos óhaj kapcsán – az egyik (nyilvánvalóan elkényeztetett) gyerek, a közösségből kilógni szándékozva, pizzát akart rendelni magának vacsorára, amely terv a szolgáltató ellenkezése miatt

szerencsére nem valósult meg (a pizzasütő messze esett a táborhelytől) – Papp Katalin fogalmazta meg, hogy a különböző szertelen étkezési szokások hozzájárulnak a magyar kultúra tönkretételéhez. Kultúránkhoz ugyanis szorosan hozzátartozik az evéskultúra is. Ennek fellazulása nyilvánvalóan hozzájárul az összkultúránk sivárodásához, sorvadásához. Nem arról van szó, hogy ne becsüljük meg más népek, nemzetek különböző ételkülönlegességeit, étkezési hagyományait. Ezekkel a turizmus-ipar előretörésével akarva-akaratlan találkozik az emberek nagy része. De egyrészt az otthon (Magyarországon / Szlovéniában) kapható egyes külföldi típusú ételek már nem ugyanazok, mint származási országukban, másfelől a reklám annyira befolyásolja már az étkezést, hogy egyre kevésbé esszük (isszuk) azt, amit szeretnénk (nem is beszélve arról, hogy amire szükségünk lenne). Az iskola, kiváltképp az „egymás mellett élés – együttélés" (ZÁGOREC-CSUKA, 2010) példájaként említhető muravidéki kétnyelvű modell felkarolhatja ezt a témakört. Varga József *Tudatformáló idők* című novellaregényének egyes fejezetei – Gabonaaratás, A tökmagolaj készítése (VARGA, 2005: 13–16; 77–85) – a hagyományos élelmiszerek előállítási munkáiról szólnak (a könyvről bővebben RUDA, 2006; ARDAY, 2007).

Az MBKKE tevékenységével, különböző programjaival kulturális alternatívákat kínál fel az aktív és kevésbé aktív (hogy a passzív kifejezést kerüljük) résztvevőknek. A kultúrát most a lehető legszélesebb értelemben vesszük, beleértve a nyelvet, a nyelvoktatást, a kétnyelvű oktatást és az ilyen irányú kutatást is. Találóan írja Székely András Bertalan, hogy „a tudományos kutatás, azon belül a társadalomkutatás helyszínei többnyire akadémiai, egyetemi, esetleg minisztériumi vagy önkormányzati fenntartású intézmények. Elvétve akad csupán példa arra, hogy egyesületi vagy alapítványi formában folyjék ilyen jellegű tevékenység. Ez utóbbiak egyike a Pilisvörösvár székhelyű Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület."(SZÉKELY, 2010: 17). Az MBKKE lehetőséget mutat tehát, lehetőséget szeretne mutatni másfajta utak keresésére.

Ismertek a száz éve funkcionáló alternatív pedagógiai gyakorlat és az erre épülő, illetve ehhez kapcsolódó projektpedagógia (vö. KISS, 2005) előnyei. A projektpedagógia egyik ismérve, hogy „…valóságos: nem kitalált, nem mesterkélt, hanem a társadalmi környezet által felkínált" (KISS, uo.) feladatokkal foglalkozik. A Muravidéken az egyik ilyen nagyon is valóságos probléma a magyarok gyorsuló asszimilációja, amely kérdéskörrel való hatékony foglalkozás tulajdonképpen a muravidéki kétnyelvű oktatási rendszer reszortja is lenne. A „nincs alternatíva" jelszava, a társadalom, ezen belül a kultúra, a pedagógia rossz emlékeket felidéző egyenirányúsítása („Gleichschaltung") a diktatórikus rendszerek jellemzője.

Nem véletlen, hogy Magyarországon csak az 1989-es változások után kezdtek megalakulni a különböző alternatív iskolák.

Varga József köszöntése

Ezúton is szeretnénk átadni jókívánságainkat dr. Varga József professzor úrnak 80. születésnapja alkalmából. Sok köszönet illeti őt azért a segítőkész és baráti hozzáállásért, amelyet a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület programjai iránt tanúsított és tanúsít. Az MBKKE egyik legaktívabb tagjaként minden eddigi felkérésre, amelyek a programokon való részvételre vonatkoztak, örömmel mondott igent, még akkor is, amikor a rendezvényekre való eljutás hosszú utazással járt. Több önálló szépirodalmi kötetét adta ki az MBKKE, amelynek összes kisebbségkutatási tanulmánykötetében is szerepel. (Eddig hét ilyen gyűjteményes kötet jelent meg, a nyolcadik alapjául szolgáló konferenciasorozat megvalósulása folyamatban van.) Varga József szerzője az MBKKE Muravidék című kulturális folyóiratának, nagy megtiszteltetés érte a folyóiratot, amikor ő írt bevezetőt a folyóirat első számához (Varga, 2001: 3; Ruda, 2009: 7–8).

További eredményes alkotó- és kutatómunkát, minél jobb egészséget kívánunk neki, hogy az értékes szellemi munkája kiegyensúlyozásaként – mint általában minden muravidéki ember – az egyetemes borkultúránk részét képező szőlőjével is legyen ideje foglalkozni. Jelen tanulmány szerzője – számos ismert irodalmár és művész mellett – megfordult már vendégeit göntérházi otthonában is mindig szívélyesen fogadó Varga József nem hivalkodó, de annál barátságosabb lendvahegyi pincéjében.

Jegyzetek

[1] A volt Jugoszláviához hasonlóan a község magyarországi viszonylatban a volt járásnak megfelelő közigazgatási egység. Lendva Községet Lendva városa és a környező települések alkotják.
[2] Hagymás István 1993. Casanova napja. Fellini Casanovájának asztrálmítoszi vonatkozásai. Hazánk Könyvkiadó, Győr.
[3] Másvalaki helyett ment el, akinek egyéb elfoglaltságai adódtak.
[4] http://www.ahimsa.hu/index.php?
Itemid=28&id=135&option=com_content&task=view

A hivatkozott irodalom

Arday Lajos 2007. Varga József: Tudatformáló idők. Muratáj 2006/1–2 149–151.

Bencze – Ruda, 2002. Interjúk Tomka Györggyel, Varga Istvánnal és Bukovec Jánossal. In: Ruda szerk. 2002a. 20–36.
Kiss László 2005. A projektpedagógia nevelési hatásrendszerének vizsgálata. Kecskemét. http://www.spec.hu/proj_ped_nev_hat.htm
Kuliné Bozsik Erzsébet – Kuli Imre 2010. Szlovén–magyar általános iskolai baráti kapcsolatok. In: Ruda szerk. 2010a: 87–90.
Muravidék 2 2002. 56–57.
Muravidék 4 2003. 65.
Ruda Gábor szerk. 2002. Nemzetiségi iskolák – Kétnyelvű oktatás. Szentgotthárdi konferencia 2000. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, Pilisvörösvár.
Ruda Gábor szerk. 2002a. Az iskola mint asszimilációs gépezet. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, Pilisvörösvár.
Ruda Gábor 2003. Kisebbségi oktatás, kisebbségi gyermekirodalom. Muravidék 5. 62–63.
Ruda Gábor 2005. A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület új kiadványai. Muravidék 8. 61–63.
Ruda Gábor 2006. Tudatroncsolás. Gondolatok Varga József Tudatformáló idők című regényéhez. Aracs – a délvidéki magyarság közéleti folyóirata, 2006. június 4. VI. évf. 2. sz. 95–99.
Ruda Gábor 2006a. A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület újabb kiadványai. Muravidék 10. 62–63.
Ruda Gábor 2007. A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület új kiadványai. Muravidék 12–13. 61–63.
Ruda Gábor szerk. 2009. A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület programjai 1998–2008. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, Pilisvörösvár.
Ruda Gábor 2010. A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület kiadványai 2008–2009. Muravidék 16. 62–63.
Ruda Gábor szerk. 2010a. Muravidéki iskolák és könyvtárak az anyanyelv megmaradásáért. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, Pilisvörösvár.
Székely András Bertalan 2010. Civil kisebbségkutató műhely a Pilisben. In: Székely András Bertalan 2010. Közép-európai szőttes. Kisebbség és kultúra – határon innen és túl. 17–28. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, Pilisvörösvár.
Tompa Anna 2003. Egészségtudat és tudatos egészség. Mindentudás Egyeteme 2003. szeptember 22. http://www.mindentudas.hu/doc/tompa_nyomtathato.rtf
Varga József 2001. Bevezető. Muravidék 1. 3.

VARGA JÓZSEF 2005. Tudatformáló idők (novellaregény). Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, Pilisvörösvár.
VARGA JÓZSEF 2005a. Vallomás (versek). Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, Pilisvörösvár.
ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 2003. A Zrínyiek nyomában. Muravidék 5. 63.
ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 2010 (kézirat, tervezett megjelenés). A muravidéki, vagyis a szlovéniai magyarok anyanyelvű kultúrájának és olvasási szokásainak a helyzetképe. In: ZÁGOREC-CSUKA 2010a.
ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 2010a (tervezett megjelenés). A muravidéki magyar könyvek világa. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, Pilisvörösvár–Lendva.

Megjelent Varga József 80. születésnapjára a *Muratáj* '10/1–2. számaként kiadott köszöntő kötetben: KOLLÁTH ANNA – GRÓF ANNAMÁRIA szerk. 2011. Szépbe szőtt hit… Köszöntő könyv Varga József tiszteletére. Maribor–Lendva, Maribori Egyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 208–219.

2010 után napjainkig számos program valósult meg a Muravidéken, ottani szervezetek segítségével. A könyvkiadás terén elért eredményeket az alábbiakban szemléltetjük (4. táblázat).

Sorsz.	Szerző / szerkesztő	A könyv címe	Év	Társkiadó / támogató, hely
1	Zágorec-Csuka Judit	Sivatagi szélben	2011	Társkiadó: Kapcai Helyi Közösség
2	Zágorec-Csuka Judit	A szlovéniai magyar nemzetiségi könyvtárak stratégiája és menedzsmentje	2012	Társkiadó: Kapcai Helyi Közösség
3	Melocco Péter	Vak ember visszanéz (regény)	2012	A Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet közvetítésével
4	Rudaš Jutka	Kulturális intarziák / Kulturne intarzije (Válogatott írások / Izbrani spisi)	2012	A Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet támogatásával
5	Hagymás István–Pápes Éva	Az álomlátó fiú – Mese és mesefejtés felnőtteknek	2012 / 2013	A Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet támogatásával

6	Zágorec-Csuka Judit	Új horizontok. Válogatott versek (magyar, szlovén és német nyelven)	2013	A Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet és a Kultúregyesületek Községi Szövetsége (Lemdva) támogatásával
7	Gasparics Judit – Ruda Gábor (szerk.)	Muravidék. Adalékok a szlovéniai magyarok nyelvéhez és kultúrájához	2013	
8	Ruda Gábor (szerk.)	Kárprát-medencei kulturális intarziák / Kulturelle Intarsien im Karpatenbecken	2013	
9	Hagymás István	Eleven – Napvíz	2014	A Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet támogatásával
10	Hagymás István	A mitikus József Attila. Szinkronicitások József Attila életében és életművében. 2. javított kiadás	2015	A Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet támogatásával
11	Zágorec-Csuka Judit	A magyar–szlovén és a szlovén–magyar irodalmi kapcsolatok tükröződése a fordításirodalomban	2015	A Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet támogatásával
12	Zágorec-Csuka Judit	A fény győzelme (levélregény)	2015	A Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet támogatásával
13	Zágorec-Csuka Judit	Ismeretlen vadászmezők (versek és műfordítások)	2015	Társkiadó: József Attila Művelődési Egyesület, Kapca
14	Zágorec-Csuka Judit	A Zrínyiek nyomában (a 2003-ban megjelent kötet online változata)	2016	
15	Hagymás István	Shakespeare-látlatok I. – János király; Julius Caesar; Antonius és Kleopátra; Athéni Timon	2016	

16	Zágorec-Csuka Judit	A szív akkumulátora – novellák	2017	Lendva Község és a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság támogatásával
17	Varga József	Dalaim – versek	2017	
18	Varga József	Összes költeményei	2017	
19	Dr. Zágorec -Csuka Judit	A szépirodalom önismereti és gyógyító ereje. Bibliterápiai tanulmányok	2017	Társkiadó: Kapcai József Attila Művelődési Egyesület
20	Varga József	*Vallomás.* 2. kiadás (versek magyar, szlovén és német nyelven)	2017	
21	Varga József	Az Úr irgalma – Istenes versek	2018	
22	Varga József	Életem mozaikkövei II. (életrajzi események, előkészületben)	2018	

4. (kiegészítő) táblázat: Muravidéki szerzők kötetei, részben muravidéki szervezetekkel közös kiadásban, vagy azok támogatásával

Muravidéki szerzők szerepeltek még a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület különböző gyűjteményes köteteiben, a *Muravidék* és az *Esztergom és Vidéke* folyóiratszámaiban, valamint a kiállításkatalógusokban.

Kiállítások és könyvbemutatók

Kettős könyvbemutató a tatai Móricz Zsigmond Városi Könyvtárban

2013. szeptember 19-én a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület és a Móricz Zsigmond Városi Könyvtár rendezésében megvalósult szerzői esten két könyvvel ismerkedhetett meg a közönség. Hagymás István – Pápes Éva: „Az álomlátó fiú – Mese és mesefejtés felnőtteknek" és Pápes Éva: „Királylányok, tündérek, boszorkányok – A nő három arca a mesében" című kötetekkel. A szerzőkkel Mennerné Papp Márta, a Városi Könyvtár munkatársa beszélgetett.

Elsőnek Hagymás István, majd Pápes Éva válaszolt Az álomlátó fiú című kötetre irányuló kérdésekre. A beszélgetés során, illetve a könyvbe belelapozva megtudhattuk, hogy az első rész a címadó székely népmesét tartalmazza, hogy az ezt követő elemzéseket olvasó visszalapozhasson a szükséges oldalakra. A második rész Hagymás István Holdkörök című meseolvasata, a tőle megszokott asztrálmítoszi-mélylélektani értelmezési módszerrel. A harmadik részben Pápes Éva – erősen Carl Gustav Jung pszichológiájára támaszkodva – elemzi a mesét. A negyedik rész szintén Pápes Éva írása, Álomfejtés és mesefejtés Kustár Zsuzsa segítségével címmel.

Az est második részében Pápes Éva beszélt a „Királylányok, tündérek, boszorkányok"-ról. Megtudhattuk, hogy a kötet a mesék bölcsességének segítségével a női lét három alapvető szakaszán vezeti végig az olvasót, feltételezvén, hogy a mai világban semmivel sem nehezebb királylánynak, tündérnek vagy boszorkánynak lenni bármely nő számára, mint hajdanán… Ezek ugyanis olyan női minőségek, amelyeket nagyon jól ismerünk, élünk benne vagy vele, csak éppen nem kapcsoljuk össze az éppen aktuális életkorunkkal, élethelyzetünkkel. Hajdani őseink az életről, a női élet ciklusairól szóló minden tudásukat „elmesélték" – „bele-mesélték" a következő generációk tudatába.

A könyvek következő bemutatója a szlovéniai Lendván, Hagymás István lakóhelyén lesz, október 3-án. [A könyvbemutató tényleg megvalósult a jelzett időpontban a Bánffy Központban, a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet szervezésében.]

Megjelent: *EVID*, 2013. szeptember 20. http://www.evid.hu/kultura/item/809-kett%C5%91s-k%C3%B6nyvbemutat%C3%B3-tat%C3%A1n

Hagymás István fotókiállítása a Lendvai Galéria és Múzeum padlásgalériájában

A muravidéki Lendvai Galéria és Múzeum rendezésében Hagymás István Napvíz című fotókiállítását (a Tavaszi napéjegyenlőségre időzítve) 2014. március 20-án nyitotta meg Robert Inhof művészettörténész. A lendvai vár padlásgalériájában 40, többnyire 1,5 x 1 m, valamint 2 x 1,5 m méretű fotóvászonra nyomtatott felvétellel ismerkedhetett meg a közönség. A kiállítás május 13-ig tekinthető meg. Köszöntője után Lazar Beata igazgató asszony felolvasta még a kiállító művész Napvíz című írását, amely felnagyítva a kiállítás részekének felfogható képként is olvasható volt.

Napvíz

„Most repül a kismadár!”

Igen, régebben ez volt a kulcsmondat, a varázsige. Akkor hangzott el, amikor a fényképész annak rendje és módja szerint beállította, megkomponálta a kívánt látványt, majd a fényképezőgép mögé állt és a kamera keresőjében is mindent rendben talált, de a kioldó gombját még nem nyomta meg. A fényképezés szertartásának ezen a pontján a mester magasba emelte jobbját, hüvelyk valamint középső ujjából csőrt formált és ebben a pillanatban hagyták el száját az átváltozás szavai, vagyis az igével együtt exponált, azaz megvilágított. A kismadár pedig repült. De milyen madár? És hová repült? És honnan? És mi végre? És miért éppen most? Nem tudom, látta-e valaki ezt a kismadarat, de hogy mindenki elhitte a létezését, annyi bizonyos. És aki hiszi, az látja… Gyerekkoromban szürkés-barnás verébszerű madárkának képzeltem és meg voltam róla győződve, hogy a kamerában lakik, mintha a fényképezőgép volna a háza. Úgy gondoltam, hogy ez a pöttömnyi szárnyas jószág a madárház ablakán, vagyis az objektíven keresztül röpül ki, a fényképész (mint afféle madáridomár) parancsszavára. Olyannak tűnt ez a bizonyos felkiáltó, felszólító, kijelentő mondat, mintha egy magyar népdal első sora volna: „Most repül a kismadár”… És valóban, ha jól odafigyelünk, hallani véljük a dalt, amely immár nem a gépben, hanem a bennünk fészkelő madárból fakad, álljunk a kamera akár egyik, akár másik oldalán. Mert amikor (fény)kép van éppen születőben, akkor ez a bizonyos kismadár röpül ki a látlat lelkéből, és a gépen keresztül egyenesen a saját lelkeinkig szárnyal, miközben fényképpé, fény képpé dalolja a világot. De fordítva is kép a kép: amikor mű van készülőfélben, a művészben is szárnyra kap a lélekmadár, és a csőrében azt a bizonyos

ősképet tartja, amelyet ki tudja, mióta hordozunk magunkban, de most, amikor a keresőben hirtelen viszontlátjuk, kikívánkozik belőlünk. Milyen is ez az őskép? Olyasvalami lehet, mint az első sejt, amely nem lát, mégis a fény irányába mozdul, hogy tükrözze azt nedveivel. Emlékeznek-e vajon a molekulák, az atomok és az elemi részecskék? Emberlétünk első fészke, madárháza, kamrája, kamerája, fényképezőgépe az anyaméh. Innen, ebből a vizes közegből eredhetnek legelső képélményeink. A magzatvízből, víz által tisztán és nem tükör által homályosan látjuk a belső és a külső világot, a világosságot, a fényt, a Napot. Ezen a réven ivódik belénk a Napvíz.

A Napvíz című írás megjelent: Hagymás István: Talpfák (1–11.), 7. Tat (fa)korlát (forgatókönyvesszé) című írásának 1. sz. jegyzeteként. *Átkelő – Az Ister-Granum Eurorégió kulturális folyóirata.* 2012/1. 9–10.; a cikk megjelent: *EVID*, 2014. március 25. http://www.evid.hu/kultura/item/937-hagym%C3%A1s-istv%C3%A1n-fot%C3%B3ki%C3%A1ll%C3%ADt%C3%A1sa

Király Ferenc muravidéki szobrászművész kiállítása

A Nemzetstratégiai Kutatóintézet szervezésében 2014. június 24-én nyílt meg Király Ferenc Munkácsy Mihály-díjas lendvai szobrászművész Titkos csodálat című kiállítása a budapesti Kárpát-haza Galériában. Szász Jenő, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet elnöke (korábban 12 évig Székelyudvarhely polgármestere, majd a magyar Polgári Párt elnöke) köszöntője után Potápi Árpád János, a Magyar Országgyűlés Nemzeti Összetartozás Bizottságának elnöke ünnepi beszédet tartott, amelyben említést tett a nemzetstratégia fejlődőképes, de stagnáló korszakairól is. A kiállítást megnyitotta, a kiállító művész életpályáját is bemutatva, Šimonka Tanja művészettörténész, a lendvai Művelődési és Promóciós Intézet igazgatója (az intézetnek otthont adó épületet Makovecz Imre tervezte). Végül Király Ferenc mondott köszönetet a szervezőknek és az egybegyűlteknek. A program elején és végén Pál Péter lendvai gimnazista adott elő egy-egy verset: Bence Lajos lendvai költőtől és József Attilától (A Dunánál). A megnyitón jelen volt Ksenija Škrilec asszony, a Szlovén Köztársaság budapesti nagykövete, Lendváról pedig nagy létszámú delegáció érkezett: eljött Horváth Ferenc, a Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség elnöke, dr. Hajós Ferenc (1992–1998 között Szlovénia első budapesti nagykövete) és természetesen Király Ferenc felesége, Suzanne Király-Moss, a New Yorkból Szlovéniába áttelepült festőművész.

A kiállítás július 9-ig tekinthető meg (1067 Budapest, Teréz krt. 9., H–P 12.00–18.00).

Megjelent: *EVID*, 2014. június 24. http://www.evid.hu/kultura/item/979-kir%C3%A1ly-ferenc-muravid%C3%A9ki-szobr%C3%A1szm%C5%B1v%C3%A9sz-ki%C3%A1ll%C3%ADt%C3%A1sa

A Magyar Nyelv és a Magyar Könyv Ünnepe

A Budavári Önkormányzat tizenkettedik alkalommal rendezte meg a Magyar Nyelv és a Magyar Könyv Ünnepét a Budai Várban. A szeptember 5-től 7-ig tartó idei rendezvény díszvendége Kárpátalja és Budavár legújabb testvérvárosa, Munkács volt. A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (MBKKE) legújabb kiadványai közül Hagymás István *Eleven – Napvíz* és Csiba Zsolt *Tükörképek trónviszálya. A szakrális és a modernista hagyományról…* című esszékötete kapott színpadi bemutatási lehetőséget a vasárnap délutáni program első részeként.

Hagymás István kötete tizenegy hosszabb-rövidebb esszét tartalmaz, amelyek az elmúlt húsz évben keletkeztek és javarészt „megrendelésre" készültek bizonyos alkalmakra, illetve különböző kiadványokban (könyvek, folyóiratok, hetilapok, kiállítás-katalógusok stb.) való megjelenés céljából.

A *Tükörképek*ben szereplő valamennyi művészeti elemzés és önismereti-metafizikai szellemiségű írás lényegében azt kívánja felmutatni, hogy a modernista szemlélet a szakrális hagyomány látásmódjának újrafelfedezése által egy olyan váratlan, de annál komolyabb kihívás elé kénytelen nézni, amelyik nem belülről próbálja azt javítgatni, hanem a vonatkoztatási rendszerén kívül eső olyan – arkhimédészi – pontra alapozva tekint rá, amely esszenciálisan nem más, mint maga az abszolút eredő, a mozdulatlan-mozgató: Isten, akinek a tenyeréből lehet, hogy mégsem tudunk kiugrani.

Az olvasók az MBKKE további szerzőivel is találkozhattak: pénteken Székely András Bertalan, szombaton Hagymás István, Horváth Ödön és B. Tóth Klára, vasárnap B. Tóth Klára, Győrffy Sándor, Marosi Károly és Mayer Erzsébet is eljött a Szentháromság térre.

A fény győzelme Lendván – Zágorec-Csuka Judit könyvbemutatója

A hét elején a szlovéniai Lendván jártam, a muravidéki magyarok központi elhelyezkedésű településén. A lendvai székhelyű Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet (MNMI) üzemeltette Bánffy Központ kávézó-

jában a későn érkezőknek már nem jutott ülőhely, olyan nagy érdeklődés övezte a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (MBKKE) gondozásában nyáron megjelent A fény győzelme című „levél-regény" 2015. október 27-én megrendezett bemutatóját.

Kocon Kepe Lili MNMI igazgató köszöntőjével kezdődött az irodalmi est, amelynek során Zadravec Szekeres Ilona beszélgetett a szerzővel, a műből számos részletet olvasott fel Bacsi Jasnával és Szekeres Anitával együtt. Az „aktív" főszereplő leveleiből áll a kötet, a leveleket a barátnő kapja, de válaszai itt nem olvashatók. Az aktív fél zárógondolatai: „A fény győzelmét keresem. Ezen az utamon lettél a társam, barátnőm. A fény győzelme vezéreljen bennünket, világítsa be az utunkat, hogy méltósággal járhassuk végig! Célunk és felelősségünk, hogy megtaláljuk a békés útvonalat, és békében éljünk. Így mindketten győztesként érkezhetünk majd célba, a végső állomásra, még akkor is, ha útjaink különbözőek, még akkor is, ha te azokat Budapesten és én Lendván járom!"

Az irodalmi program után hosszan tartó állófogadás és dedikálás következett.

Az igen kis lélekszámú szlovéniai magyar közösség – a legutóbbi népszámlálásnál már nem kérdeztek rá a nemzetiségi hovatartozásra, így az erősen fogyatkozó szlovéniai őshonos kisebbségekhez tartozók számát már csak becsülni tudjuk, eszerint a szlovéniai magyarok 2011-ben 4429-en voltak – leginkább a Zala és Vas megye „meghosszabbításában", a magyar–szlovén határ menti sávban, „Kelet-Muravidék"-en él (szlovén látószögből ez „Murántúl"). A magyar nyelv a Muravidék kétnyelvű területén a szlovén államnyelvvel egyenrangú, regionális hivatalos nyelv státusszal rendelkezik. Pl. az igazolványok, a helynévtáblák, a feliratok kétnyelvűek, a magyar kisebbségnek – persze erősen elmaradva az ország nyugati felében élő mintegy feleannyi olasz kisebbségtől – van magyar nyelvű rádió- és tévéadása, hetilapja, valamint megjelennek különböző periodikái is. Az olasz–magyar eltérés legélesebben talán az oktatásban mutatkozik meg. Míg a tengermelléki olaszoknak három középiskolája és számos általános iskolája van, addig a Muravidéken kizárólag „kétnyelvű" a közoktatás (egy középiskolával és négy általános iskolával). A közösség két(tan)nyelvű közoktatási modellje lehetővé teszi az államnyelv magas szintű elsajátítását, viszont nem kedvez a magyar anyanyelv használatának. A magyar népesség folyamatos csökkenésének egyik oka a kétnyelvű modell hiányosságaiban is keresendő. Az anyanyelv, a magyar nyelv egyre több színtéren szorul vissza, életereje legerőteljesebben a magánszférában mutatható ki. Ennek ellenére, szinte csodával határos módon fejlődés-

nek tudott indulni a muravidéki magyar irodalom, és ha nem számítjuk ide Varga József *A lendvai vár kapitánya* című ifjúsági regényét, illetve *Tudatformáló idők* című „novella-regény”-ét (utóbbinak kiadója az MBKKE, 2005), akkor *A fény győzelmé*vel megszületett az első muravidéki magyar regény.

A kötetet Tomaž Galič fényképfelvételei díszítik, és az MBKKE honlapján is olvasható: http://muravidek.eu/wp-content/uploads/2015/07/A-feny-gyozelme-online.pdf

Megjelent: *EVID*, 2015. október 31. http://www.evid.hu/kultura/item/1304-a-f%C3%A9ny-gy%C5%91zelme-lendv%C3%A1n-%E2%80%93-z%C3%A1gorec-csuka-judit-k%C3%B6nyvbemutat%C3%B3ja

Zágorec-Csuka Judit új verseskötetének bemutatója

2016. január 17-én, vasárnap délután lett bemutatva a Kapcai József Attila Művelődési Egyesület és a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület szervezésében az általuk közösen, a Bethlen Gábor Alap támogatásával kiadott, *Ismeretlen vadászmezők* című, a költőnő új verseit és műfordításait tartalmazó kötet.

A teljesen megtelt Kapcai Kultúrházban Herženjak Mária, a társkiadó szervezet elnök asszonyának köszöntője után egy versösszeállítás elhangzásával indult a műsor. Majd Zadravec Szekeres Ilona magyartanár az alábbi szavakkal kezdte az új kötet bemutatását:

„Sok szeretettel köszöntöm én is Önöket mai könyvbemutatónkon.

Így, a magyar kultúra napja táján, a szokásosnál több figyelmet szentelünk szellemi és tárgyi örökségünknek, nyelvünk mellett magyarságunk éltetőjének, kultúránknak.

Mert a kultúra maga az ünnep, a hétköznapok szürkeségéből kiragadó élmény, amikor díszbe öltözik a szív, amikor csodálattal és gyönyörűséggel csordultig teli a lélek.

Hiszem, hogy e sorok a mai alkalomra is igazak, hiszen Zágorec-Csuka Judit, a költő, műfordító, a könyvtártudományok doktora jóvoltából az írott szó csodás erejével, a könyv varázsával adózunk e közelgő jeles napnak, hazai és egyetemes magyar kultúránknak ma itt, Kapcán is.

Tisztelettel és szeretettel köszöntöm körünkben a szerzőt, Zágorec-Csuka Juditot.

A bevezetőben Szőke Krisztinával egy csokrot mutattunk be Judit költészetéből. A mai beszélgetést viszont több alkalommal is az Ismeretlen vadászmezőkből készített válogatás színezi majd.”

A beszélgetés során teljes kép rajzolódott ki nemcsak a kötet hat saját versekből és egy műfordításokból álló ciklusairól, hanem a szerző életútjáról, eddigi irodalmi és tudományos tevékenységéről, a Maribori Egyetem Fordítástudományi tanszékén végzett oktatói munkájáról, valamint további terveiről is. A közönség így értesülhetett arról is, hogy – a bemutató előtt – egyezség született a József Attila Művelődési Egyesület és a Muravidék Baráti Kör képviselői között a szerző újabb kötetének közös kiadásáról, amely a szépirodalom önismereti és gyógyító erejéről szóló biblioterápiai tanulmányokat fog tartalmazni.

Zadravec Szekeres Ilona idézett a kötet utószavából, amelyet Evgen Car színművész írt, aki szintén gyakran ad elő verseket, és immár kedvenc költői közé sorolja Zágorec-Csuka Juditot is. A bemutató a két versmondó, Zadravec Szekeres Ilona és Szőke Krisztina versösszeállításával zárult, amelybe belekerült ízelítő a kötet utolsó ciklusában található műfordításokból is.

A műsor után a költőnőt köszöntötték: Berkes József költő, a Zalabaksai Hagyományápoló, Kertbarát és Kulturális Egyesület elnöke és Papp Ferenc, kerkabarabási versmondó, továbbá a Zrínyi Miklós AMK, Művelődési Ház Murakeresztúr részéről Kovácsné Deák Erzsébet asszony.

A bemutatót megtisztelete jelenlétével dr. Göncz László, a szlovéniai magyarok parlamenti képviselője is.

A műsort követő állófogadáson további bemutatók tervei körvonalazódtak. Zalabaskára, Murakeresztúrra és Budapestre, a Magyar Írószövetség székházába menne el a szerző.

A keménytáblás kötésű, 128 oldalas, A5-ös méretű, 500 példányban készült könyvet nyolc színes kép díszíti a ciklusok kezdetén, Tomaž Galič és Biserka Sijarič, a Lendvai Fotó-videó Klub tagjaitól. A kötet internetes változata már olvasható a Muravidék Baráti Kör honlapján (http://muravidek.eu/wp-content/uploads/2016/01/Ismeretlen-vadaszmezok-online.pdf), de hamarosan elérhető lesz az OSZK Magyar Elektronikus Könyvtárban is. (http://mek.oszk.hu/katalog/kataluj.php3?muv1index=0&muv2index=0&muv3index=0&muv4index=0&sind1=0&sind2=7&sind3=16&sind4=13&sind5=18)

Megjelent: *EVID*, 2016. január 19. http://www.evid.hu/kultura/item/1370-z%C3%A1gorec-csuka-judit-%C3%BAj-versesk%C3%B6tet%C3%A9nek-bemutat%C3%B3ja

A szív akkumulátora

Ünnepélyes keretek között került sor Zágorec-Csuka Judit lendvai költő, író novellaskötetének bemutatójára Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet kultúrházában, a Bánffy Központban, 2017. november 22-én.

A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület az évek során már több (eddig összesen tíz) könyvét jelentette meg a szerzőnek, verseskötetet, irodalomtörténeti és könyvtártudományi tanulmányokat, valamint 2015-ben *A fény győzelme* című levélregényt. *A szív akkumulátora* egyben (szintén) a tízedik szépirodalmi kötete a szerzőnek, ha más kiadókat, illetve szlovén nyelven megjelentetett műveit is ide számítjuk.

A novellaskötet bemutatója egyben a könyv illusztrátorának, Császár Szebasztiján lendvai festőművésznek a kiállítás-megnyitója is volt, a kötetben szereplő tusrajzokat és a borítóhoz felhasznált festményeket tekinthettük meg. A műsort Zadravec Szekeres Ilona magyartanár, versmondó vezette, aki bemutatta a könyvet és beszélgetett a szerzővel és az illusztrátorral. A 25 novellából álló kötet minden novella elején egy-egy rajzot is tartalmaz. A könyvből meghatározott ritmusban Bači Jasna, Szekeres Anita és Szőke Krisztina versmondók olvastak fel részleteket.

Egy nap muravidéki iskolákban − óralátogatás és könyvbemutató

Két muravidéki szlovén–magyar kétnyelvű iskolában jártam 2018. április 20-án, Pártosfalván óralátogatáson, Lendván pedig könyvbemutatón. A Muravidék Magyarországgal határos kétnyelvű sávjában három kisebb általános iskola működik Dobronakon, Göntérházán és Pártosfalván, a legtöbb tanuló az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskolába jár. A 2. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola speciális nevelési-oktatási programmal rendelkezik. Lendván található a Kétnyelvű Középiskola is.

Péntek reggel 8 óra előtt 10 perccel érkeztem Pártosfalvára a Kétnyelvű Általános Iskolához. A parkolóban két magyar rendszámú autó is állt, szülők hozták gyermekeiket iskolába, az egyik 18, a másik 24 km-ről. Megéri Szlovéniába átjárni, mondták, a sokkal előnyösebb oktatási-nevelési feltételek miatt. Pontban 8 órakor kopogtam Jožefa Herman igazgató asszony irodája ajtaján. Nagyon kedves fogadtatásban volt részem, megtudtam, hogy az iskolának van még két tagiskolája Domonkosfán (1. és 2. összevont osztály) és Hodoson (2. osztály) néhány tanulóval. A pártosfalvi központi iskola 9 osztályába összesen 66 tanuló jár, ebből 22 Magyarországról. Mint ahogy előzetesen egyeztet-

tünk, 8.50-kor bementünk a 8. osztályba, Gyöngyike Kranjec matematika- és fizikatanár matematikaórájára, aki egyben a nyolcadikosok osztályfőnöke is. Mintaszerűen előkészített, jól felépített és levezetett órát láthattunk, amely után a tanárnővel szakmai beszélgetésre is lehetőség nyílt. Az órának szinte a nagyobb része magyarul folyt (a szlovéniai kétnyelvű oktatásnak az a specialitása, hogy minden tanórán belül váltakozó nyelven, hol szlovénul, hol magyarul történik az oktatás, magasabb osztályokban inkább szlovénul), amely körülményt a tanárnő azzal indokolta, hogy sok a magyar anyanyelvű gyerek az osztályban (a nyolcadikosok közül csak egy tanuló jár át Magyarországról, aki aznap éppen hiányzott).

Pártosfalváról Lendvának vettem az irányt, ahol az 1. Számú Kétnyelvű Általános Iskola Könyvtárában dr. Zágorec-Csuka Judit költő, író, könyvtáros, irodalomtörténész és biblioterapeuta A szépirodalom önismereti és gyógyító ereje. Biblioterápiai tanulmányok című kötetének bemutatójára került sor. A könyvet a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület és a Kapcai József Attila Művelődési Egyesület jelentette meg. Dr. Székely András Bertalan szerkesztette, szakrecenzensei dr. Domokos Áron, dr. Rudaš Jutka és dr. Vörös Klára Ilona voltak, a szöveggondozást dr. Gasparics Judit végezte.

A bemutatót megtisztelte jelenlétével Tatjana Sabo igazgató aszszony, eljöttek az iskola magyartanárai és a többi iskola könyvtárosai, képviseltette magát a Lendvai Könyvtár is. A zalabaksai delegációt Berkes József költő, író vezette. A program kezdetén Heržejak Mária, a társkiadó egyesület elnöke köszöntötte a szerzőt. Ezután Gašpar Tot Anita magyartanár lendületesen ismertette a könyvről a tudnivalókat, majd kérdéseket intézett a szerzőhöz. A bemutató magvát a szerző vetített képes rövid előadása képezte, amelyben a kötet Hans Christian Andersen meséit feldolgozó első fejezetéről volt szó. „…Andersen meséin keresztül elemzi a megaláztatás, lekezelés és lenézés motívumait. A kötet gyöngyszeme ez a rész, melyben Hans Christian Andersen A kis gyufaárus lány, A fenyőfa, A rút kiskacsa, A teáskanna és A császár új ruhája című meséit elemzi a szerző. Kitér a szövegek olvasásretorikai elemeire és a mesék etikai tartalmainak feltárására is. Vizsgálja a problémákkal szembeni megküzdési módokat, s a mesék szimbólumait. Mindezt abból a szempontból, hogy a történet milyen biblioterápiás hatást vált ki az olvasóban. Hitelesen, érzékenyen elemez”, írja dr. Vörös Klára Ilona a könyv előszavában.

Aznap este elmentünk még lendvai barátaimmal a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet által üzemeltetett Bánffy Központba egy igen

érdekfeszítő ismeretterjesztő előadást Semmelweis Ignác munkásságáról, születésének 200. évfordulója alkalmából Prof. Dr. Rosta István tudománytörténésztől meghallgatni, amely a „Mindentudás Egyeteme Lendván" keretében, Magyarország Lendvai Főkonzulátusa és a Magyar Egészségügyi Társaság Muravidéki régiója közös szervezésében zajlott.

Megjelent: *EVID* () http://www.evid.hu/kultura/item/2013-egy-nap-muravid%C3%A9ki-iskol%C3%A1kban-%E2%88%92-%C3%B3ral%C3%A1togat%C3%A1s-%C3%A9s-k%C3%B6nyvbemutat%C3%B3

Szakmai gyakorlat a szlovéniai Muravidéken

Beszélgetés Mohai Mariettával

R. G.: Főiskolai tanulmányaidhoz kapcsolódóan hosszabb időt töltöttél el Szlovéniában. Miért ezt az országot választottad, konkrétan hol és mennyi időt tartózkodtál, mi volt a pontos célod?

M. M.: Szlovénia amolyan jolly joker az életemben. Kislány koromban kétszer is töltöttem el hosszabb időt Ljubljanában, mivel akkoriban nagynéném és férje ott éltek. Már akkor magával ragadott ez a sokszínű ország, bár még sejtelmem sem volt arról, hogy magyar ajkúak is élnek ott. A Muravidék annyira nincs talán benne itthon az általánosan vett köztudatban. Nálam a „mánia" egy főiskolai feladat kapcsán szabadult el, Szlovéniát mint turisztikai fogadó országot elemezte csapatunk, és valahogy nekem jutott ki a szlovén–magyar kapcsolatok fejezet. Innentől nem volt megállás, egyik könyv jött a másik után, majd az azt követő két szemináriumban is ezt a területet választottam szakkollégiumi kutatómunkám témájául. Ekkoriban fedeztem fel a Muravidék Baráti Kört is, egy hirtelen ötlettől vezérelve elküldtem Ruda Gábornak egyik irományom, aki szeretettel fogadta érdeklődésemet. Ő vitt el aztán Lendvára és a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézetbe is, ahol már akkor az esetleges ottani szakmai gyakorlatomról beszélgettem Kepe Lili igazgatóval. Valahogy minden magától ment, nem is kellett erőlködnöm. Aztán tavaly október elején felvázoltam egyik tanáromnak, dr. Gubán Pálnak is a tervemet, aki rögtön azt kérdezte, miért csak szakmai gyakorlatban gondolkodom, amikor részképzésre is mehetnék Szlovéniába, akár már a következő félévben, ösztöndíjjal. Sokat nem gondolkodtam rajta… Elkezdtük hát szervezni az utat, ami nem volt kis vállalkozás így pár hónap alatt, lévén, hogy én voltam az első az iskolánkból, aki Szlovéniát nézte ki magának úticélul. A kapcsolatot végül egy kisebb főiskolával sikerült felvenni Celjében. Február elején így nekivágtam vonattal az új életemnek. Az Ég keze lehetett valahogy a dologban, de ott helyben nem találtam szállást, így Mariborba költöztem. Itt aztán közelebb kerültem a Muravidékhez is, megismerkedtem lendvai fiatalokkal, a Maribori Magyar Kultúrklubbal, az egyetemen Kolláth Annával és a magyar tanszékével. Lendvára többször is ellátogattam már a maribori négy hónap alatt is. Mindig szeretettel fogadtak, elcsíptem a Száll a kakukk fészkére második bemutatóját, majd a Rembrandt-kiállítás miatt siettem a helyszínre. Ekkor szálltam meg a Cuk Borházban, ahol már első este olyan jól éreztem magam, hogy másnap ezen felbuzdulva megkérdeztem a családot, nem mehetnék-e hozzájuk gya-

korlatra. Azt már előtte is tudtam, hogy a nyáron Lendvára teszem át a bázist, csak még az volt a kérdés, hogy ott pontosan hova. Aztán szép lassan minden kitisztult, a maribori négy hónap után Lendvára költöztem, újabb élet kezdődött, ezúttal három hónapra.

R. G.: Mi volt a feladatod a Borházban, mivel töltötted a szabadidődet és volt-e valamilyen esemény a három hónap alatt, amely mindenképp megemlítendő?

M. M.: Mivel én voltam a Borházban az első, aki a szakmai gyakorlatát ott töltötte, lassan alakult ki, hogy mi is lesz a konkrét feladatom, míg ott leszek. Az biztos volt, hogy hétvégente besegítek a felszolgálásba, a vendégek fogadásába, rendezvények lebonyolításába. Ehhez azonban nekem igencsak fel kellett kötnöm a gatyámat, mivel borászati ismereteim nem voltak egyáltalán előtte. A család viszont ellátott egy rekesz könyvvel és magyarázattal, így beleástam magam a témába. Csak úgy, mint Lendva történetébe, hiszen a Cuk-borok némelyikéhez helyi legendák köthetők, amelyek egy részét már előtte is ismertem, de teljes képet szerettem volna kapni. Már csak azért is, mert marketinges feladatok is vártak rám, így például terveztem boros címkét, írtam borleírásokat, a jövőben más borokhoz felhasználható lendvai legendák után kutattam. Ezek mellett pedig egy kicsit bele is láthattam a Cuk család mindennapjaiba, sütöttem rétest, perecet, meggyet magoztam, néhanapján a parasztgazdaságba is ellátogattam vagy a virágboltban segédkeztem. Nekem ezek életre szóló élmények voltak, hiszen én amolyan tipikus városi lányként érkeztem Lendvára és ezek a dolgok eddig kimaradtak. Eleinte féltem is attól, hogy fogadja a család a botladozásaimat, ügyetlenkedéseimet, de aztán szép lassan beállt valamiféle rendszer, a búcsúzás előtti utolsó napokat pedig még meg is könnyeztük. Addigra már a családfával is tökéletesen tisztában voltam, mert a kettős állampolgársághoz én segítettem összeszedni a megfelelő papírokat, ami a muravidékieknek egyáltalán nem egyszerű feladat, lévén, hogy a történelem borongós évei igencsak elferdítettek múltbeli adatokat. Ami a szabadidőmet illeti, úgy gondolom, azt is sikerült tanulással egybekötni. Ha nem borászati, történelmi könyveket olvastam, akkor nagyokat kirándultam. Biciklire ültem és mentem a fejem után, minél többet szerettem volna látni a Muravidékből. A legkülönlegesebb hely nekem a pártosfalvi kastélyrom volt. Sokan sopánkodnak azon, hogy milyen állapotban van az az épület, de rám így is mély benyomást tett. Júniusban még egy-két színházi programot is elcsíptem, és hát volt néhány kedves korombeli, akik szintén nem hagyták, hogy unatkozzak. Külön köszönet a Hadik Mihály Bandnek. Néha egyfajta olaszos carpe diem hangulat kapott el, tetszett, hogy a muravidéki fiatalok szeretnek jókat enni, inni, táncolni, zenélni. Ettől is csak ott-

honosabban éreztem magam. Ami még nagy hatással volt rám, az a Eurodynamics program keretében Lendván megvalósuló előadás volt. Multikulturalitás a köbön, nemcsak nemzetiségek tekintetében, hanem művészetileg is. Többnyire egymás számára idegen emberek, teljesen más országokból egy hét alatt összehoztak egy igazán különleges műsort. Volt ott zene, tánc, színjátszás, képzőművészet, de egy helyen és egy időben, egy üresen álló polgári házban a Fő utcán. Ez az esemény jól visszatükrözi azt, hogy milyen sokszínű város is ez a Lendva, legalábbis annyi bizonyos, hogy a fiatalság jó úton halad, hogy ezt még inkább erősítse.

R. G.: Volt-e valamilyen „törzshelyed" (szórakozóhely, vendéglő) Lendván, amelyet másoknak is tudnál ajánlani? Ha igen, mi volt ez, és miért tetszett?

M. M.: Törzshelyem a Cuk Borház volt, ezt a poént nem hagyhatom ki... Tény, hogy tudom mindenkinek ajánlani, aki szereti a jó borokat, az odaadó kiszolgálást és a festői kilátást. Ezt leszámítva a Faházban jártam legtöbbször. Igazán hangulatos kis hely, hatalmas terasszal, farönkből készült asztalaival. Koncerteket is el tudtam ott csípni, amelyek igen családias légkörben teltek, hajnalig lehetett mulatozni, táncolni, muzsikálni. Az ok, ami miatt nincs olyan túl nagy választék szórakozóhelyeket illetően Lendván, az véleményem szerint a házi piknikek miatt van. A legtöbb ismerősöm ilyen kerti partikra járkált egész nyáron, amit teljesen megértek, leginkább mindenki családi házban lakik, és ott szívesen várják barátaikat egy felhőtlen szórakozással teli éjszakára. Ha étterembe mentem, a Lovski Dom mellett tettem le a voksomat, nem tudok olyan alkalmat mondani, mikor ne elégedetten mentem volna haza. Helyi specialitások, bő húsválaszték, ínyenc saláták (főleg nekem, aki itthon egyáltalán nem volt hozzászokva a salátaevéshez főétel mellé). Még talán a fagyizókat említeném meg. Amikor Lendvára költöztem, kiadták nekem a feladatot, döntsem el, hogy az „alsó" vagy a „felső" cukrászdában lehet jobb fagylaltot kapni, azt mondták, ez „létfontosságú" kérdés. Én aztán kedvem szerint jártam hol az egyikbe, hol a másikba, az előbbinél szlovénul tanítottak rendelni, az utóbbinál pedig mindig szeretettel fogadtak. Volt még egy-két kávézó, ahova rendszeresen jártam, ilyen volt a Mlincek, ahol péksütemény is járt a kávé mellé, amit rendszerint a hátsó lugasteraszon fogyasztottam el. Hallottam megjegyzést tenni helyiektől a felhozatal szűkösségére vendéglátóipari egységek tekintetében, ami tény, hogy így van. Nekem személy szerint jó érzés volt a három hónap alatt, hogy mindig a hangulatomhoz illő helyet választhattam, ott pedig rendszerint megismertek és szívesen szolgáltak ki. A mai világban lehet, hogy ez többet ér. Inkább legyen kevesebb, de színvonalas hely, mint igénytelen kocsmák egymás hegyén-hátán.

*R. G.: Bementél-e a Lendvai Könyvtárba***?**

M. M.: Könyvtárba sokat jártam, rendes tagsági kártyám is volt. Lendva múltjával és a borászattal kapcsolatban vadásztam könyvekre. Olyan is előfordult, hogy csak a Népújságot mentem be elolvasni, mert szerettem az olvasóterem hangulatát.

R. G.: A szabadtéri színpadon láttál-e valamilyen filmet? Gondolom, elégedett voltál a Lendvai Könyvtár szolgáltatásaival, ha sokat jártál oda. Könnyen eligazodtál a könyvtárban? A könyvtárosok segítőkészek voltak?

M. M.: Nem láttam semmilyen filmet, mert mindig úgy alakult, hogy a Borházba mentem fel akkor, de el tudom képzelni, hogy hangulatos lehetett. Azt kicsit sajnáltam, hogy magyar filmet – úgy emlékszem legalábbis – nem láttam meghirdetve. A könyvtárban el tudtam igazodni, az igaz, hogy ebben mindig segítségemre is siettek az ott dolgozók. Lehet, hogy néha egy kicsit sok is voltam... Nem tudok egyébként semmilyen negatívumot mondani. A körülményekhez képest (lévén, hogy kétnyelvű az állomány) én a „felszereltségre" sem panaszkodnék. Sőt, egy-egy kisebb könyvtár itthon is példát vehetne a lendvairól. Rendezettség, átláthatóság. Azt sajnálom, hogy nyáron nem nagyon voltak programok, azóta meg itthon olvasom a hírlevélben fájó szívvel, hogy mi az, amit kihagyok.

R. G.: Gondolsz-e arra, hogy többedmagaddal vagy egy nagyobb csoporttal visszatérsz, Lendvát és környékét megmutatni, vagy akár rendszeressé tenni ilyen programokat?

M. M.: Még Lendván laktam, amikor egyik kedves tanárom a főiskoláról (Gubán Pál) megkért, hogy állítsak össze programot egy esetleges tanulmányi kirándulásra a környékre. Én lelkesen neki is álltam a szervezésnek, de sajnos, nem nyertük meg azt a pályázatot, ami fedezte volna legalább a költségeink egy részét, így aztán nem lett belőle semmi. Ettől függetlenül természetesen itt van a fejemben kitörölhetetlenül Lendva, és szívesen megmutatnám olyanoknak, akik érdeklődnek (amikor ott laktam, volt egy-két vendégem, őket körbe is vezettem). Viszont nagyon úgy tűnik, hogy nem mostanában fogok oda visszatérni. Eléggé felgyorsult minden, a három hónapos lendvai béke után, most bedobtak itthon a mély vízbe. Nem kizárt, hogy még visszatér az életembe, vagy én az ő életébe, de ennek nem most van itt az ideje.

R. G.: Köszönöm, hogy időt szántál erre a beszélgetésre.

Megjelent: *EVID*, 2013. november 20. http://www.evid.hu/kultura/item/852-szakmai-gyakorlat-a-szlov%C3%A9niai-muravid%C3%A9ken

Civil szervezet és egyetem kapcsolata

„A tudományos kutatás, azon belül a társadalomkutatás helyszínei többnyire akadémiai, egyetemi, esetleg minisztériumi vagy önkormányzati fenntartású intézmények. Elvétve akad csupán példa arra, hogy egyesületi vagy alapítványi formában folyjék ilyen jellegű tevékenység. Ez utóbbiak egyike a Pilisvörösvár székhelyű Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület" – állapítja meg Székely András Bertalan egyik írásában (Székely 2011: 7). Le kell viszont szögeznünk azt is, hogy az említett tevékenység nem jöhetett volna létre, illetve nem folytatódhatna eredményesen különböző szakemberek, kutatók együttműködése nélkül, akik közül többen is a felsőoktatásban tevékenykednek, illetve tevékenykedtek. Együttműködésük formája is a legkülönbözőbb: részt vesznek a Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (a továbbiakban MBKKE) programjaiban (kortárs művészeti kiállítások, alkotótáborok, irodalmi estek és a nemzetiségi oktatás témájú konferenciák, valamint könyv- és folyóirat-kiadás), akár tagjai az MBKKE-nek, akár nem. Szerzői az MBKKE konferenciakötetеinek és a *Muravidék* című kulturális folyóiratának, önálló köteteket jelentetnek meg az MBKKE gondozásában, recenziókat, ajánlásokat írnak. Az MBKKE kapcsolatrendszeréből következően leginkább magyarországi, szlovákiai és természetesen szlovéniai egyetemi oktatókról van szó. A továbbiakban a Maribori Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékével, pontosabban a Tanszék (volt és jelenlegi) munkatársaival való kapcsolatot részletezzük, itt leginkább csak az MBKKE kiadványaiban való megjelenésüket illetően. (Az MBKKE rendezvényein való részvételről részben lásd: Ruda 2009.)

A legaktívabb együttműködőt kétségkívül Varga József, a Tanszék volt vezetője személyében tisztelhetjük, aki kezdettől fogva részt vesz az MBKKE tevékenységében (vö. Ruda 2011), az MBKKE kiadta több könyvét is (VARGA 2005, 2005b, 2006), rendszeres szerzője a *Muravidék* folyóiratnak (az 1., 4., 6., 7., 15., 16. és 17. számban olvashatók írásai), az 1. szám bevezetőjét ő írta. A tudományos kutatómunkát illetően viszont legértékesebb teljesítménye az, hogy az MBKKE eddigi össze konferenciakötetében szerepel tanulmánnyal (VARGA 2002, 2002a, 2003, 2005a, 2007, 2008, 2010, 2011), más kötetnél pedig nyelvi lektorként működött közre (Zágorec-Csuka 2003).

A jelenlegi tanszékvezető, Kolláth Anna több konferencia résztvevője, illetve konferenciakötetben tanulmány szerzője (Kolláth 2007, 2008, 2010), az egyik konferenciakötet lektora (Ruda 2011a), a *Muravidék*

szerzője (10. sz.). Bokor József, volt tanszékvezető, aki Szentgotthárdon 2000-ben Kolláth Annával együtt hozzászólóként részt vett az MBKKE első konferenciáján, egyik szerzője a *Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában* című konferenciakötetnek (Bokor 2011). 118

Hozzátartozik az 1997. december 30-án megalakult MBKKE előtörténetéhez egy 1996-os berlini irodalmi-művészeti rendezvénysorozat is muravidéki résztvevőkkel, Bence Lajos vezetésével, ennek a cikknek a szerzője szervezésében. Bence Lajos szerzőként szerepel *Az iskola mint asszimilációs gépezet* című gyűjteményes kötetben (Bence 2002), recenzensként, utószó íróként (Zágorec-Csuka 2011) és szaklektorként (Zágorec-Csuka 2003, 2010) az MBKKE további kiadványaiban.

Rudaš Jutka irodalomtörténész, a Tanszék docense, szaklektora egy MBKKE kiadványnak (Zágorec-Csuka 2010). Gróf Annamária, jelenlegi magyar lektor a *Muravidéki iskolák és könyvtárak az anyanyelv megmaradásáért* című konferenciakötet egyik szerzője (Gróf 2010). Szíjártó Imrét, a Tanszék volt magyar lektorát két konferenciakötetben jegyezhetjük lektorként (Ruda 2008, 2011a), továbbá a *Muravidék* folyóirat szerzőjeként (11. sz.). A Tanszék volt oktatói közül Vörös Ottó szerzője a *Nemzetiségi iskolák – Kétnyelvű oktatás* című konferenciakötetnek (Vörös 2002), Molnár Zoltán Miklós lektora a *Tudatformáló idők* című kötetnek (Varga 2005).

Hivatalos kapcsolatként megemlíthetjük, hogy 2010 júniusában az MBKKE támogató levelet írt a Tanszék tanárképző magiszteri programjának akkreditációjához.

Végezetül azt kívánjuk a Tanszéknek, hogy minél eredményesebben folytathassa munkáját, segítve a szlovéniai – főként a muravidéki – magyarokat identitásuk megőrzésében. Ehhez természetesen az a kívánság is hozzátartozik, hogy ne csökkenjen a muravidéki magyarok száma, maradjon meg, sőt növekedjen körükben az érdeklődés a magyar nyelv, általában a magyar kultúra iránt, és ez az érdeklődés terjedjen a többségi nemzet körében is.

És hogy álmodozni is lehessen egy kicsit, felröppent egy hír, hogy jelentős mennyiségű gázkészletet találtak a szlovén–magyar határnál, a Petesháza–Lovászi körzetben, a kitermelés 2012. év közepén kezdődhet meg (Lenti 2011). Tegyük fel, hogy hamarosan megindul Magyarországról is a munkavállalók serege, családjukkal együtt, sok gyerekkel. És akkor szükség lesz magyar iskola létrehozására…

Egy másik új reménysugár lenne a Bethlen Gábor Alap által támogatott program, magyarországi tanulók határon túli kirándulásainak Szlovéniára való kiterjesztése is. Mert éppen a létszámban leggyengébb muravi-

déki magyar közösség volt sokáig olyan szerencsétlen helyzetben, hogy az anyaország magára hagyta. Az iskolai kirándulások szervezésével növekszik az esélye annak, hogy a magyarországi és a muravidéki fiatalok között kapcsolatok alakuljanak ki, a kölcsönös megismerés folytán növekedhet az anyaország és a magyar kultúra iránti érdeklődés.

Irodalom

Bence Lajos 2002. A kétnyelvű oktatás szlovéniai tapasztalatai. In: Ruda Gábor szerk. *Az iskola mint asszimilációs gépezet*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. 98–104.

Bokor József 2011. A muravidéki magyaroktatás gondjaihoz és újító törekvéseihez. In: Ruda Gábor szerk. *Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. 200–207.

Gróf Annamária 2010. Környezetnyelv-oktatás beszédaktusok alapján. In: Ruda Gábor szerk. *Muravidéki iskolák és könyvtárak az anyanyelv megmaradásáért*. Pilisvörösvár–Göntérháza: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – HETÉS Kultúregyesület. 65–69.

Kolláth Anna 2007. Muravidéki magyar nyelv és nyelvhasználat. In: Ruda Gábor szerk. *Kisebbségek és népcsoportok Európája*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. 113–123.

Kolláth Anna 2008. Határtalanítás. Fejezetek a kisebbségi magyar nyelvhasználat összehasonlító vizsgálatából. In: Ruda Gábor szerk. *Identitás – nyelv – irodalom. Kérdések és válaszadási lehetőségek a Muravidéken és Dél-Szlovákiában*. Pilisvörösvár–Dunaszerdahely: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Gramma Nyelvi Iroda. 7–27.

Kolláth Anna 2010. A felsőoktatás a kétnyelvűség kontextusában. In: Ruda Gábor szerk. *Muravidéki iskolák és könyvtárak az anyanyelv megmaradásáért*. Pilisvörösvár–Göntérháza: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – HETÉS Kultúregyesület. 53–63.

LENTI város hivatalos honlapja 2011. Gázmezőt találtak a szlovén határnál. http://www.lenti.hu/index.php?aktiv=hirek&nyelv=hu&id=658, 2011. december 8. 23:49, olvasva: 2012. január 15. 12:49.

Ruda Gábor szerk. 2009. *A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület programjai 1998–2008*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

Ruda Gábor 2011. Határon átnyúló tudományos-kulturális együttműködés. In: Kolláth Anna – Gróf Annamária szerk. *A Szépbe szőtt*

hit… Köszöntő könyv Varga József tiszteletére. Muratáj '10/1–2. különszám. Maribor–Lendva: Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék–Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. 208–219.

Ruda Gábor szerk. 2011a. *Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

Székely András Bertalan 2011. A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület kisebbségi konferenciasorozatának margójára. Nyitó előadás a budapesti Szlovák Intézetben, 2010. szeptember 13-án. In: Ruda Gábor szerk. *Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. 7–9.

Varga József 2002. A kétnyelvű oktatás Szlovéniában. In: Ruda Gábor szerk. *Nemzetiségi iskolák – Kétnyelvű oktatás*. Szentgotthárdi konferencia 2000. Pilisvörösvár–Graz: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Artikel-VII-Kulturverein für Steiermark. 9–21. 120

Varga József 2002a. „Kétnyelvű oktatásunk csődje?!" I–III. In: Ruda Gábor szerk. *Az iskola mint asszimilációs gépezet*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. 63–66.

Varga József 2003. Gondolatok a szlovéniai magyar nyelvű gyermek- és ifjúsági irodalomról. In: Ruda Gábor szerk. *Kisebbségi oktatás és gyermekirodalom. Muravidék, Rábavidék, magyarországi németek*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. 127–132.

Varga József 2005. *Tudatformáló idők (novellaregény)*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

Varga József 2005a. A gyermekirodalom szerepe a muravidéki kétnyelvű nevelési-oktatási folyamatban és a kisebbségi életvitelben. In: Ruda Gábor szerk. *Kisebbségi gyermekirodalmak*. Muravidék, Magyarország, Dél-Szlovákia. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. 7–14.

Varga József 2005b. *Vallomás (versek)*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

Varga József 2006. *Časi oblikovanja zavesti (a Tudatformáló idők szlovén fordítása)*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

Varga József 2007. Nyolcvanöt évig kisebbségben. In: Ruda Gábor szerk. *Kisebbségek és népcsoportok Európája.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. 31–36.

Varga József 2008. A nemzeti identitás- és a magyarságtudat megőrzése és gyakorlása a muravidéki kisebbségi magyarság körében. In:

Ruda Gábor szerk. *Identitás – nyelv – irodalom. Kérdések és válaszadási lehetőségek a Muravidéken és Dél-Szlovákiában*. Pilisvörösvár–Dunaszerdahely: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Gramma Nyelvi Iroda. 58–62.

Varga József 2010. A szlovéniai (muravidéki) kétnyelvű terület kisebbségi elemi (általános) iskoláinak krónikái. In: Ruda Gábor szerk. *Muravidéki iskolák és könyvtárak az anyanyelv megmaradásáért*. Pilisvörösvár–Göntérháza: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – HETÉS Kultúregyesület. 15–24.

Varga József 2011. Iskolai és falusi könyvtárak. In: Ruda Gábor szerk. *Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. 182–192.

Vörös Ottó 2002. Nemzeti-ségi iskolák – Euro-iskolák. In: Ruda Gábor szerk. *Nemzetiségi iskolák – Kétnyelvű oktatás*. Szentgotthárdi konferencia 2000. Pilisvörösvár–Graz: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Artikel-VII-Kulturverein für Steiermark. 104–108.

Zágorec-Csuka Judit 2003. *A Zrínyiek nyomában*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. 121

Zágorec-Csuka Judit 2010. *A muravidéki magyar könyvek világa*. Tanulmányok és publicisztikai írások. Pilisvörösvár–Lendva: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Muravidéki Magyar Tudományos Társaság.

Zágorec-Csuka Judit 2011. *Sivatagi szélben*. Versek és műfordítások. Pilisvörösvár–Kapca: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Kapcai Helyi Közösség.

Megjelent: Kolláth Anna – Gróf Annamária – Merényi Annamária szerk. 2012. *30 éves a Maribori Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke.* Maribor: Maribori Egyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék – Maribori Magyar Kultúrklub. 117–121. [http://www.ff.uni-mb.si/oddelki/madzarski-jezik-in-knjizevnost/madzarski-kulturni-klub.dot]

A Pártosfalvi Kétnyelvű Általános Iskola

A Muravidék Magyarországgal határos szlovén–magyar kétnyelvű vegyes lakosságú területén három kisebb kétnyelvű általános iskola működik Dobronakon, Göntérházán és Pártosfalván, a legtöbb tanuló az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskolába jár, a 2. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola speciális nevelési-oktatási programmal rendelkezik. Ledván található a Kétnyelvű Középiskola is. A korábbi években megfordultam már a göntérházi, a dobronaki és az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskolában, egyedül a pártosfalviban nem jártam még eddig.

2018. április 20-án reggel 8 óra előtt 10 perccel érkeztem Pártosfalvára a Kétnyelvű Általános Iskolához. A parkolóban két magyar rendszámú autó is állt, szülők hozták gyermekeiket iskolába, az egyik 18, a másik 24 km-ről. Megéri Szlovéniába átjárni, mondták, a sokkal előnyösebb oktatási-nevelési feltételek miatt. Pontban 8 órakor kopogtam Jožefa Herman igazgató asszony irodája ajtaján. Nagyon kedves fogadtatásban volt részem, megtudtam, hogy az iskolának van még két tagiskolája Domonkosfán (1. és 2. összevont osztály) és Hodoson (2. osztály) néhány tanulóval. A pártosfalvi központi iskola 9 osztályába összesen 66 tanuló jár, ebből 22 Magyarországról jön át minden nap. A legérdekesebb a helyzet az 1. osztályban, itt egy kivétellel az összes gyereket Magyarországról hozzák át.

Mint ahogy előzetesen egyeztettünk, 8.50-kor bementünk a 8. osztályba, Gyöngyike Kranjec matematika- és fizikatanár matematikaórájára, aki egyben a nyolcadikosok osztályfőnöke is. Mintaszerűen előkészített, jól felépített és levezetett órát láthattunk, amely után a tanárnővel szakmai beszélgetésre is lehetőség nyílt. Az általános szabályokkal ellentétben az órának szinte a nagyobb része magyarul folyt (a szlovéniai kétnyelvű oktatásnak az a specialitása, hogy minden tanórán belül váltakozó nyelven, hol szlovénul, hol magyarul történik az oktatás, magasabb osztályokban inkább szlovénul), amely körülményt a tanárnő azzal indokolta, hogy sok a magyar anyanyelvű gyerek az osztályban. A nyolcadikosok közül csak egy tanuló jár át Magyarországról, aki aznap éppen hiányzott. Feltehetőleg miatta is részesül viszonylagos előnyben a magyar nyelv ebben az osztályban, de mivel nem volt jelen, folyhatott volna az oktatás döntően szlovén nyelven is.

A tanárnő háromféle nehézségű feladatsort készített elő, különböző színű, szlovén–magyar kétnyelvű lapokon, az egyes feladatok vagy szlovénul, vagy magyarul voltak megfogalmazva. A szlovén nyelvű

feladatok kiértékelésétől most eltekintünk, de a magyar nyelvűek mind szakmailag, mind nyelvileg korrektek voltak. Hozzá kell tenni, hogy egy nyelvi hiba is tönkreteheti a feladat szakmai korrektségét, adott esetben elég ehhez egyetlen egy betű hibás használata is, így a nyelvileg hibátlan fogalmazás előfeltétele a szakmai korrektségnek, Ezért okoz nagy gondot – legalábbis a magát pártatlannak remélő külső szemlélőnek –, ha egy szaktanár úgy próbál eleget tenni az előírásoknak, amelyek szerint az óra bizonyos részét magyarul kell tartani, hogy közben alapvető nehézségei vannak a magyar nyelvvel. És sajnos van erre példa a muravidéki kétnyelvű iskolákban. A „kétnyelvű" oktatásnak ez az egyik legkirívóbb problémája, igen érdekes, hogy ezzel a már közel 60 év alatt, amióta a kétnyelvű modell működik, sem sikerült megbirkózni.

A tanulók saját belátásuk szerint választhattak a feladatokból, lehetőségük volt arra is, hogy egy-egy feladatot hol a nehezebbek, hol a könnyebbek közül válasszanak. A tanterem mellet nyílt egy másik terem, ahova egy-két tanuló félrevonult a feladataival. A megoldásoknál mindegyik tanuló szerepelt a táblánál, egy kivételével teljesen sikeresen.

A feladatsorok utolsó lapja egy önértékelő, kétoldalas és immár mondatról mondatra kétnyelvű táblázat volt, amelynek első oszlopában a „Mit fogok tanulni?" kérdés állt, pl.: Kiszámítom a derékszögű háromszög kerületét; Szöveges feladatokat oldok meg a Pitagorasz-tétel egyenletének használatával stb. A második–negyedik színes fejlécű oszlopokban kellett megjelölni a kiválasztott, adott nehézségű feladatokat, míg végül az ötödik–hetedik oszlopban a „Mit tanultam meg?" kérdésre kellett bejelölni a választ: *minden rendben, van még kérdés* és *komolyan utána kell nézni* besorolás szerint.

Az órának volt egy olyan része is, amikor a tanárnő néhány hibás megoldású feladatott vetített be, és a tanulóknak kellett megkeresniük a hibákat. Itt is szinte mindenki nagyon aktívan vett részt a hibakeresésben.

Az ilyen típusú óravezetéshez sok felkészülésre van szüksége a tanárnak, viszont lendületes, érdekes és feltehetőleg eredményesebb tanórát eredményez, A tanulók se nem szenvednek a kiosztott és esetleg túl nehéz feladatoktól, se nem unatkoznak. Igaz persze, hogy a pártosfalvi kétnyelvű iskolában (hasonlóan a Muravidék másik két kisebb kétnyelvű iskolájához) átlagosan csak 7-8 tanuló jut egy osztályra, így könnyű elérni, hogy minden tanuló többször is szerepeljen, és még véletlenül se érezze mellőzve magát. Legfontosabb viszont a szakmai-nyelvi korrektség, és hogy a tanulók ne érezzenek semmiféle kényszert az oktatásban, így várhatók el a legjobb eredmények.

Továbbvezető tematikus bibliográfia

Nyelv, nyelvi jogok és nyelvhasználat

Arday Lajos – Joó Rudolf – Tarján G. Gábor szerk. 1987. *Magyarok és szlovének. Együttélésük és együttműködésük a jugoszláv–magyar határ mentén.* Budapest: Állami Gorkij Könyvtár.

Bartha Csilla 2006. Kétnyelvűség a Muravidéken. *A magyar nyelv megőrzésének lehetőségei és korlátai egy szociolingvisztikai vizsgálat tükrében. Muratáj* 1–2. 79–113.

Bernjak, Elizabeta 2004. *Slovenščina in madžarščina v stiku.* Maribor: Slavistično društvo (Zora 29).

Bernjak, Elizabeta 2004. A kisebbségi nyelvek jövője az EU-ban: nyelvcsere vagy nyelvi revitalizáció. *Kisebbségkutatás* 13/2. 221−228. [www.hhrf.org/kisebbsegkutatas/kk_2004_02/cikk.php?id=877]

Bernjak, Elizabeta 2005. Die funktionelle (slowenisch–ungarische) Zweisprachigkeit. Hieden, Josef − Abl, Karl Heinz szerk. *Expertisen* (Förderung von Minderheitensprachen im mehrsprachigen Raum in der Lehrerbildung, Bd. 1). Klagenfurt: Pädagogische Akademie des Bundes in Kärnten. 484−493.

Bokor József szerk. 1999. *Az anyanyelv a kétnyelvűségben.* Maribor–Lendva: Maribori Egyetem Pedagógiai Kara Magyar Intézete – Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

Bokor József – Guttman Miklós 1999. *A muravidéki magyarság anyanyelvéért.* Szombathely–Maribor: Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke – Maribori Egyetem Pedagógiai Kara Magyar Intézete.

Bokor József 2001. A magyar nyelv és használata a szlovéniai Muravidéken az ezredforduló küszöbén. *Magyar Nyelv* 97/1. 34−52.

Bokor József 2009. *Nyelviség és magyarság a Muravidéken.* Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

Gasparics Judit 2009. Nyelvhasználat és írásbeli szövegalkotás a kétnyelvű Muravidéken. Kolláth Anna szerk. 2009. *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada*. Bielsko-Biała–Budapest–Kansas–Maribor–Praha: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti (Zora 68). 159–169.

Gasparics Judit 2009. Szövegértés és anyanyelvi kompetencia Lendván, Lentiben és Budapesten. Borbély Anna – Vančoné Kremmer Ildikó – Hattyár Helga szerk. *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák 15. Élőnyelvi Konferencia*. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra: MTA

Nyelvtudományi Intézet – Gramma Nyelvi Iroda – Konstantin Filozófus Egyetem Közép-Európai Tanulmányok Kara. 487–491.
Gasparics Judit 2009. Növénynevek a Lendva vidéki tájszójegyzékben. *Lindua* (Lendva) 6–7. 153–159.
Göncz László 2006. Az anyanyelv használatához való jog Szlovéniában. *Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny*. 69−74.
Göncz László 2006. Nemzetiségi és anyanyelv-használati jogok Szlovéniában. *Zempléni Múzsa.* 5−10.
Győri-Nagy Sándor 1987. Kétnyelvűség-dinamika Felsőszölnökön. Arday Lajos – Joó Rudolf – Tarján G. Gábor szerk. *Magyarok és szlovének. Együttélésük és együttműködésük a jugoszláv–magyar határ mentén.* Budapest: Állami Gorkij Könyvtár.
Hablicsek László 2004. A Kárpát-medencei magyarság demográfiai helyzete és előreszámítása 1991-től 2021-re. Hablicsek László–Tóth Pál Péter–Veres Valér 2004/3. *A Kárpát-medencei magyar -ság demográfiai helyzete és előreszámítása, 1991–2021,* Budapest: KSH Népességtudományi Kutató Intézet Kutatási Jelentései, 78. 25–81. [http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Kutje-lek/KJ78eloreszam.pdf] (utolsó olvasat: 2013. 08. 25.)
Kolláth Anna 2003. A szlovéniai kisebbségek nyelvi jogai a törvények és a rendeletek tükrében. Nádor Orsolya − Szarka László szerk. *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában.* Budapest: Akadémiai Kiadó. 190−201.
Kolláth Anna 2005. *Magyarul a Muravidéken.* Maribor: Slavistično društvo Maribor (Zora 39).
Kolláth Anna 2006. Detrianonizacija madžarskega jezika − izzivi in možnosti v tretjem tisočletju v osrčju Evrope. *Jezik in slovstvo* 51/3−4. 85−102.
Kolláth Anna 2007. Büszkeség vagy balítélet? A határtalanító szótárprogram muravidéki szójegyzékei és fogadtatásuk. Maticsák Sándor − Jankovics József − Kolláth Anna − Nyerges Judit − Péntek János szerk. *Nyelv, nemzet, identitás. A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Debrecen, 2006. augusztus 22−26.) nyelvészeti előadásai.* Debrecen−Budapest: Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság. 1. kötet. 81−100.
Kolláth Anna 2008. Határtalanítás. Fejezetek a kisebbségi magyar nyelvhasználat összehasonlító vizsgálatából. Ruda Gábor szerk. *Identitás – nyelv – irodalom / Identita – jazyk – literatúra / Identiteta – jezik – literatura.* Pilisvörösvár–Dunaszerdahely: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület–Gramma Nyelvi Iroda.
Kolláth Anna 2008. Madžarski jezik v stiku v panonskem prostoru ob dveh tromejah. Klopčič, Vera − Vratuša, Anton szerk. *Živeti z*

mejo, Panonski prostor in ljudje ob dveh tromejah: zbornik referatov na znanstvenem posvetu v Murski Soboti, 9–11. novembra 2007. (Narodne manjšine, 6). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za narodnostna vprašanja. 291−300.

Kolláth Anna 2009. Dejavnosti in možnosti izoblikovanja jezika na madžarsko govorečem prostoru in proces Palást. *Slavia Centralis* 2/2. 24−32.

Kolláth Anna–Gróf Annamária szerk. 2011. *Szépbe szőtt hit… Köszöntő könyv Varga József tiszteletére.* Maribor–Lendva: Maribori Egyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék – Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

Kolláth Anna – Gasparics Judit – Gróf Annamária – Horvath Livija 2011. Hungarian in Slovenia: an Overview of a Language in Context. Working Papers in European Language Diversity 2. [fedora.phaidra.univie.ac.at/fedora/get/o:102622/bdef:Content/get]

Kolláth Anna 2012. *A szlovéniai magyar nyelv a többnyelvűség kontextusában*. Bielsko-Biała–Budapest–Kansas–Maribor–Praha: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti (Zora 92).

Kolláth Anna – Gróf Annamária – Merényi Annamária szerk. 2012. *30 éves a Maribori Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke.* Maribor: Maribori Egyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék – Maribori Magyar Kultúrklub. [http://www.ff.uni-mb.si/oddelki/madzarski-jezik-in-knjizevnost/madzarski-kulturni-klub.dot]

Molnár Zoltán Miklós 1993. Nyelv és nemzetiség. Maribor–Szombathely: Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola – Maribori Egyetem Pedagógiai Kar.

Nećak Lük, Albina 1993. Medetični odnosi v slovenskem etničnem prostoru. *Razprave in gradivo* 28. 5–14.

Novak Lukanovič, Sonja 2003. Jezikovno prilaganje na narodno mešanih območjih v Sloveniji. *Razprave in gradivo* 42. 38–62.

Ruda Gábor szerk. 2007. *Kisebbségek és népcsoportok Európája / Europa minorităţilor şi a grupurilor etnice / Evropa manjina i nacionalnih grupa / Európa menšín a národnostých skupín / Evropa manjšin in narodnih skupin.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. [http://muravidek.eu/]

Šoš, Štefan 1981. A kétnyelvűség megvalósulásának egyes kérdései Muravidék vegyes lakosságú területén. *Naptár* (Lendva) 1981. 69–82.

Szabó Mária 2006. *Tájszójegyzék*. Lendva vidéki *tájszavak* szótárszerű gyűjteménye. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

VARGA JÓZSEF 1999. *Nyelvhasználat, névdivat: az anyanyelv (magyar, szlovén, horvát) használata és a névdivat a vegyes házasságokban élők körében a Muravidéken.* Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
VARGA JÓZSEF 2003. *Mondjuk, írjuk hetésiesen?* Budapest: Krúdy Gyula Irodalmi Kör.
VARGA JÓZSEF 2003. *Muravidéki személynevek*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 2008. *A családom anyanyelve – a muravidéki magyarok identitása tükrében*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. [http://mek.oszk.hu/07200/07286/07286.pdf]
DR. ZÁGOREC-CSUKA JUDIT szerk. 2009. *Lét és nyelv. Nyelv, identitás, irodalom*. Lendva: Lendva Községi Magyar Nemzeti Önkormányzati Közösség.

Kétnyelvű oktatás, nemzetiségi iskolák

BOKOR JÓZSEF 1995. A muravidéki kétnyelvű oktatásról. *Magyar Nyelvőr* 119/4. 393–397.
JÓZSA ANDRÁS 1994. Pedagógusszemmel Szlovéniában. *Romániai Magyar Szó.* 1994. 06. 17. 2.
KOLLÁTH ANNA 2005. Jezikovna izbira, dvojezični pouk in prestiž madžarskega jezika v Prekmurju. (Vplivi detrianonizacije na kontaktne različice madžarskega jezika). HLADNIK, MIRAN szerk. *Vloga meje : madžarsko–slovenska razmerja, slovenistika na sosednjih univerzah, zahodnoslovanski študiji, izbor šolskega berila, humanistika in družboslovje v Pomurju* (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 16). Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 51−62.
KOLLÁTH ANNA 2006. Nyelvválasztás és iskola: a földrajzoktatás néhány tapasztalata a lendvai kétnyelvű középiskolában. Benő Attila − Szilágyi N. Sándor szerk. *Nyelvi közösségek – nyelvi jogok*. A Szabó T. Attila Nyelvi Intézet kiadványai 3. Kolozsvár: Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége. 193−206.
KOLLÁTH ANNA 2006. A muravidéki kétnyelvű oktatás – múlt, jelen és jövő. *Muratáj* 1/2. 130−145.
KOLLÁTH ANNA szerk. 2009. A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada. Bielsko-Biała–Budapest–Kansas–Maribor–Praha: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti (Zora 68).
KOLLÁTH ANNA − VARGA ISTVÁN ŠTEFAN − GÖNCZ LAJOS 2009. *Magyar1 vagy magyar2? Tannyelvválasztás a Muravidéken. Útmutató a kisebbségi helyzetű szülőknek és pedagógusoknak.* [Budapest:]

Magyar Köztársaság Miniszterelnöki Hivatala. / Kolláth Anna szerk. *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada.* Bielsko-Biała–Budapest–Kansas–Maribor–Praha: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti (Zora 68). 115–120.

Nećak Lük, Albina 1995. Kétnyelvű oktatás Szlovéniában. Akciókutatás a nyelvtanulásról szlovén−magyar kétnyelvű környezetben. *Új Pedagógiai Szemle* 8. 97–101.

Nećak Lük, Albina 1996. Ethnic, linguistic and cultural diversity in Slovenia – educational policy and practice. *Human rights and minorities in the new European democracies : educational and cultural aspects*. Strasbourg: Council of Europe. 78–86.

Novak, Alojz: Pravne osnove in pedagoški profil dvojezičnega (slovensko-madžarskega) šolstva v Pomurju / A muravidéki kétnyelvű (szlovén–magyar) oktatás jogi alapjai és pedagógiai profilja. In: Varga Sándor (szerk.): *Ob 20-letnici dvojezičnega šolstva / A kétnyelvű oktatás 20 éve.* Lendva 1979. 10–33.

Orešnik, Ivo 1989. A kétnyelvű iskola 30 éve. *Naptár* (Lendva) 1989. 80–85.

Ruda Gábor 1998. Gondolatok a szlovéniai Muravidéken alkalmazott kétnyelvű oktatási modellről. *Kétnyelvűség* (Szada) 1998/4, 2–16. *Muratáj* (Lendva) '98/2. 47–65. Ruda Gábor szerk. 2002. *Az iskola mint asszimilációs gépezet. Šola kot asimilacijski mehanizem*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. 71–85. (Szlovénul ui.: Razmišljanje o prekmurskem dvojezičnem izobraževalnem modelu. 86–97.)

Ruda Gábor 2000. Nemzetiségi iskolák, kétnyelvű oktatás. *Nyelvünk és Kultúránk* október–december, 112. sz., 131–134.

Ruda Gábor szerk. 2002. *Nemzetiségi iskolák – kétnyelvű oktatás. Narodnostne šole – Dvojezično izobraževanje Minderheitsschulen – Zweisprachiger Unterricht.* Pilisvörösvár–Graz: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Artikel-VII-Kulturverein für Steiermark.

Ruda Gábor szerk. 2002. *Az iskola mint asszimilációs gépezet. Šola kot asimilacijski mehanizem*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

Ruda Gábor szerk. 2003. *Kisebbségi oktatás és gyermekirodalom / Manjšinsko šolstvo in otroška literatura / Minderheitenschulen und Kinderliteratur.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. [http://mek.niif.hu/01600/01620/01620.pdf]

Ruda Gábor 2003. Über die partielle Verwirklichung der Sonderrechte für Minderheiten. Schulische Beispiele aus der Slowakei, aus Slowenien und Ungarn. *TRANS.* Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften. No. 25/2003. WWW: [http://www.inst.at/trans/15Nr/08_2/ruda15.htm]

Ruda Gábor szerk. 2007. *Kisebbségek és népcsoportok Európája / Europa minorităţilor şi a grupurilor etnice / Evropa manjina i nacionalnih grupa / Európa menšín a národnostých skupín / Evropa manjšin in narodnih skupin.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

Ruda Gábor szerk. 2011. *Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában / Le scuole delle comunità nazionali in Ungheria, Slovacchia e Slovenia / Národnostné školy v Maďarsku, na Slovensku a v Slovinsku / Narodnostne šole na Madžarskem, na Slovaškem in v Sloveniji.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

Ruda Gábor – Szabómihály Gizella szerk. 2013. *Nemzetkép és identitás a nemzetiségi iskolák tankönyveiben. Közép-európai példák: Magyarország és Szlovákia / Obraz národa a identita v učebniciach národnostných škôl. Stredoeurópske príklady: Maďarsko a Slovensko.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. http://muravidek.eu/wp-content/uploads/2015/01/nemzetkep.pdf

Varga József: Kétnyelvű oktatásunk csődje?! In: *Népújság* (Lendva) 1996. február 15., 22., 29., 11. old.

Varga József 1998. 40 éves a kétnyelvű (szlovén–magyar) oktatás a Muravidéken. *Naptár 1999 – A szlovéniai magyarok évkönyve.* Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

Varga József 2009. *A kétnyelvű oktatás Szlovéniában.* Dunaharaszti: NAP Alapítvány.

Irodalom, kultúra és identitás

Bence Lajos 2004. Az elvándorlás hatása a muravidéki magyarság lélekszámának alakulására. *Muratáj* 17/1. 77–81.

Bence Lajos 2005. *Identitás és entitás (Esszék, tanulmányok, kritikák).* Zalaegerszeg–Lendva: Pannon Tükör Könyvek.

Bence Lajos 1996. Néhány adalék a szlovén–magyar irodalmi kapcsolatok kérdésköréhez. Gadányi Károly–Bokor József–Guttmann Miklós szerk. *Nyelvi tudat, identitástudat, nyelvhasználat* (Bibliotheca Slavica Savariensis 3). Szombathely: Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola. 138–142.

Bokor József–Szíjártó Imre szerk. 2001. *Szomszéd népek – szomszédos kultúrák.* Maribor–Szombathely: Maribori Egyetem Pedagógiai Kara Magyar Intézete – Berzsenyi Dániel Főiskola Szlavisztikai Intézete.

Gasparics Judit – Ruda Gábor szerk. 2013. *Muravidék. Adalékok a szlovéniai magyarok nyelvéhez és kultúrájához.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

Gasparics Judit – Ruda Gábor szerk. 2014. *Drávaszög és Szlavónia. Adalékok a horvátországi magyarok nyelvéhez és kultúrájához.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
Gasparics Judit – Ruda Gábor szerk. 2015. *Adalékok a délvidéki magyarok nyelvéhez és kultúrájához.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
Győrffy Sándor szerk. 2015. *Határokon át. A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület kiállítássorozata 2015–2016 / Über die Grenzen. Ausstellungsreihe des Kulturvereins Freundeskreis Murgebiet 2015–2016*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. *http://muravidek.eu/wp-content/uploads/2016/01/Hatarokon-at-katalogus-online.pdf*
Hagymás István – Pápes Éva 2012/2013. *Az álomlátó fiú – Mese és mesefejtés felnőtteknek.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
Hagymás István 2014. *Eleven – Napvíz*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
Hagymás István 2007/2015. *A mitikus József Attila. Szinkronicitások József Attila életében és életművében.* . Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
Hagymás István 2016. *Shakespeare-látlatok I. – János király; Julius Caesar; Antonius és Kleopátra; Athéni Timon.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
Halász Albert 1999. *Jeles napok, népi ünnepek a Muravidéken.* Lendva: Studio Artis Kiadó–Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
Kocsis Károly 2005. A *Muravidék mai területének etnikai térképe = Etnična karta današnjega Prekmurja.* Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézet.
Magyar Zoltán 2010. *Muravidéki népmondák.* Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
Ó Riagáin, Dónall: Europas Sprachenvielfalt erhalten. Konventionen zum Minderheitenschutz in den EU-Vertrag! In: *pogrom 200,* 1998. S. 20–21.
Ruda Gábor szerk. 2008. *Kisebbségi gyermekirodalmak / Menšinové detské literatúry / Manjšinska otroška literatura.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
Ruda Gábor szerk. 2008. *Identitás – nyelv – irodalom / Identita – jazyk – literatúra / Identiteta – jezik – literatura.* Pilisvörösvár–Dunaszerdahely: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Gramma Nyelvi Iroda.
Ruda Gábor szerk. 2010. *Muravidéki iskolák és könyvtárak az anyanyelv megmaradásáért / Šole in knjižnice v Prekmurju za ohranitev*

maternega jezika. Pilisvörösvár–Göntérháza: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – HETÉS Kultúregyesület. [http://mek.oszk.hu/10800/10887/10887.pdf]

Ruda Gábor szerk. 2013. *Káprát-medencei kulturális intarziák / Kulturelle Intarsien im Karpatenbecken.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

Rudaš, Jutka 2012. *Kulturális intarziák / Kulturne intarzije. Válogatott írások / Izbrane spisi*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

Székely András Bertalan 2006. *Határhártyák – Interetnikus folyamatábrák és pillanatképek a Kárpát-medencéből.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

Varga József 2017. *Dalaim – versek*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

Varga József 2017. *Összes költeményei*. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

Varga József 2005/2017. *Vallomás* (versek magyar, szlovén és német nyelven). Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

Varga József 2018. *Az Úr irgalma – Istenes versek.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

Varga József 2018 (előkészületben). *Életem mozaikkövei II.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

Zágorec-Csuka Judit 2006. *A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig.* (Doktori disszertáció, ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola Könyvtártudományi program.) Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

Zágorec-Csuka Judit 2010. *A muravidéki magyar könyvek világa.* Pilisvörösvár–Lendva: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Muravidéki Magyar Tudományos Társaság. [http://mek.oszk.hu/09500/09557/09557.pdf]

Dr. Zágorec-Csuka Judit 2012. *A szlovéniai magyar nemzetiségi könyvtárak stratégiája és menedzsmentje.* Pilisvörösvár–Kapca: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Kapcai Helyi Közösség. [http://mek.oszk.hu/10800/10886/10886.pdf]

Zágorec-Csuka Judit 2013. Új horizontok. Válogatott versek / Novi horizonti. Izbor pesmi / Neue Horizonte. Ausgewählte Gedichte. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

Zágorec-Csuka Judit 2015. *A magyar–szlovén és a szlovén–magyar irodalmi kapcsolatok tükröződése a fordításirodalomban.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.

ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 2015. *A fény győzelme.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 2015. *Ismeretlen vadászmezők.* Pilisvörösvár–Kapca: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület József Attila Művelődési Egyesület.
ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 2016. *A Zrínyiek nyomában* (a 2003-ban megjelent kötet online változata). Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
DR. ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 2017. *A szépirodalom önismereti és gyógyító ereje. Biblioterápiai tanulmányok.* Pilisvörösvár–Kapca: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Kapcai József Attila Művelődési Egyesület.
ZÁGOREC-CSUKA JUDIT 2017. *A szív akkumulátora (novellák).* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
ZVER ILONA 2003. A magyar nyelvű tévéműsorok 25 éve a szlovéniai magyarok szolgálatában. *Naptár 2004 – A szlovéniai magyarok évkönyve.* Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

Történelem

BENCE LAJOS 1999. Igényt formálunk a történelmünkre. *Muratáj* 13/1. 124−127.
BENCE LAJOS 2006. Ötvenhat hatása a szlovéniai magyar sajtóra és a magyar−jugoszláv viszonyok alakulására. *Muratáj* 1/2. 30−37.
GÖNCZ LÁSZLÓ 1998. A muravidéki magyarság helyzete a rendszerváltás után. *Narodne manjšine 4. Živeti z mejo.* Ljubljana. 98–111.
GÖNCZ LÁSZLÓ szerk. 2000. *A Mura mente és a trianoni békeszerződés = Pokrajina ob Muri in trianonska mirovna pogodba.* Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
GÖNCZ LÁSZLÓ 2001. *A muravidéki magyarság 1918–1941.* Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. [http://mek.oszk.hu/02200/02239/]
GÖNCZ LÁSZLÓ 2006. A muravidéki magyarság helyzetének rövid jellemzése. [www.keh.hu/admin/data/file/2709__0009060504gonczlaszlo.pdf]
GÖNCZ LÁSZLÓ 2006. *Egy peremvidék hírmondói. Mura menti életképek a 20. század első feléből.* Budapest: A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia.
GÖNCZ LÁSZLÓ 2006. *Felszabadulás vagy megszállás? A Mura mente 1941−1945.* Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

Komac, Miran 1999. *A nemzeti közösségek védelme a Szlovén Köztársaságban.* Ljubljana: Nemzetiségi Intézet.
Mák Ferenc 2006. „A nagyok gondjainak peremén". A muravidéki magyarság története (1990–2005). *Kisebbségkutatás* 15/1. 74–126. [http://epa.oszk.hu/00400/00462/00029/cikk2d83.html]
Mohos Mária 2008. *A Rábától a Muráig: a magyar–szlovén határtérség történeti-földrajzi vizsgálata.* Bibliotheca Slavica Savariensis X. Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Szláv Filológiai Intézete. Szombathely: NYME SEK.
Székely András Bertalan 1992. *A Rábától a Muráig – Nemzetiségek egy határ két oldalán.* Budapest: Püski.
Dr. Székely András Bertalan szerk. 2008. *Varga Sándor emlékkönyv. Szlovéniai magyar változások a XX. században.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
Zágorec-Csuka Judit 2003. *A Zrínyiek nyomában.* Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. [http://mek.oszk.hu/01500/01526/01526.pdf] Horvátul: Judit Zágorec-Csuka 2009. *Tragom Zrinskih.* Zagreb–Pilisvörösvár: Horvátországi Magyar Tudományos és Művészeti Társaság – Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület.
Dr. Zsiga Tibor 1996. *Muravidéktől Trianonig.* Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.

Záró gondolatok

1995-ben valósult meg az első muravidéki látogatás, amelyet nevezhetnénk tanulmányútnak is. Ezt követően meglehetős rendszerességgel fordultam meg a Muravidéken és Szlovénia más területein is, így a fővárosban, Ljubljanában és a Tengermelléken. A korábbi, már a ’70-es évek elejétől megtett szlovéniai utak inkább kirándulások voltak, mindenesetre nagy szerepet játszottak a földrajzi megismerésben és a szlovén nyelvvel való elemi ismerkedésben.

Hogy milyen hatást ért el a kilenc főként pedagógiai témájú, 2000 és 2012 között rendezett konferenciáink és konferenciasorozataink kötete, hogy változott-e a kétnyelvű oktatás helyzete az általunk elvárt irányban, azt nagyon nehéz lenne megmondani. Az utóbbi években tapasztalható jelenség, hogy Magyarországról hoznak át gyerekeket muravidéki kétnyelvű iskolákba, és leginkább Pártosfalvára, valószínűleg a fenti konferenciák és kötetek nélkül is bekövetkezett volna. Nagyon fontos lenne figyelemmel kísérni ennek a helyzetnek az alakulását, és valamilyen formában megkönnyíteni a tanulók utazását. Például az iskolabuszok nyugodtan átmehetnének a „határon” is. Lehet, hogy akkor még vonzóbbakká válnának a magyarországiak számára a muravidéki kétnyelvű iskolák. (A jól működő muravidéki iskolabusz-hálózatról szó volt már a 31. oldalon.)

Töretlen fejlődésű viszont az irodalmi-művészeti együttműködés, különböző irodalmi programok és művészeti kiállítások megvalósítása muravidéki résztvevőkkel, muravidéki szerzők köteteinek és kiállításkatalógusoknak a megjelentetése. 2002 és 2004 között évente egy, 2005-ben kettő, 2006–2008 között évente egy, 2009-ben kettő, 2010–2011 között évente egy, 2012-ben három, 2013-ban kettő, 2014-ben egy, 2015-ben négy, 2016-ban kettő, 2017-ben öt és 2018-ban eddig egy önálló kötetet jelentetett meg az MBKKE öt különböző muravidéki szerzőtől. Közülük viszont a legfiatalabb is már több mint ötvenéves, sajnos nem tudni, hogyan alakul majd az utánpótlás a távolabbi jövőben, lényegesen többet kellene foglalkozni a fiatal tehetségek felkutatásával.

A gyűjteményes kötetekben, a kiállításkatalógusokban és a folyóiratlapszámokban is szinte kivétel nélkül szerepel muravidéki szerző, és a gyerekek részére szervezett művészeti és irodalmi alkotótáboroknak és kiállításoknak is többször volt már muravidéki résztvevője. A gyerekprogramok fejlesztése hozhatná a leglátványosabb eredményeket, fokozottabb módon hozzá lehetne járulni a gyerekek nyelvi-művészeti fejlődéséhez, és az iskolán kívüli magyar nyelvoktatás segítéséhez.

Hogy milyen az összkép a több mint húszéves tevékenységről és a további lehetőségekről? Mint ahogy már sikerült megcáfolni a korábban hangoztatott érvet, hogy „a kétnyelvű iskola a megmaradás záloga”, azt a megállapítást, de tulajdonképpen baljós kijelentést sem szabad elfogadni, hogy az asszimilációs folyamat már visszafordíthatatlan. Bízni kell inkább abban, hogy megtalálható a megfelelő megoldás.

Ruda Gábor: Félelem
A ’80-as, ’90-es évekből származó színes polaroid kép és Orgoványi Anikó címadó verse felhasználásával az MBKKE 2016-os dunaszerdahelyi kiállítására készített 100 x 100 cm-es digitális nyomatnak az MBKKE 2018-as temerini kiállítására létrehozott, javított változata

Függelék

Kiadványok címlapjai

- Főleg oktatási témákkal foglalkozó kilenc két- vagy többnyelvű konferenciakötet
- Az ún. Kárpát-medence könyv első öt kötete
- A 2013. évi stuttgarti programsorozat magyar–német kétnyelvű kötete (*Kárpát-medencei kulturális intarziák*)
- A *Muravidék* kulturális folyóirat 3. száma (2002)
- Négy kiállítássorozat katalógusa (2012–2013, 2015–2016, 2018–2019 és 2019)
- Az *Esztergom és Vidéke Társadalmi és Kulturális Folyóirat* 2018/1, 2018/3 és 2020/1 száma

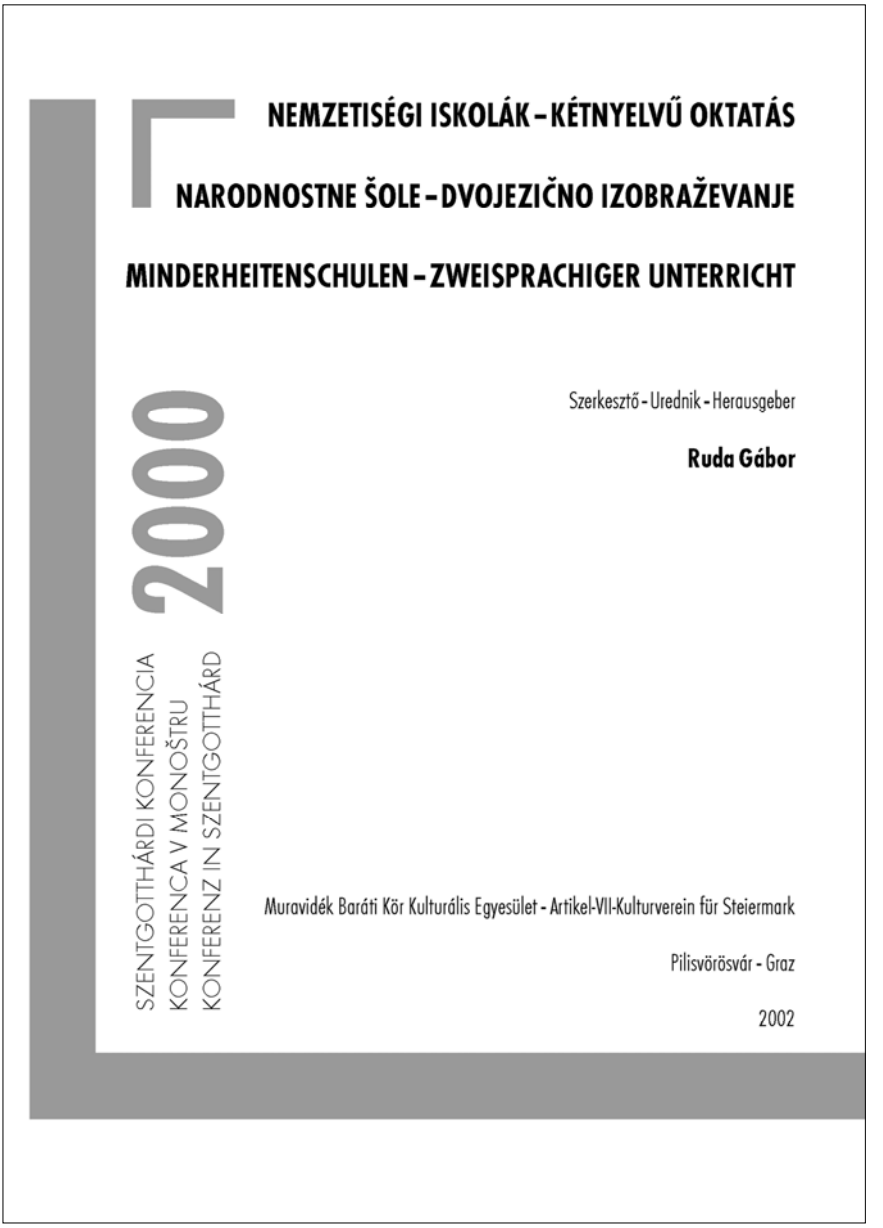
NEMZETISÉGI ISKOLÁK – KÉTNYELVŰ OKTATÁS
NARODNOSTNE ŠOLE – DVOJEZIČNO IZOBRAŽEVANJE
MINDERHEITENSCHULEN – ZWEISPRACHIGER UNTERRICHT
2000
SZENTGOTTHÁRDI KONFERENCIA
KONFERENCA V MONOŠTRU
KONFERENZ IN SZENTGOTTHÁRD
Szerkesztő - Urednik - Herausgeber
Ruda Gábor
Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület - Artikel-VII-Kulturverein für Steiermark
Pilisvörösvár - Graz
2002

AZ ISKOLA MINT ASSZIMILÁCIÓS GÉPEZET

ŠOLA KOT ASIMILACIJSKI MEHANIZEM

MURAVIDÉKI KÉTNYELVŰ OKTATÁS, RÁBAVIDÉKI NEMZETISÉGI ISKOLÁK

DVOJEZIČNO ŠOLSTVO V PREKMURJU, NARODNOSTNE ŠOLE V PORABJU

Szerkesztő • Urednik

Ruda Gábor

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület

Pilisvörösvár

2002

KISEBBSÉGI OKTATÁS ÉS GYERMEKIRODALOM

MANJŠINSKO ŠOLSTVO IN OTROŠKA LITERATURA

MINDERHEITENSCHULEN UND KINDERLITERATUR

Szerkesztő • Urednik • Herausgeber

Ruda Gábor

MURAVIDÉK, RÁBAVIDÉK, MAGYARORSZÁGI NÉMETEK
POMURJE, PORABJE, NEMCI NA MADŽARSKEM
MURGEBIET, RAABGEBIET, UNGARNDEUTSCHE

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület

Pilisvörösvár

2003

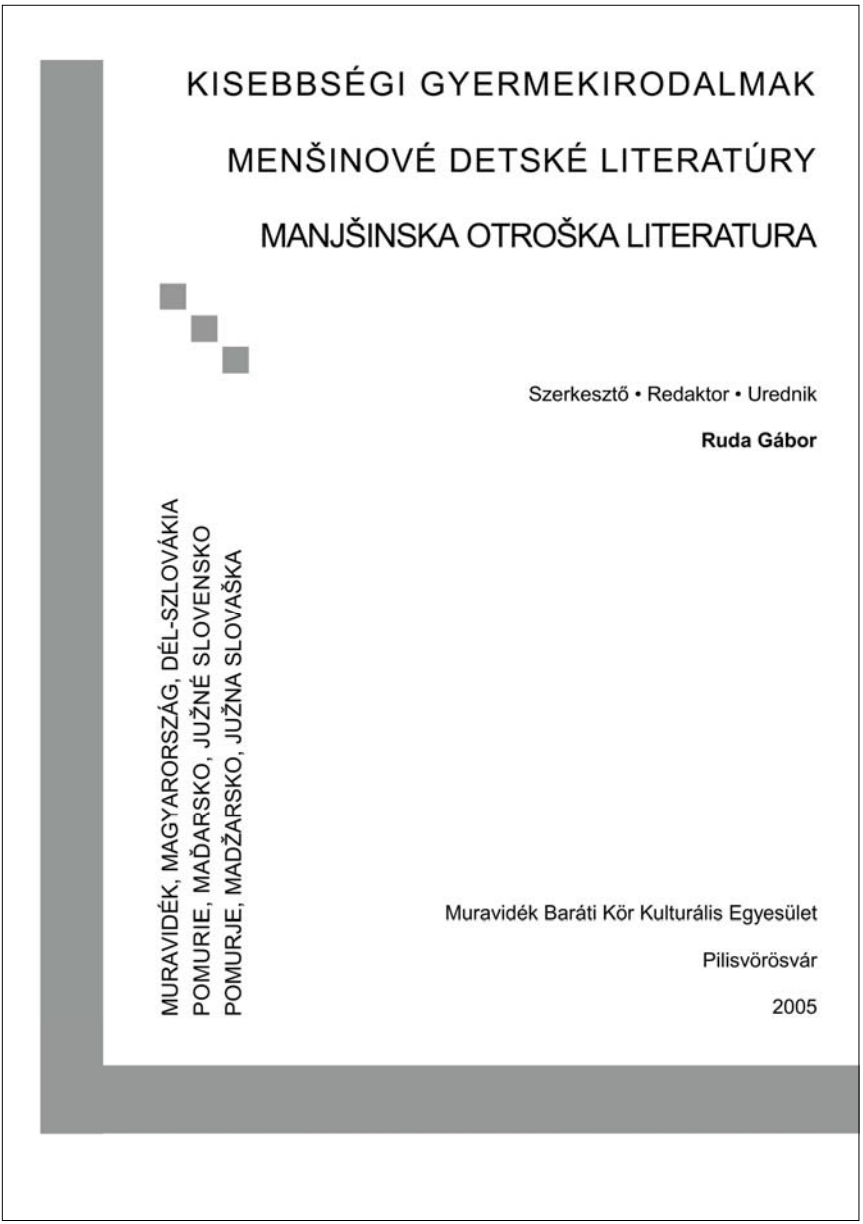
KISEBBSÉGI GYERMEKIRODALMAK
MENŠINOVÉ DETSKÉ LITERATÚRY
MANJŠINSKA OTROŠKA LITERATURA
Szerkesztő • Redaktor • Urednik
Ruda Gábor
MURAVIDÉK, MAGYARORSZÁG, DÉL-SZLOVÁKIA
POMURIE, MAĎARSKO, JUŽNÉ SLOVENSKO
POMURJE, MADŽARSKO, JUŽNA SLOVAŠKA
Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület
Pilisvörösvár
2005

KISEBBSÉGEK ÉS NÉPCSOPORTOK EURÓPÁJA
EUROPA MINORITĂȚILOR ŞI A GRUPURILOR ETNICE
EVROPA MANJINA I NACIONALNIH GRUPA
EURÓPA MENŠÍN A NÁRODNOSTÝCH SKUPÍN
EVROPA MANJŠIN IN NARODNIH SKUPIN

Szerkesztő • Redactor • Urednik • Redaktor • Urednik

Ruda Gábor

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület

Pilisvörösvár

2007

IDENTITÁS – NYELV – IRODALOM
IDENTITA – JAZYK – LITERATÚRA
IDENTITETA – JEZIK – LITERATURA

KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZADÁSI LEHETŐSÉGEK A MURAVIDÉKEN ÉS DÉL-SZLOVÁKIÁBAN
OTÁZKY A MOŽNÉ ODPOVEDE NA POMURÍ A NA JUŽNOM SLOVENSKU
VPRAŠANJA IN MOŽNI ODGOVORI V POMURJU IN JUŽNI SLOVAŠKI

Szerkesztő ● Editor ● Urednik

Ruda Gábor

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület –
Gramma Nyelvi Iroda

Pilisvörösvár – Dunaszerdahely

2008

MURAVIDÉKI ISKOLÁK ÉS KÖNYVTÁRAK AZ ANYANYELV MEGMARADÁSÁÉRT

ŠOLE IN KNJIŽNICE V PREKMURJU ZA OHRANITEV MATERNEGA JEZIKA

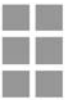

Szerkesztő • Urednik

Ruda Gábor

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület –
HETÉS Kultúregyesület

Pilisvörösvár – Göntérháza

2010

NEMZETISÉGI ISKOLÁK MAGYARORSZÁGON, SZLOVÁKIÁBAN ÉS SZLOVÉNIÁBAN

LE SCUOLE DELLE COMUNITÀ NAZIONALI IN UNGHERIA, SLOVACCHIA E SLOVENIA

NÁRODNOSTNÉ ŠKOLY V MAĎARSKU, NA SLOVENSKU A V SLOVINSKU

NARODNOSTNE ŠOLE NA MADŽARSKEM, NA SLOVAŠKEM IN V SLOVENIJI

Szerkesztő ● Curatore ● Editor ● Urednik

Ruda Gábor

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület

Pilisvörösvár

2011

NEMZETKÉP ÉS IDENTITÁS A NEMZETISÉGI ISKOLÁK TANKÖNYVEIBEN

OBRAZ NÁRODA A IDENTITA V UČEBNICIACH PRE NÁRODNOSTNÉ ŠKOLY

KÖZÉP-EURÓPAI PÉLDÁK: MAGYARORSZÁG ÉS SZLOVÁKIA
PRÍKLADY ZO STREDNEJ EURÓPY: MAĎARSKO A SLOVENSKO

Szerkesztők • Editori

Ruda Gábor – Szabómihály Gizella

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – GRAMMA Egyesület –
Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara –
Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Kar– Selye János Egyetem

Pilisvörösvár– Dunaszerdahely – Nyitra – Esztergom – Komárom

2013

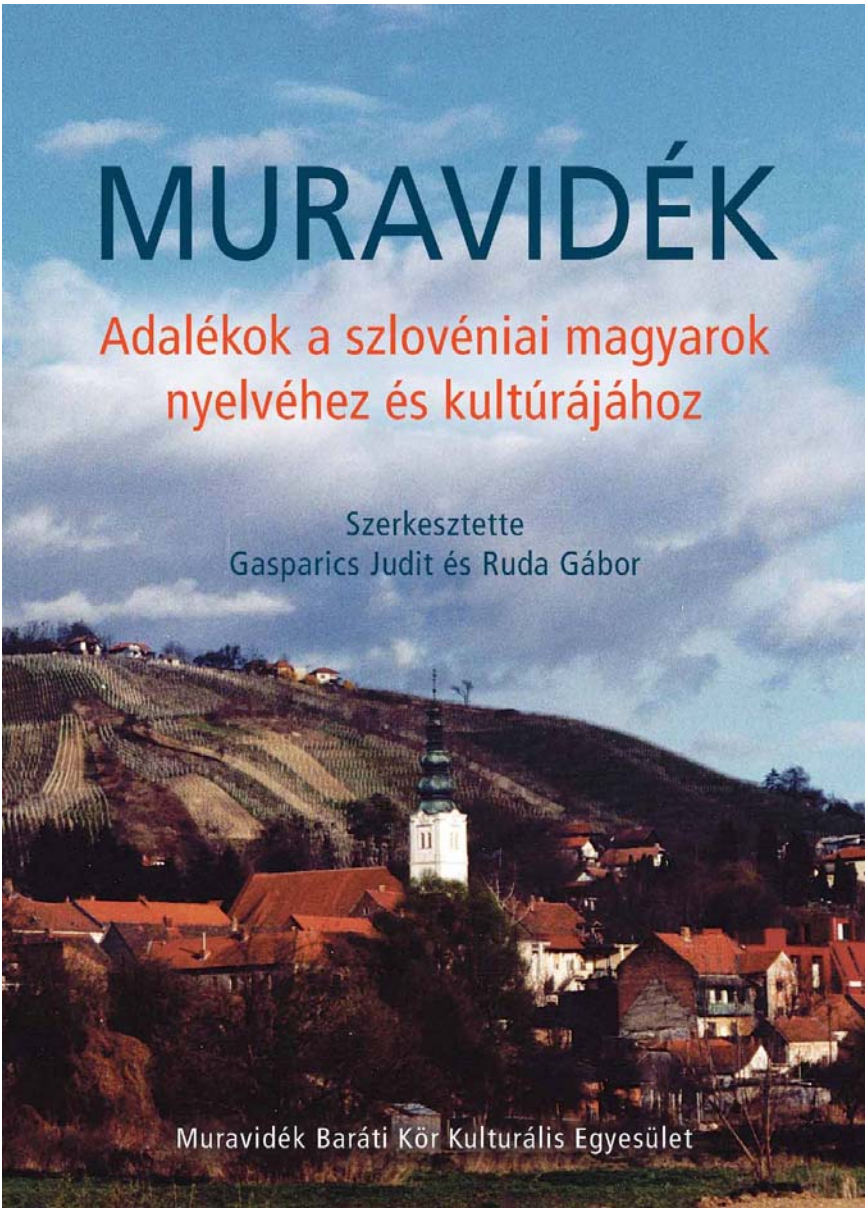
MURAVIDÉK
Adalékok a szlovéniai magyarok nyelvéhez és kultúrájához
Szerkesztette
Gasparics Judit és Ruda Gábor
Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület

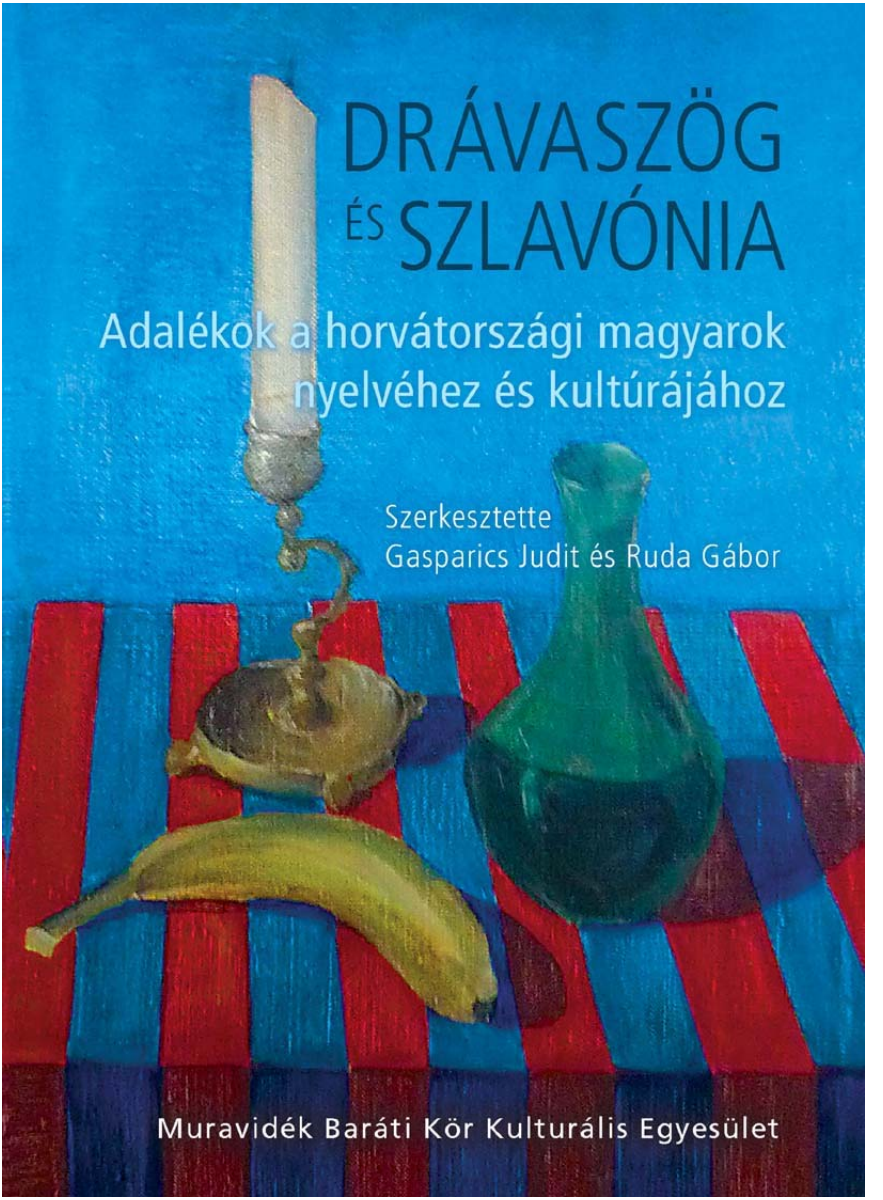
DRÁVASZÖG
ÉS SZLAVÓNIA
Adalékok a horvátországi magyarok nyelvéhez és kultúrájához
Szerkesztette
Gasparics Judit és Ruda Gábor
Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület

Adalékok a délvidéki magyarok nyelvéhez és kultúrájához
Szerkesztette Gasparics Judit és Ruda Gábor
Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület

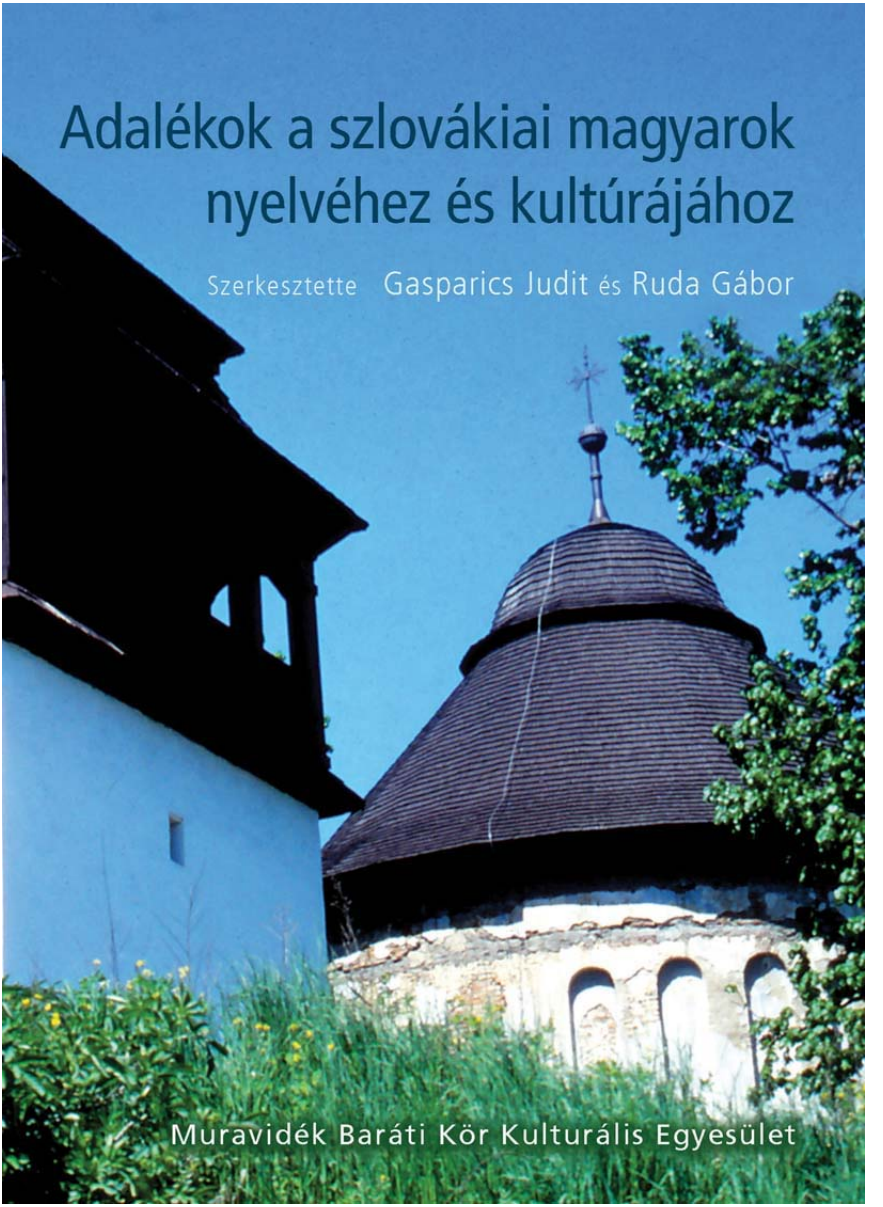
Adalékok a szlovákiai magyarok nyelvéhez és kultúrájához
Szerkesztette Gasparics Judit és Ruda Gábor
Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület

KÁRPÁTALJA

Oktatás, kultúra, hitélet és nyelvi folyamatok

Szerkesztette
Gasparics Judit, Ruda Gábor és Székely András Bertalan

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület

Kárpát-medencei
kulturális intarziák
Kulturelle Intarsien
im Karpatenbecken
Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület

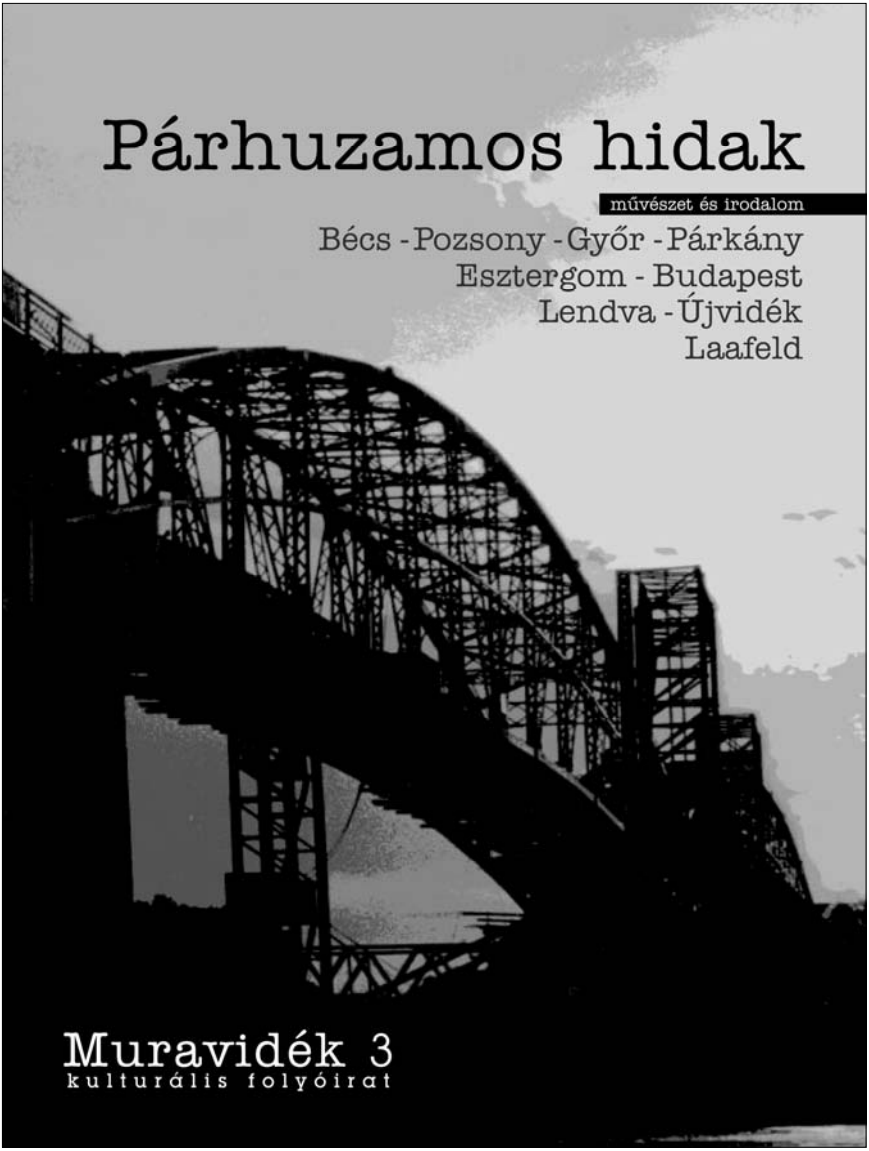
Párhuzamos hidak
művészet és irodalom
Bécs - Pozsony - Győr - Párkány
Esztergom - Budapest
Lendva - Újvidék
Laafeld
Muravidék 3
kulturális folyóirat

KÉZJEGYEK ÉS
KÉP-MÁSOK
A
Muravidék Baráti Kör
Kulturális Egyesület
kiállítássorozata
2012–2013
HANDZEICHEN
UND ABBILD
Ausstellungsreihe
des Vereins
Freundeskreis
Murgebiet
2012–2013

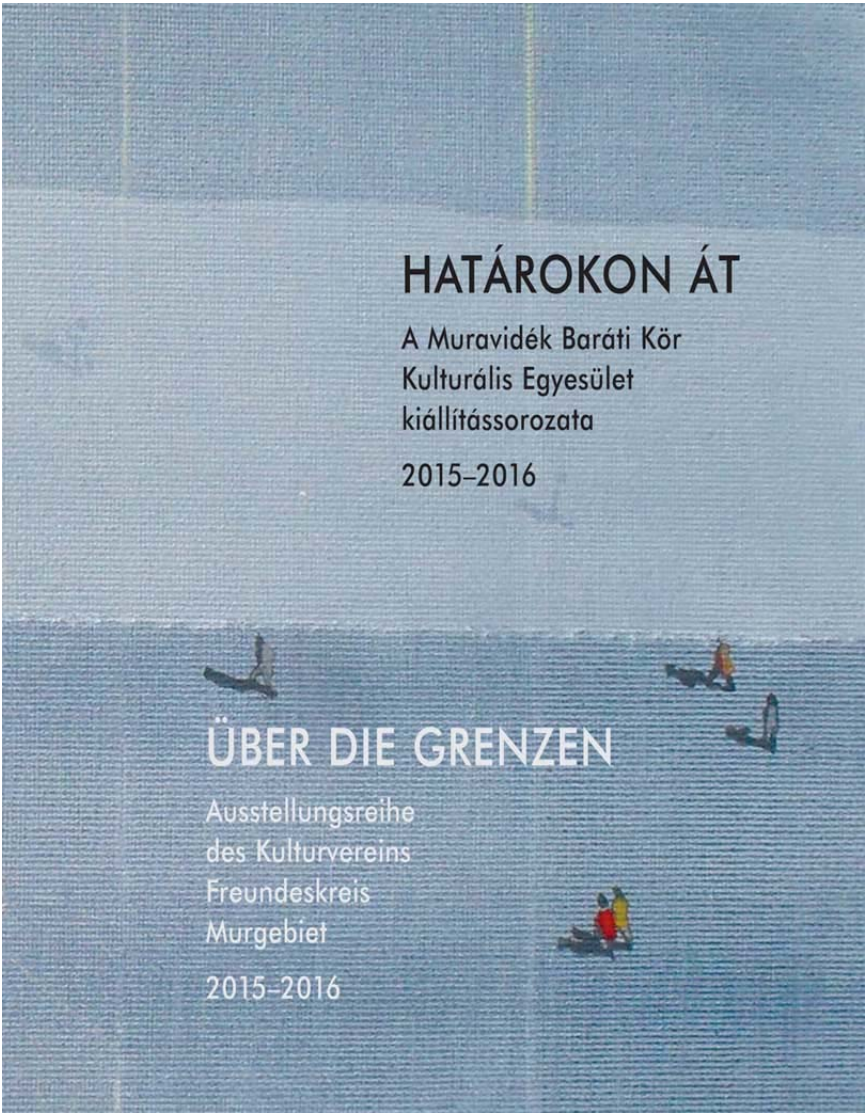
HATÁROKON ÁT
A Muravidék Baráti Kör
Kulturális Egyesület
kiállítássorozata
2015–2016
ÜBER DIE GRENZEN
Ausstellungsreihe
des Kulturvereins
Freundeskreis
Murgebiet
2015–2016

FELVILLANÓ KÉPEK
A Muravidék Baráti Kör
Kulturális Egyesület
kiállítássorozata
2018–2019
AUFBLITZENDE BILDER
Ausstellungsreihe
des Kulturvereins
Freundeskreis
Murgebiet
2018 – 2019

VÁNDORLÁSOK
A Muravidék Baráti Kör
Kulturális Egyesület
kiállítássorozata
2019
WANDERUNGEN
Ausstellungsreihe
des Kulturvereins
Freundeskreis
Murgebiet
2019

ESZTERGOM ÉS VIDÉKE

TÁRSADALMI ÉS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

ALAPÍTTATOTT 1879-BEN • ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ: DR. KŐRÖSY LÁSZLÓ
MEGJELENT 1944-ig LXV Évfolyam • 2007-ig XXII Évfolyam
ÚJ SOROZAT • VI. Évfolyam I. Szám

2018/1

ESZTERGOM ÉS VIDÉKE

TÁRSADALMI ÉS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

ALAPÍTTATOTT 1879-BEN • ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ: DR. KŐRÖSY LÁSZLÓ
MEGJELENT 1944-ig LXV Évfolyam • 2007-ig XXII Évfolyam
ÚJ SOROZAT • VI. Évfolyam 3. Szám

2018/3

ESZTERGOM ÉS VIDÉKE

TÁRSADALMI ÉS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

ALAPÍTTATOTT 1879-BEN • ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ: DR. KŐRÖSY LÁSZLÓ
MEGJELENT 1944-ig LXV Évfolyam • 2007-ig XXII Évfolyam
ÚJ SOROZAT • VIII. Évfolyam I. Szám

2020/1

Tartalomjegyzék

Bevezető 3
Interjúk 10
Gondolatok a szlovéniai Muravidéken alkalmazott kétnyelvű oktatási modellről 22
Vázlat a muravidéki magyar és a rábavidéki szlovén iskolamodellhez 39
Változtatások szükségessége a kétnyelvű oktatásban 45
Magyaroktatás Ljubljanában 55
A muravidéki ember sziszifuszi köztes léte 58
„Honnan jövünk? Kik vagyunk? Hová megyünk?" 62
A muravidéki kétnyelvűség lélektani vonatkozásairól 71
Anyanyelvi dominancia és nemzeti identitás 77
Határon átnyúló tudományos-kulturális együttműködés 87
Kiállítások és könyvbemutatók 100
Szakmai gyakorlat a szlovéniai Muravidéken 110
Civil szervezet és egyetem kapcsolata 114
A Pártosfalvi Kétnyelvű Általános Iskola 119
Továbbvezető tematikus bibliográfia 121
Záró gondolatok 131
Függelék 133

Támogató (nyomtatott kiadvány)

Nemzeti Kulturális Alap

Ruda Gábor: Adalékok a muravidéki magyarok kultúrájához. Oktatás, művészet és irodalom

Kiadó: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület
Pilisvörösvár, 2018 (nyomtatott), 2020 (online, PDF)
muravidek@freemail.hu
www.muravidek.eu
www.evid.hu

A borítóterv Németh Csongor munkája, Ruda Gábor fényképfelvételei felhasználásával (címlap: Makovecz Imre tervezte Lendvai Kultúrház, hátlap: faliújság a Pártosfalvi Kétnyelvű Általános Iskolában)

Nyomdai előkészítés: Angráf Bt., Budapest
Nyomda: Pannónia Nyomda Kft., Budapest

ISBN 978-615-5750-33-5
ISBN 978-615-5750-74-8 (PDF)

örvendezünk
REČEMO
pomagamo
pojemo
ölelünk
ustvarjamo spomine
élvezünk
smo hvaležni
plešemo
Segítünk
uživamo
SE VESELIMO
KUTATUNK
SANJAMO
USTVARJAMO
álmodunk
játszunk
skačemo
nka
obupamo!